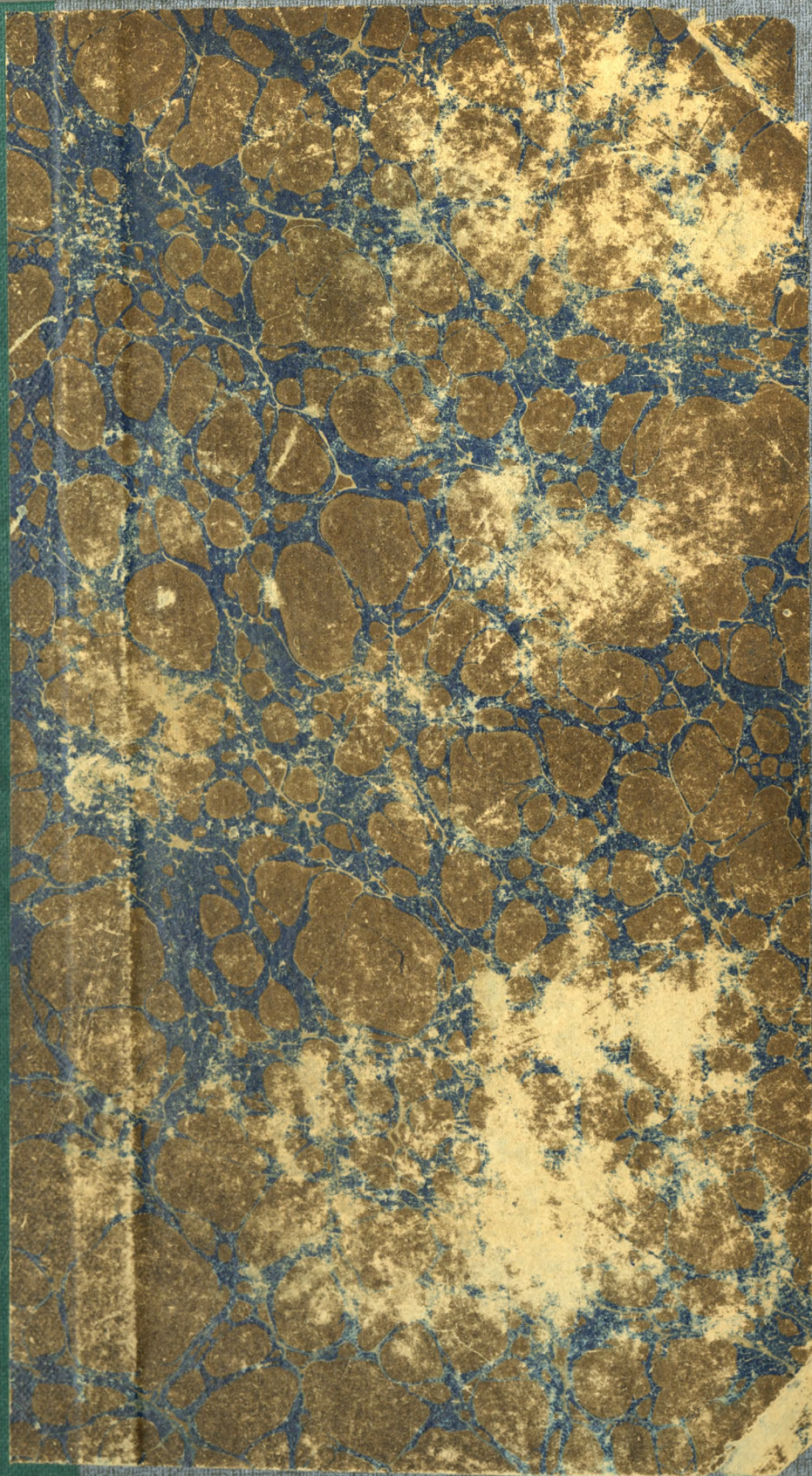

Politikai
röpiratok.

146.

146
1299

A KISBIRTOKI

FÖLDHITEL SZERVEZÉSE

A KISBIRTOKOSOK ORSZÁGOS FÖLDHITEL-EGYESÜLETE

ÉS AZ EZZEL

SZÖVETSÉGES MEZŐGAZDASÁGI ELŐLEG-EGYLETEK ÁLTAL.

IRTA

DE KAKUJAY GYULA.

12

BUDAPEST, 1876.

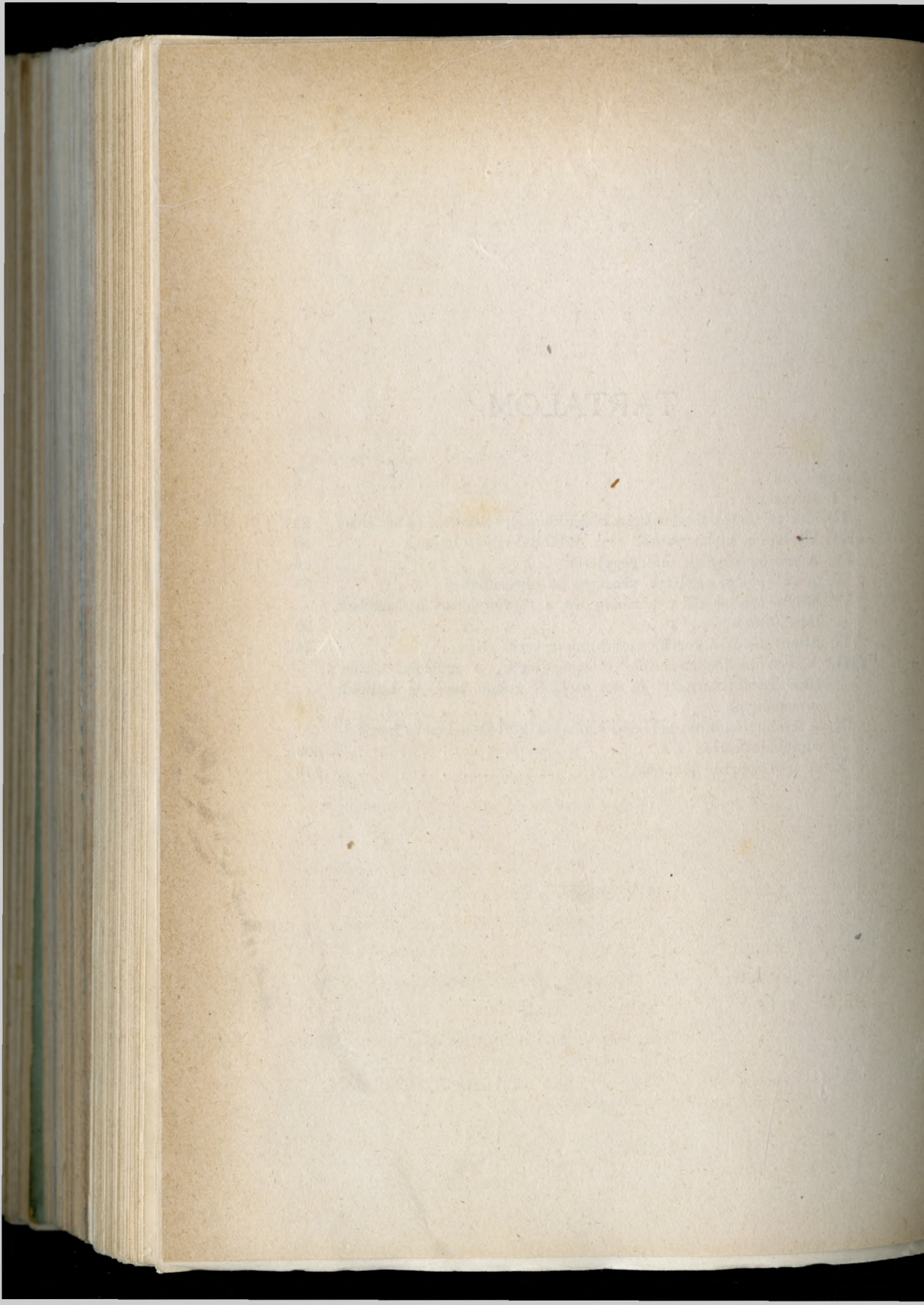
FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

EGYETEM-UTCA 4. SZ.

DE BALLAGI GÉZA.

TARTALOM.

	Lap
Előszó	5
I. Bevezetés	7
II. Mik történtek mostanáig a kishirtokosok földhitele érdekében?	25
III. Vázlata a kishirtokosok orsz. földhitelezési egyesületének	32
IV. A mezőgazdasági előlegegyletek	44
V. A szövetségi egyesületek viszonya az egyesülethez	55
VI. Miképp segítse elő a kormány és a törvényhozás a szervezet létrejöttét?	60
VII. Ellenvetések a tervbe vett hitelszervezet ellen	74
VIII. A Schulze-Delitzsch-féle előlegegyletek, a galicziai „Rustikal Kredit-Anstalt“ és az ezekkel rokon bel- és külföldi intézmények	100
IX. A kishirtokosok hitelszervezet hatása a kereskedelem és ipar felvirágoztatására	109
X. A legközelebbi teendők	113

ELŐSZÓ.

E mű *címe* sokkal többet ígér, hogysen magát a művet bővebben ajánlanom kellene; *tárgya* sokkal szélesebb körű és fontosabb, hogysen egy rövid előszóban megismertetni lehetne; s *célja* sokkal magasztosabb s üdvösebb, hogysen igazolásra szorulna.

Művem előszavát tehát a lehető legrövidebbre szabhatom, sőt el is hagyhatnám, ha *már* e helyen nem kívánnám megmondani, hogy mi vezetett annak megírására.

Már régi óhajomásom, hogy hazánkban egy oly intézet hozassék létre, mely a kisbirtokosokat hitelérdemességükhez képest olcsó s könnyen visszafizethető kölcsönökkel láthatná el: * hogy a mennyiben az uzsorások körmei közé jutottak, azokból minél előbb szabadulhassanak; a mennyiben pedig még adósságmentesek, olcsó forgalmi tőkével láttassanak el, melynek segélyével a belterjes gazdasági rendszerre térhessenek át s a mezőgazdasági iparágakat indithassák meg és fejleszthessék.

Saját kívánságom e szerint könnyen volt összeegyeztethető a kisbirtokosok számára alapítandó országos földhitel-egyesület létesítő bizottságának hazafias s önzetlen törekvésével, és nemcsak megtisztelve éreztem magam, midőn e bizottság nevében fölszólítottam művem

* L. szerző „Több község szövetségére alapított kerületi takarékpénztárak s népbankokról“ szóló értekezését.

megírására, hanem lelkem mélyéből örültem is, hogy egy oly eszmének, egy oly ügynek tehetek szolgálatot, a melynek szentségétől és közhasznosságától már a nélkül is át voltam hatva és a melynek megvalósítása végett, habár kisebb mértékben, és szűkebb határok között, már néhány évvel ezelőtt felszólaltam a nyilvánosság terén.

A létesítő bizottság azon nézetben van, — s e nézet helyességében kételkedni nem lehet — hogy az általa felkarolt és kiviteléhez közel vitt ügy — a magyar kisbirtoki földhitelszervezet ügye — nem kis mérvben elő fog mozdíttatni és népszerűvé tétetni, ha egy önálló, részletes és nagy elterjedésre szánt műben fogja azt a hazai közönséggel megismertetni.

Nem tudom, hogy mennyire sikerült megfelelnem a rám bízott nehéz feladatnak, de meg kell vallanom, hogy, bár aránylag rövid időt szentelhettem e könyv megírására, állandóan igyekeztem komoly és szakértelmet feltételező tárgya dacára, elég világos és érthető lenni s az abba felvett anyag felosztásánál és a követett módszernél különös figyelmet fordítani arra: hogy az olvasó könnyen megértse s megbirálhassa az egész tervet s ennek folytán minél inkább megkedvelhesse azt.

Szabadjon reménylenem, hogy művem, mely már-már elviselhetlen anyagi helyzetünk javítását célozza, képes lesz maga iránt felébreszteni a közönség figyelmét.

Ha e reményem teljesül és az érdekeltek megismerik a megvalósításra váró intézmény lényegét, célját és hasznosságát: úgy bizonyára részt fognak venni azon társadalmi uton országszerte megindítandó *mozgalomban*, a mely egy életrevaló s ma már nélkülözhetlen *földhitel-szervezettel* fogja megajándékozni hazánk kisbirtokosait.

Budapest, 1875. december elején.

A szerző.

I.

Bevezetés.

Közgazdasági helyzetünk folytonos rosszabbra fordulása oly aggasztó jelenség, mely nemcsak anyagi létünk feltételeit kockáztatja, hanem egyéb magasabb céljainkat is. A szellemi műveltség emelése, államiságunk megszilárdítása, sőt — a minnek legszentebbnek kell lennie — nemzeti létünk is a közjólét kérdésével függ szorosan össze. Minden szellemi tökéletesülésre törekvő embernek, minden becsületes állampolgárnak és igaz hazafinak mindenckelőtt arról kell gondoskodnia, hogy minél inkább biztosítsa magának anyagi életfeltételeit és ezekkel közvetve azon eszközöket, melyek magasabb céljaihoz elvezethetik. Kötelességünk komoly fontolóra venni a jelen helyzetet, megvizsgálni azon okokat, melyek a közgazdasági viszonyok fejlődésének útjában állanak és kikutatni azon eszközöket és módokat, melyekkel eljuthatunk egy jobb és biztosabb léthez.

Nem érhetjük be az egy napról a másikra való megéléssel. — Nemzetek életében már ez is igen fontos ugyan, mert a mindennapi fogyasztás is igen nagy mérvű termelést, a termelés pedig roppant munkát és tőkét tételez fel; de ez azért mégis vajmi csekély. A gazdasági élet rendes funkciójának fokozására, tökéletesbitésére, a munkából nyert tőkének fenntartására kell irányoznunk minden igyekezetünket. Megvalljuk, hogy ez az önuralom

gyakorlására, már szilárdabb erkölcsi erőt, nagyobb önbi-
zalmat, fokozottabb szorgalmat és kitartást, munka és
pénzbeli erőt követel meg; de meglesz ez mind, mihelyt
előáll bennünk a komoly akarat a jelen primitív gazdasági
rendszerek végleges abbahagyására s magasabb fokú gaz-
dasági eszményképek megvalósítására, mihelyt mind-
annyian vállvetve igyekszünk megvetni azon alapokat, a
melyek a kivánt cél kivívásához elkerülhetlenül szük-
ségesek.

A társadalmi tudományok egy elismert képviselője
igen jól jellemezte a francia társaságnak a nagy forrada-
lom előtti és utáni állapotát ezen szavaival: »A nagy
forradalom alatt az egész nemzet összes befolyását az
államhatalomra irányozta, úgy hogy e tekintetben elérte
netovábbját. A forradalom után azonban megszűnt törek-
véseinek központja az állam lenni és a magán jólét lett
minden egyéni tevékenységnek gyupontjává. Miként a
növény, melynek a föld feletti része nem változik, de
föld alatti gyökerei láthatlanul terjeszkednek és mindig
mélyebbre hatnak: úgy elcsendesedett a közélet s a *ma-
gángazdaságok* szolgáltak minden törekvés központ-
jaiul.«

Igy kell nekünk is tennünk. Hátat fordítva egyidőre
a politikai élet terének, melyen nehéz küzdelemmel és
szivós kitartással legfontosabb emberi s nemzeti jogainkat
biztosítanunk sikerült, a létező magángazdaságokra,
saját anyagi érdekeink előmozdítására igyekezzünk min-
den időnkét és erőnkét szentelni.

Ne azt nézzük, hogy bírjuk-e ezt vagy azt, amit a
kultur államokban ismerni tanultunk, hanem főleg és
mindenkor azt kérdezzük: hogy mi a *legsükségesebb*?
E kérdésen forduljon meg minden elhatározás.

Ha az elősoroltak mindnyájunk kötelességei: úgy

kétszeresen sürgetősek e kötelességek most rosz pénzügyi és közgazdasági viszonyaink közepette.

A jelenlegi közgazdasági helyzetet nem ismertetjük, hiszen tudja és érzi mindenki, hogy az már-már tarthatlan és végleges tönkremenéssel fenyeget. A létesítendő mentő eszközök közül is csak egyre terjed ki ezuttal figyelmünk. Hazánk mezőgazdasági jellegét tartva szem előtt, az *agronom érdekek előmozdítása* képezi legfőbb gondunk tárgyát. *Ez irányban* kívánunk e sorokkal *hatni*.

Az annyiszor hangoztatott magyar ipar teremtését és fejlesztését szintén szükségesnek tartjuk, de ez csak úgy érhető el, ha előbb mezőgazdasági életünk az eddiginél magasabb tökélyfokra jutott és a szükséges pénz és munkaerő megvan. Egy hazai nemzetgazdasági író igen helyesen jegyzé meg: »Tagadhatlan, hogy Magyarország iparos fejlődésének alapja is a mezőgazdaság fejlesztésében rejlik.«* Igen szép és üdvös eszme az önálló ipar eszméje. Hogy mennyire kívánatos és szükséges annak megvalósítása, mi sem tünteti fel oly kézzelfoghatólag, mint külforgalmunk passivitása.** Mily egészen más képet mutatna kereskedelmi mérlegünk fejlettebb ipar létében! Boldognak érezze magát az a nép, az a nemzet, mely ilyennel vehet részt a többi nemzetek versenyén,

* L. Keleti Károly „Hazánk és képe“ e. művét.

** 1868—1871-ig, tehát négy évi átlag szerint Magyarország átmérőleg egy-egy évi bevétele mintegy 386 millió frtot, kivitele pedig 340 millió frtot tesz ki, vagyis átlag évenként 46 millió frtnyi beviteli többlet jelzi kereskedelmi mérlegének passiv voltát. (L. dr. Konek Sándor „Magyar birodalom statisztikai kézikönyve“ 450. lapját.)

Az utolsó statisztikai kimutatás szerint Magyarország kereskedése 156 millióval többet hozott be, mint a mennyi nyersterményt és egyéb árut mi Ausztriának vagy a külföldnek eladni voltunk képesek, s tehát ezen differentialis összeget készpénzben vagy adóssággal voltunk kénytelenek kiegyenlíteni. (L. az önálló magyar vámterület ügyében működő bizottság felhívását, melyet közelebb az önálló vámterület hiveihez intézett.)

mely ennek hasznaiból fedezi saját szükségleteinek tulnyomó részét; de másrészt meg nem szabad felednünk, hogy nem érdemli meg az oly nemzet, hogy éljen, mely tejjel-mézzel folyó hazáját csak kiszívja, de a kihasznált természeti erőket pótolni nem igyekszik, mezei gazdaságától elfordul és idő előtt az ipar után nyul. Hazánk mívelhető földterülete most is oly arányban áll a lakosság számához,* hogy az egyszerű átmenetel a mezőgazdaságról az ipari foglalkozásra lehetetlen. Aztán hiába ámitjuk önmagunkat azzal, hogy a föld már nem fizet, a földrente nem elégséges, s a mezei gazdálkodás szerencsejáték. Akik egy kissé behatóbban vizsgálják azon okokat, melyek gazdasági viszonyaink nyomasztó voltát előidézték: kell hogy beismerjék, miszerint a baj nem annyira kedvezőtlen égalji viszonyainkban, a természeti erők hatásának szerencsétlen találkozásában, mint inkább önnönmagunkban keresendő.

Megengedjük, hogy, kivált a megpróbáltatás nehéz évei óta, mezei gazdáink között van sok olyan, aki fokozott szorgalommal lát a munka után, aki mindent felhasznál arra, hogy minél inkább előmozdítsa a földjében rejlő természeti erők működését, de mindannyian — egyesek kivételével — egy közös *hibában* vagy jobban mondva *közös hiányban* szenvednek.

Hiába a legnagyobb igyekezet, hasztalan a leggondosabb fáradozás, ha örökké csak teherviselésről, beru-

* Összes népességünk közül több mint öt millió, vagyis 32·8 százalék foglalkozik őstermeléssel. De tekintetbe véve, hogy a jelenlevő népesség felénél többje bizonyos foglalkozás nélkül él, a bizonyos foglalkozás után élő másik félből bátran mondhatni 65% az, mely az őstermelésben s itt kiválóan a mezőgazdaságban keresi kenyerét. Továbbá a termőföldből egy-egy birtokosra mintegy 15 hold s egy-egy földmivelőre 4 holdnál több esik. (L. Keleti „Hazánk s népe“ c. művét, mely a legújabb népszámlálás adatait ölelte fel.)

házásokról van szó és a gazda nem bír elégséges befektetési tőkével, nem bír olcsó és könnyen igénybe vehető hitellel.

E sorok írója nem egyszer tapasztalta, hogy olcsó pénz s befektetési tőke hiánya vezette végromlásra a jóra való gazdát, s hogy egynémelyek csak ennek segélyével tudtak kijönni, jómóduvá, gazdaggá lenni.

Magyarország összes gazdái valahogy csak megszerzik maguknak az egyik termelési tényezőt, a munkaerőt, melyre elkerülhetlenül szükségük van, de vajmi kevés birja kész értéket képviselő földjét hitelszükséglete erejéig tőke vagyis a másik elkerülhetlenül szükséges termelési tényező megszerzésére felhasználni; holott tudja, hogy minden helyesen és okszerűen befektetett krajcárnak megtöbbszörözve kell visszakerülnie az ő zsebébe.

Olcsó befektetési tőke mellett a termelés minden ágánál nagyobb olcsóság fog előállani, mert az olcsó pénz megkönnyíti s fokozza a termelést s a versenyt. Könnyen megvalósítható hitellel és olcsó pénzzel nagyobb eredményeket lehet előállítani, mint a saját tőkével; mert a kölcsönvett pénzt a termelő sokkal hasznosabban igyekszik felhasználni, hogy annak rendes kamatain kívül, a melyek a kölcsönadó zsebébe folynak, neki is jusson egy kis nyereség. Nálunk nem kaphat biztos jutalmat a munka kölcsönvett tőkével, mert a kölcsönök igen drágák, a munka és termelés tehát nem fokozódik és a saját tőkére való szorítás mellett hiányzik a tőkék alkalmazásánál a változottságra való hajlam.*

A forgalmi tőke lehetővé teszi a mezei munkáknak kellő időben való elvégeztetését, jó mag és takarmány beszerzését és — a mi főddolog — azt, hogy gazdáink ne élvezzék in herbis termésüket.

A forgalmi tőke megszerzésétől még egyéb üdvös

* L. Bagehot „Lombard Street“ c. művét.

eredményeket is várunk. Ha hazánk termőföldjét a mivelési ágak szerint tekintjük, mindenekelőtt feltűnik az, hogy azok nálunk igen kevés osztályba sorakoznak, továbbá hogy a szántóföldek termő erőit leginkább buzatermeléssel aknázzák ki. Míg Ausztriában csak 8%-ra rug az összes szántóföldnek buzavetésre használt része, addig nálunk az összes szántóföldnek 17.77%-át foglalják el buzavetéssel. Mihelyt gazdáink elégséges forgalmi tőkével bírnak, mindenféle mivelési ágakat hozhatnak be gazdaságukba, melyek több munkát és nagyobb tőkét tételeznek ugyan föl, de azon jó eredménnyel bírnak, hogy jobban megkímélik a föld erejét. Mezőgazdaságunk csak akkor fog biztosabb alapokon nyugodni, ha a mivelési ágakban kellő arányokat hozunk be és nem bányászzuk ki az egyiket a többiek hátrányára.*

Minél többoldalú mezőgazdáink foglalkozása, annál inkább fedezhetik az egyik oldalon szenvedett veszteségeket a másikon nyert tiszta jövedelemmel, annál könnyebben fognak saját tőkére is szert tehetni. Aztán nem szabad felednünk, hogy a mezőgazdaság vitele soha sem lehet egyoldalú, hogy annak az okszerű gyakorlat terén számos foglalkozási ággal kell összekötnie már csak azért is, hogy egymást kiegészítsék. A létező területnek különfélesége, a különböző szükségletek, a munkaszünetek betöltése, az állati hulladékok célszerű felhasználása, a termények különböző időben előállítása sat., a hasznosítások egész láncolatát tételezik föl, mely csak úgy képzelhető, ha gazdáink az eladásra szánt gabonaféléken kívül takarmánynövényeket is termesztenek, a földerek pótlásáról nem feledkeznek meg, marhatenyéztéssel foglalkoznak, kereskedelmi növényeket produkálnak, a mezőgazdaság százféle mel-

* L. Keleti Károly „Hazánk s népe“ c. művét.

lékágát és a gazdasági iparágakat mivelik. Mindehhez azonban *olesó hitel, befektetési, forgalmi tőke* kívántatik.

Az *olesó hitel* hiányát legjobban bizonyítja azon mult évi mozgalom, melynek célja nem volt egyéb, mint az *uzsoratörvény visszaállítása*. E mozgalmat reactionarius irányra dacára a kormány sem ignorálhatta, úgy hogy enquête-bizottságot hívott egybe, mely azonban a legkülönbözőbb eszméket penditvén meg, inkább csak anyagot adott jövő közgazdászati intézkedésekre, de nem nyújtott egyetlen oly expedienst sem, melylyel a baj orvosolható lett volna.

Az *uzsora* teljes virágzásában van mai nap is, miután *ez egyedüli mentő horgonya* megszorult és *olesó hitel*ben nem részesített kisbirtokosainknak. Az *uzsora* kérelhetlenül teszi tönkre a legszorgalmasabb gazdákat is, ha csak jó termések segélyével még ideje korán nem menekülnek attól.

Átalán azt kell tapasztalnunk, hogy *uzsorások* vagy, mint mondani szokták, »Hausjud«-ok nélkül alig léteznek hazánkban földbirtokosok. Még a bérlők is bírnak ilyenekkel. Mi az oka ennek? A válasz e kérdésre igen egyszerű: a befektetési, a forgalmi tőke, az *olesó hitel* hiánya.

Adjunk alkalmat birtokosainknak arra, hogy e szükségletüket, jövő reményeik lekötése nélkül, kielégíthessék, és bizvást elmondhatjuk, hogy a legtekintélyesebb osztálya gazdálkodó közönségünknek képes lesz boldogulni.

A boldogulás alatt pedig azt értjük: hogy eleinte képes lesz kiadásait fedezni, később pedig a földrentét fokozni, a jó termésekből fennmaradó tiszta hasznót egészen megtartani, félretenni, tőkésíteni. A tőke — ha

már egyszer megvan — önmagától szaporodik, a kamatok egyre növelik.*

A megszerzett első készlet, legyen az a legjelentéktelenebb összeg, az első lépés a jóléthez, a meggazdagodáshoz, amelyre legszentebb kötelességeink, emberi, társadalmi és hazafiui feladataink és hivatásunk utalnak bennünket.

A befektetési tőke és olcsó hitel megszerzése képezék legfőbb gondunk tárgyát, vagyis más szavakkal *szervezzük a hitelt*, mely okosan felhasználva a legbiztosabb panaceánkká válhat úgy a mezőgazdasági élet fejlesztésére, mint közvetve az ipar ébresztésére.

Mint az előrebecsátottakból kitünik, itt csak is a földbirtoki hitelről kívánunk szólni, és miután a valódi közép és nagybirtokosok hiteligényletéről némiképp gondoskodva van, egyedül a *kis* (paraszt) és *kis középbirtoki hitelügy képezi a jelen mű tárgyát*.

Hogy mennyire fontos e kérdés sikeres megoldása, kitünik onnan, hogy Magyarországon és Erdélyben *kis* (paraszt) birtok (5—30 holdas) van 2.348,110 és *kis középbirtok* (30—200 holdas) 118,981, összesen 2 millió, 467,091 és ezek területileg összesen képviselnek 21 millió 767,889 holdat vagyis a hazai termőföld állományának

* Horn Ede „Államháztartásunk rendezéséről“ szóló műve 34. lapján a következőket mondja: „A belga, angol, francia s német előhaladottabb vidéken lakó gazda a vetőmag 12—15-szörösét nyeri meg, mi legfeljebb 6—8-szorosáig emelkedünk; az elősorolt külföldi gazdáknak legfeljebb 3—4 évben van egy rosz termésük, nálunk a jó termés is csaknem kivétel. Mi tehát nagyban és egészben mintegy harmadrészt létesítjük azon jövedelemnek, mire áldott talajunk képes volna.“ Továbbá „ha a talaj jövedelme az előhaladottabb országok mértékére felemeltetnék, s a termés értékesítésénél a korai érédes előnye teljesen kihasználtnék, úgy a magyar földbirtok évi jövedelme nem maradna 191 millió frtnál, hanem felemelkedhetnék átlag 4—600 millióra, a minék folytán a földművelés és az azzal összekötött iparágak adóképesége és adófizetése még erősebb mérvben növekednék.“

több mint 45%-nyi kontingensét, és hogy a kisbirtokos és földművelő néposztály hazánk népességének $\frac{1}{3}$ részét teszi ki.*

A földhitel hazánkban egyáltalán nagyobb mérvű dotatitot igényel.

A nagy- és középbirtokosok hitelszükséglete nyert ugyan mostanáig némi kielégítést, de ez is még igen távol áll attól, hogy a neki nyújtott hitelforrásokkal beérje.

Hadd szóljanak azonban a rendelkezésünkre álló számadatok:

A magyar birodalomban van jelenleg 101 kereskedelmi-, ipar- és hitelbank, 320 takarékpénztár, 50 népbank és az osztrák nemzeti banknak 8 fiókintézete, melyek jelzálog-kölcsönök adásával is foglalkoznak; de jegyezzük meg mindjárt, hogy ez intézetek jelzálogi kölcsönei általában csak 5 ezer s azon felüli összegeket képviselnek, tehát a *kisbirtokosnak nem jutott ezekből semmi*. A múlt év végével a jelzálog-kölcsön-ügy hazánkban következőkép állott: Az összes kereskedelmi, ipar- és hitelbankok 61.618,064 frtot, az osztrák nemzeti bank magyarországi fiókintézetei összesen 38.468,000 frtot, a takarékpénztárak 74.595,202 forintot s a népbankok 1.158,945 frtot adtak; az összes, adott jelzálogkölcsönök, bele nem értve az osztrák nemzeti bank által adottakat, 137.372,211 frtot tettek ki.** Ide számíthatni az osztr. ált. földhitelbank részéről a magyarországi birtokokra (1872 végéig) adott 39.7 milliót. E szerint a magyar jelzáloghitel (beleszámítva a házakra s egyéb fekvőségekre adott kölcsönöket is) 215.3 millió erejéig nyert kielégítést, nem

* L. Keleti Károly „Hazánk s népe“ c. művét.

** V. ö. Liebstein Zsigmond „Mérleg Magyarország és társországaikról szóló pénzügyi évkönyv 1875.“ című műve 1—9. s 471—481. lapjaival.

véve tekintetbe a telekkönyvileg újabban hivatalosan ki nem mutatott betáblázott magánköveteléseket.

Ha a magyar birodalom termőföldje értékét tekintjük, mi 3,800 milliót képvisel, és a nyújtott jelzáloghittel hasonlítjuk össze, beláthatja mindenki, hogy a lehetőleg, sőt tényleges földhitel-szükséglet, melyet Horn Ede bő leszámítás mellett legalább 1,225 millió frtra való hitelképességre érdemesnek tart, korán sincs kielégítve. * Különben már maga az a körülmény, hogy osztrák hitelintézeteket kell felkeresnünk, továbbá, hogy más, különösen délnémet- és franciaországi földhitelintézetek és agricol bankokat is mennyire igénybe vesznek hazai földbirtokosaink, részben a hitelkielégítés elégtelensége, részben az itthon nyújtott kölcsönök magas kamatai, illetőleg drágasága mellett bizonyít. Hogy a takarékpénztárak és a népbankok hivatásával ellenkezik a nehézkes jelzálog-kölcsönök adásával foglalkozni, hogy részvénytársulati minőségüknel fogva osztalékra számítva a jelzáloghitel igényeinek nem felelhetnek meg, s hogy azoknak már természetüknel fogva legfőbb hivatásuk volna rövid felmondásu tőkésiket a mozgó hitel kielégítésére fordítani, bizonyításra nem szorul és mégis, mint az

* Horn Ede „Államháztartásunk rendezéséről“ című művében e kérdésre: mily arányban áll a jelzálog-kölcsön az általában oly hitel-szomjas magyar földbirtok valódi kölcsönerejéhez? kiszámította, hogy a földbirtok Magyarországon 3800 millió frtnyi értéket képvisel. Ha ebből teljes $\frac{1}{3}$ részét levonjuk oly birtokra, a melyre záloglevél-intézetek nem adnak kölcsönt (erdők, kőbányák stb.), marad akkor zálogalapul vehető tőkeérték két milliárd ötszáz millió. Ha az érték ötven százalékáig kölcsönöznek, az ingatlan még mindig 1225 milliónyi hitelre tarthatna igényt, a mely összegre teljes reálbiztosítékot nyújt. És a hitelszükséglet megfelelően mérsékelten számítva 1125 millió hitelképességgnek.

Horn számítása szerint (1872 ben) a földbirtok csak 97·5 millió forint kölcsönt kaphatott, vagyis hitelképességének $\frac{1}{2}$ részét sem volt képes kihasználni.

idézett adatokból kitűnik, mily nagy mértékben kell járulniok a földhitel kielégítéséhez!

Mig a külföldön, nevezetesen Helvéciában, Németország némely államában sat. a föld $\frac{3}{4}$ része jelzálogkölesönnel van terhelve: addig nálunk a földbirtok hitelérdemességének csak egy hatod része nyer kielégítést. De virágzik is ez országokban a mezőgazdaság összes iparágaival együtt, mert a külföldi gazdák a hosszú törlesztési kölesönöket befektetik földjükbe s folyóvá teszik annak természeti kincseit. Nálunk vajmi csekélyek a befektetések, holott kétszerte jutalmazóbbak lennének, mert a föld természeti kincsei sokkal gazdagabbak.

Ha méltán feljajdulhatnak hazánk nagy s középbirtokosai a hitel elégtelensége miatt, úgy *mit tegyenek kisbirtokosaink, kikről semmikép sincs gondoskodva?* Az ő hitel igényletük kielégítésével a szt. István korona összes területén *csak egyetlen egy intézet foglalkozik*, s ez a két év óta fennálló »Kisbirtokosok földhitelintézete«. Ennél pedig 1873. évi február 20-ikától vagyis üzletműködésének kezdetétől fogva 1875. évi január 15-ig kért 100—1000 frtig terjedő kölesönök száma 6799, s ezeknek összege 3.206,200 frtot képvisel. Engedélyezettett 750 kölesön 295,900 frttal; elutasítottak, vagy hosszas eredménytelen várakozás után visszavonták kölesönkérelmüket 929-en, kik összesen 146,300 forintot igényeltek. Engedélyezhetőnek találtatott, de pénzalap hiányában nem engedélyezettett 5090 kölesönkérvény 2.328,300 frttal; mihez hozzá adván az engedélyezett, de nem realizált 333 kölesönt, melyek 169,400 frtot képviselnek, kielégítésre vár 5423 kölesön 2.497,700 frttal. Megjegyzendő, hogy ezen kívül még számos (legalább is még egyszer annyi összegegről szóló) kölesönkérvény merült fel, melyek azonban az intézet által régi kötvényekkel való elhalmozottsága

miatt, illetőleg a kielégítésre szükséges, elégséges pénz-alap hiányában az utóbbi időkben már el sem fogadtattak, elfogadásuk esetén pedig ma már bizonyára 10 millió frtnál többet tennének ki.

295,900 frttal van eszerint intézetileg dotálva az összes magyar kisbirtok, mely az összes hazai termőföld kontingensének majdnem felét (45%-át) képezi, mely következképp mintegy 2 ezer millió frt értéket képvisel és 600 millió frtnál több hitelképességre érdemes!

Gondoskodni kell tehát a kisbirtokosi osztályról! De még inkább előtérbe lép az e részbeni gondoskodás szükségse, ha tekintetbe vesszük, hogy ez osztály, mely mint láttuk, száma és kezeim levő terület nagyságánál fogva egyike a legtekintélyesebb néposztályoknak s a legtöbb vagyont képviseli, melyre az összes hazai őstermelés oroszánrésze nehezedik, mely középosztályunk tulnyomó zömét képezi, melynek emelkedése és jólététől, gazdasági rendszerének javításától várjuk közgazdasági állapotaink javulását, mely a mezőgazdaság fejlesztése által megvetheti Magyarország iparos fejlődésének alapját: jelenleg öt rossz év csapásai alatt görnyedez, és nemcsak befektetési tőkével nem bír, hanem a megélhetés eszközeit is alig képes megszerezni magának és adósságok miatt a tönkremenésnek, a pusztulásnak meggy elébe.

Igenis, valljuk meg őszintén minden nagyítás nélkül, hogy mezőgazdáink a végromlással fenyegető lejtőre értek, amelyről alig juthatnak vissza a rendes kerékvágásba.

Segélyt kellene nyújtani nekik, természetesen nem könyörsegelet; a hónuk alá kellene nyulnunk, hogy el ne bukjanak, de ne adjunk nekik inségekölösönt, mert ilyesmivel, mulandó hatása miatt, nem érünk célt. Különben az anélkül is nagyon igénybe vett állampénztár nem is adhatna.

Aztán a segélynyújtásnak határai igen szűkek szoktak lenni.

Nem marad tehát egyéb hátra, mint hogy olcsó, könnyen igénybe vehető és megerőltetés nélkül visszafizethető kölcsönök lehetőségét nyujtsuk kisbirtokosainknak. Ezzel felsegíthetik magukat azok, akik kényszerűségből drága kamatokra vett kölcsöneik nyomasztó terhe alatt sínlódnak, ugy nem különben azok is, kik gazdaságuk vitelére helyesebb arányok behozatala végett befektetési tőkéjük kölcsön útján való beszerzésére utalva vannak.

Igen helyesen mondá egy hazai tudósunk: »Olesó hitel a mezei ipar felvirágzásának egyik elutasíthatlan követelménye. Lassan ugyan, de biztosan gyümölcsöző beruházások csak ott lehetségesek, hol a földbirtokos mérsékelt kamat és törlesztés mellett hosszabb időre szóló hitelre tehet szert.« — Továbbá Horn Ede így nyilatkozik e kérdéstről: »Ha talán kevésbé általánosan érzik is: a tőke és hitelhiány mégis igen komolyan érezhető és hatásában felette hátráltató. Gazdagok vagyunk természeti kincsekben, de hiányzik azok életrekeltése és értékesítésére a tőke; e hiány 25 év óta folyvást érezhetőbbé válik, mert egyrészt a parasztosztály felszabeditása elvonta a földbirtoktól a részben olcsó, részben ingyenes munkaerőt, mert más oldalról az egész idő szelleme hovatovább határozottan intenzív művelésre, hasznos beruházásokra kényszerít. Itt a hitelnek kellene kiségiteni.«* Távol vagyunk attól, hogy a hitelyújtást valami gyökeresen orvosló gyógyszernek tekintsük. A hitel még nem ad meg mindent. Áldásos hasznait azonban eltagadni nem lehet. A hitel kétélű kard. Igen áldásos lehet arra,

* L. Horunak „Államháztartásunk rendezéséről“ e. művét.

ki jól megfontolva szükségleteit, azoknak fedezésére, vagy később jutalmazó beruházásokra használja fel. Az ugynevezett *consumptiv* hitel, ha még oly kis mértékben vétetik is igénybe, csak romlásra szolgálhat; ellenben a *productiv* hitelnek jó számítás és okszerű gazdálkodás mellett üdvös eredményei sohasem maradnak el, előbb-utóbb bőven jutalmaznak.

És hogy *productiv* lehet a kisbirtoki földhitel, azt csak azok vonhatják kétségbe, kik még most sem látják elérkezettnek azon időt, a melyben *abba kell hagynunk a külterjes gazdálkodást* és a belterjést minél inkább behozni, akik nem tudják, hogy az *ugarozás* elhagyott gazdasági álláspontnak szüleménye, s az európai kulturállamokban korántsem jelentkezik oly mérvben, mint a mi birodalmunkban, hol átlag a szántóföldek 17%-a ugarnak hagyatik, holott Poroszthonban csak 10, Helvéciában csak 3%—4% és Angliában 2.4% számíttatik ugarnak.

Hiába igyekezett mostanáig a magyar kisbirtokos saját jövőjének biztosítása, a hazai, mezei gazdasági állapotok emelése, valamint az államnak iránta fokozódott igényeinek megfelelőleg, adózó erejének növelése céljából új alapokra fektetni gazdaságát, mikor a mindezeket feltételező belterjes gazdasági rendszer behozatalára a szükséges eszközt — értjük a pénzerőt — meg nem kaphatta. — Hiába kopogott bármely hazai bank vagy egyéb pénzintézetnél, mert kölcsönkérvényével együtt a kicsinylés látható kifejezésével lett elutasítva.

Egy intézet sincs a magyar birodalomban, mely a kisbirtokosokat egyes termelési ágak fokozására serkentené, s a pillanatnyi megszorulás esetében rajtuk segítene. Más államokban, hol a reálhitel szervezve van, az ily esetekben az ugynevezett »*crédit agricole*« roppant hasznára van a gazdaközönségnek, mert ellátja azt egyes ter-

melési ágak megkezdéséhez vagy folytatásához szükséges előlegekkel, melyeket aztán a nagyobb jövedelemből könnyen vissza fizethet.

Hazánkban — kiki tapasztalhatta — a mezei gazdák legfőképp a nyári időszakban, amikor már nincs mit eladniok, jutnak a leggyakrabban pénzzavarba. A jövő termés reményeivel állnak szemben, de nem képesek a folyó kiadásokat viselni s a még szükséges megmunkáltatást elvégeztetni. Ilyenkor olcsó hitel, ugynevezett avance-ok, könnyen segíthetnének rajtuk s nem kellene még álló terméseiket lekötöniök vagy olcsón eladniok. A magyar gazdának minden időszakban vannak kiadásai, de a jelenleg uralkodó külterjes gazdálkodási rendszer mellett az évnek csak bizonyos szakában bevételei. Ha megadjuk neki az eszközt a belterjesebb gazdálkodásra, úgy annyi mivelési ágat fog gazdaságába behozni, a mezőgazdaság mellékágait és a mezei iparágakat oly mérvben gyakorolni, hogy minden időben lesz bevétele, melylyel a folyó kiadásokat folytonosan fedezheti, s nem lesz kénytelen, mint ép az imént mondtuk, még álló termését olcsón áruba bocsátani avagy szükséges marhaállományát stb. a legsilányabb áron elkótyavetyélni. A kisbirtokos és földmivelői néposztály a magyar birodalom népességének egy harmadát képezi, ennek legfontosabb érdekeit felkarolni annyit jelent, mint az ország anyagi jólétét elősegíteni, mint összes közgazdasági állapotainkat biztosabb alapokra fektetni. Ez azonban csak úgy lehetséges, ha a jelen kor egyik jelszavát: az *önsegélyt* írjuk zászlónkra és annak segélyével megteremtjük az eszközt, melyre oly nagy szükségünk van.

Aide-toi et dieu t'aidera! Segíts magadon s az isten is megsegít! egy oly jelszó, melyet nem lehet eléggé ajánlani, mert az önsegély elve önerőnk felhasználását s

gyakorlását tételezvé fel, fokozza erőnket, megadja az önbizalmat, s gyümölcsei saját tevékenységünket jutalmazván meg, fokozzák a tetterőt, a szorgalmat és kitar-
tást. Erkölcsi tekintetben nincs ennél hathatósabb rugója a haladásnak, és hazánkban kétszerte szükségesebb ez elvnek elfogadása s követése, mert sem az államtól, sem a természeti erőktől nem várhatunk segílyt.

Az önsegély elve legyen nekünk azon fényes csillag, azon tűzoszlop, mely után haladva, mezőgazdasági állapotaink ujjászületését lehetővé tehetjük.

Az »önsegély« elve már azért is szükséges, mert, mint hazai nemzetgazdasági tekintélyeink már jóval ezelőtt nyiltan kifejezték, „a hazai kisbirtokos és földmivelői osztály hitelviszonyaink javítására sem a fennálló hitelintézetek nem alkalmasak, sem a számitás keretébe eső hazai tőkék nem elégségesek s a kérdéses baj orvoslására más gyökeres gyógyszer nem képzelhetnek, mint *új tőkék képzését apró megtakarítások útján épen azon rétegekben, melyek a segílyt igénylik*«. *

E jelszó alatt s ez irányban kell országszerte társadalmi uton felkarolnunk azon buzgó hazafiak és tekintélyes nemzetgazdák kezdeményezését, melynek célja a **„magyar kisbirtokosok országos földhitelegyesületét“** hozni létre, *a kisbirtoki hitelt országosan szervezni, a kisbirtokos osztályt biztos hitelképességre segíteni s ezáltal nemcsak az uzsora pusztításainak egyszer mindenkorra útját állni, hanem egyszersmind kitünőleg földmivelésre utalt hazánk mezőgazdasági érdekeit is mindinkább elősegíteni.* A kisbirtoki hitel országos szervezésére *az ország minden vidékén s lehető-*

* Lásd a Csengery Antal által a népbankok ügyében a magyar földhitelintézet, a magy. orsz. gazdasági egyesület s a pesti ipar- s kereskedelmi kamarának meghívott szakértői nevében 1865-ben kidolgozott s az akkori magy. kir. helytartótanácsához intézett felterjesztését.

leg minden egyes népesebb községben **mezőgazdasági hitel vagy előlegegyletek létesítendők**, melyek az *öntökegyűjtés* útján csupán önszükségletük kielégítését birják célul.

A tervbe vett intézet, a nyerészkedési cél kizárásával, igen jótékony hatással birna összes földmivelésünkre s valódi szükségletet pótolna, melyet továbbra is visszautasítani magunktól önromlásunk nélkül nem lehet.

Nagy missio vár ez intézetre és helyesen fogják fel mindazok hazafiúi kötelességüket, valamint a közjó feltételeit, kik annak megteremtéséhez erkölcsi és pénzbeli erővel járulni készek.

Az eszme nem új s nem egészen ismeretlen, pártfogókban sem szenved hiányt s csak az kívántatik meg, hogy országszerte ismerni tanulják és megvalósítani siessenek. E kívánság képezi e mű létokát. Ehez képest fogjuk a következőkben az egyes fejezetek címeinek megfelelőleg a létesítendő intézetet összes figyelemre méltó részleteivel együtt a nagy közönségnek bemutatni, és pedig első sorban az ez ügyben mostanig történeteket előadni, aztán a kisbirtokosok számára-alapítandó földhitel egyesület és mezőgazdasági előlegegylet tervezetét, valamint az ezek közti szövetségi viszonyt ismertetni, továbbá kimutatni, hogy mily módon és minő eszközökkel segítheti elő a kormány és a törvényhozás a földhitelszervezet létrejöttét, taglalgatni és megcáfolni a létesítendő földhitelszervezettel ellenkező terveket, a felmerült ellenvetéseket s kifogásokat; majd pedig rövid vázlatát adni a németországi Schulze-Delitzsch-féle előlegegyleteknek és a galiciái Rustikal-Kredit-Anstaltnak, mint a tervezett mezőgazdasági előlegegyletek, illetőleg egyesület előképeinek, végül előadni a terv kivitele érdekében még hátralevő teendőket, egyszóval teljes képet nyújtani arról, hogy miképen lehetne kisbirtokosainkon a jelenben és a jövőre nézve segíteni.

A kitűzött czél szentsége és nemességétől áthatva fogunk a magunkra vállalt feladat teljesítéséhez. Érezzük feladatunk nehézségét, de azon öntudat bátorit bennünket, hogy ha a nyújtandó kép nem is lesz oly teljes, mint a minőnek kellene lennie, hiányossága mellett is fogja az eszme elterjedését elősegíteni.

És miután e mű célja a lehető legszélesebb körökre hatni, minél könnyebb áttekintést nyújtó rendszerben igyekeztünk azt megírni, hogy elmondhassuk Rousseauval: »Je ne sais pas l'art d'être clair pour ce qui ne veut pas être attentif.« (Nem tudok elég világosan írni annak, a ki nem akar figyelmes lenni.)

II.

Mik történtek mostanáig a kisbirtoki földhitel érdekében?

A magyar kir. helytartótanács 1865-ben felhívta a magyar földhitelintézetet, hogy a magyar országos gazdasági egyesület és a pesti ipar- és kereskedelmi kamara részéről is meghívandó szakértők közbejöttével, adjon véleményyt az iránt: miként lehetne a földbirtoki hitelt a legalsóbb rétegekben, oly birtokokra nézve is kifejteni, amelyek kis terjedelmüknél fogva a magyar földhitelintézet kölcsöneiben nem részesülhetnek.

E felhívásra a tartott enquete eredményeképp *Csengery Antal*, a magyar földhitelintézet akkori igazgató titoknoka, mint az enquete-bizottság tagja, egy *Fölterjesztést* dolgozott ki, amelyben határozottan ki van mondva, hogy a baj orvoslására más gyökeres gyógyszert nem képzelhetnek, mint új tőkék képzését apró megtakarítások útján ép azon rétegekben, amelyek a segílyt igénylik, és a helytartótanács felhívására válaszul adja, hogy a németországi Schulze-Delitzsch-féle népbankok átültetését hazai városainkba és községeinkbe hathatósan ajánlja, mint legbiztosabb eszközt, mely ha nem is közvetlen a kisbirtok, mint a jelzálog, hanem a kisbirtokos és munkásosztály hitelképességének kifejtésére szolgál.*

Ez volt az első lépés a kisbirtokosok és a kisbirtoki

* L. a Fölterjesztés 8- és 9-ik lapját.

hitelügy érdekében, és annyiban volt is foganatja, amennyiben az országban rövid időn több népbank, takarékbank, előleg és önszegélyező-egylet jött létre s ezeknek száma ma már 164-et tesz ki.

Az új alkotmányos aera beköszöntével a pezsgő politikai élet éltető hatással volt összes anyagi és szellemi érdekeinkre. A magántevékenység a hitelügy terén a bankok s hitelintézetek egész sorát varázsoltta elő. De államiságunk tudata karöltve járt öntulbecsüléssel. Mindenben csak a nagyszabású külföldi intézményeket tartottuk szem előtt s azoknak megvalósítására törekedtünk. És a jelentéktelennek látszó kisbirtoki hitelről ki gondolkozott volna, amikor minden tőke nagy bankok, részvénytársulatok s nagy iparvállalatok alapítására fordított?

Tagadhatlan azonban, hogy 1867 óta volt magyar kormányférfiaink állandóan szívükön viselték hazánk mezőgazdasági érdekeit. Tettek, amit lehetett a gazdasági értelmiség fejlesztésére, egyes mezőgazdasági ágak támogatására; mert jól tudták, hogy az állam pénzügyei is csak úgy fognak biztos alapokon nyugodni, ha az állami bevételek az adóerő fokozása által biztosíthatnak.*

Azonban bármennyit is tettek, bármennyi irányra is kiterjesztették legyen figyelmüket, az állam részéről nyújtott támogatástól nem lehetett kellő sikert várni: mert egyrészt hiányzott az annak megfelelő magántevékenység, másrészt ott, ahol ez meg lett volna, nem volt meg az ahhoz szükséges feltétel, miután a hazai birtokos közönség tulajdonképpeni része — értjük a kisbirtokosságot — vagy el volt adósodva és súlyos terhei miatt nem tudott mozogni, vagy olesó és könnyen igénybe vehető hitelt kellett volna igény-

* L. Kerkapoly Károlynak „Az adók és a termelés“ című értekezését a „Budapesti Szemle“ ez idejű évfolyamának II-ik kötetében.

bevennie, hogy a kormány kezdeményezése és segélyzése mellett megindított tevékenység a mezőgazdaság egyes ágainál be ne szüntettessék.

A jó évek alatt az olcsó befektetési tőke szűksége háttérbe szorult. Azt hitték, hogy néhány bő termés megadhatja azt. Csalódtak. Emlékezzünk csak vissza a hatvanas évek elején volt rossz termésekre, inségre; az állami és a községi hitel felhasználásával nyert kölcsönökkel segitettek magukon kisbirtokosaink és tiszta jövedelmük a hatvanas évek végén volt bő termésekből ezeknek törlesztésére fordított. Midőn már arra került volna a sor, hogy forgalmi tőkét gyűjtsenek maguknak, beállottak ismét a rossz évek és ezek következtében nemcsak nem szereztek maguknak kész tőkét, hanem újból adósságba keveredtek és nagy részük az uzsorások kiméletlen kezei közé jutott.

A sajtó már két évvel ezelőtt felszólalt e baj ellen. A törvényhatóságok éltek felirati jogukkal, kérvényeket nyújtottak be az országgyűléshez. Midőn a mozgalom nőttön nőtt, és az orvoslás szükségét be kezdték látni: *Budapestben egy földhitelintézetet alapítottak a kisbirtokosok számára.* Mindenki örömmel üdvözölte e kezdeményezést. De csakhamar meg kellett győződnünk a felől, hogy ez intézet korlátolt alapja s részvénytársulati minősége, valamint zálogleveleinek kis köre, és nehéz kelendősége mellett * csak igen szűk keretben mozoghatván, nem lesz képes az ország-szerte hozzáfűzött reményeknek megfelelni.

Habár eleinte leginkább csak a fővárossal szomszédos megyék kisbirtokosai keresték fel, mint már e mű bevezetésében kimutattuk, ezek hiteligenyletét sem elégithette ki,

* 1874. év végével nem maradt az intézetnek 133,000 frtot képviselő zálogleveleknél többje forgalomban.

és már szervezeténél fogva sem képes tulajdonképi céljának kellőképp megfelelni.* Belátta azt maga az intézet igazgatója is, *Végh Ignác*, kinek lankadatlan ügyszeretete és kipróbált szakértelme mellett ismételt kísérletek dacára sem sikerülhetett az intézetet olylyá tenni, hogy az országos igényeknek megfelelhessen.

Ily viszonyok között néhány szakférfiu más utat. módot keresett.

Az eszme nemsokára megszülemlett és kiváló férfiak érdeklődését tudta maga iránt felébreszteni. Az ügy élére gróf *Festetics Pál* állott, kinek ügyszeretetétől és buzgalmától már előre a legjobb sikert lehetett várni. A kezdeményezők köréből egy „*létesítő bizottság*“ alakított. A tervmunkálat két évvel ezelőtt lön kidolgozva. Gróf *Lónyay Menyhért* e körül kitünő szakértelmével és sokoldalú tapasztalataival oly buzgón működött, hogy az ügy barátai által kitüntető elismerésben részesített. Ő, valamint a kisbirtoki hitelszervezet ügyében tartott értekezletek összes tagjai egyhangulag beismervén a kisbirtokosok országos földhitel-egyesületének *elodázhatlan szükségességét, egyidejüleg oda nyilatkoztak, hogy lehetőnek tartják a mostani pénzzüke dacára ily közhasznu célra a szükséges tőkének megszerzését.*

Időközben létrejött az uzsora-enquête, melyen a szavazatok többsége oda nyilatkozott, hogy a kamatláb maximumának meghatározása nem vezet a kívánt célhoz. E helyett az enquête néhány tagja egy kiségitő hitelegylet felállítását hozta javaslatba, mely összeköttetésbe lépve a vidéki takarékpénztárakkal, olcsó pénzzel látná el a megszorult kisbirtokosságot. Ez indítvány azonban nem fogad-

* A kisbirtokosok földhitelintézetének működését leghübben tükröztetik vissza a következő adatok: leszámított 1874-ben 528,965 frt 24 kr. erejéig bankváltókat, a betétek ez évben 246,757 frtot tettek ki, a forgalomban volt záloglevelek fösszege 141,300 frtot stb.

tatott el, mivel az uralkodó baj sokkal nagyobb és sokkal mélyebb, hogy sem ily rövid időre felállítandó és mulékony hatásu segélykölsönökkel orvosolható lett volna.

A másik s komoly megfontolásra érdemes eszme az volt, hogy azon földter. rmentesítési és osztrák állampapírok, amelyekben az alapítványi pénzek elhelyezve vannak, haladéktalanul elárusíttassanak, a befolyó pénzen záloglevelek vásároltassanak s ezekre *lombard kölcsön* vétessék fel, mi a takarékpénztárak útján kis összegekben a kisbirtokosoknak lett volna kiszolgáltatandó.

Ezen indítvány oda célzott, hogy a magyar földhitelintézeti záloglevelek vásárlása által a nagy- és középbirtokos osztálynak még nagyobb kölcsönösszegek igénybe vétele tétessék lehetővé. Különben is gyakorlatiatlan ily lombard kölcsönt venni fel, mivel igen drága lett volna és sokkal rövidebb idejű, hogysesem akár a kisbirtokosoknak, akár az államnak előnyére válhatott volna, mert a kisbirtokos osztály csak hosszú idejű kölcsönt vehet fel, rövid időre szóló ismét zavarba hozná és uzsoratókké elfogadására kényszerítené; az állam pedig, mely a lombardirozást bizonyára csakis az osztrák nemzeti banknál eszközölné, ki lenne téve a veszélynek, hogy a nemzeti bank rövid idő múlva felmondaná az előlegeket és a kormány kénytelen volna a záloglevelckre felvett kölcsönt visszafizetni, anélkül hogy az adós kisbirtokosoktól egyhamar pénzt látna.

A kormány nem tehetvén eleget e kívánságok egyikének sem, positiv expediens hiányában mitsem változtatott az uralgó helyzeten.

A kisbirtoki földhitelszervezet kezdeményezői köréből alakított *létesítő bizottság* közelebb egy *enlékiratot*, illetőleg kérvényt készített, melyben a kormánytól a tervbe vett hitelszervezet létesítéséhez okvetlenül szükséges anyagi s erkölcsi támogatást és a fennálló Magyar Földhitelintézet-

nek megadott, valamint egyéb e műben külön elősorolandó kiváltságokat, illetőleg azoknak kieszközölését a törvényhozásnál kérelmezte. Ez emlékirat bő indokolással is lett ellátva, hogy minél inkább győzze meg hazafias és közhasznú intézmények támogatásánál áldozatkész kormányunkat kérelme alaposágáról és sürgősségéről.

Ez emlékiratot a létesítő bizottság tagjaiként aláírták a következők:

gróf Festetics Pál, elnök; dr. Samassa József, gróf Gyürky Ábrahám, Román Miron, Várady Gábor, Végh Aurel, Jókai Mór, Móricz Pál, Bernáth Dezső, ifj. báró Rudics József, Földváry Mihály, Prónay József, ifj. gróf Ráday Gedeon, Nagy György, Kerkápoly Károly, Wahrmann Mór, Horn Ede, Falk Miksa, Somssich Pál, Lipovniczky István, Lónyay Gábor, Tisza László, Hammersberg Jenő, Lónyay Ödön, Domahidy Ferenc, Olteanu János, Lipovniczky Sándor, P. Szathmáry Károly, Wahrmann Sándor, Strasser Alajos, Vetsey Sándor, Helfy Ignác, Wodianer Béla, Bittó István, Horánszky Nándor, gr. Somssich Imre, Kacskovics Sándor, Galgóczy Károly, Siskovics Tamás, gr. Péchy Manó, Gromon Dezső, Tarnóczy Gusztáv, gr. Somssich Iván, Klapka György, Türr Isván, Krausz Lajos és Végh Ignác az eszme első megpendítője és a létesítő bizottság jegyzője.*)

F. évi december hó 8-án tartotta a létesítő bizottság legutóbbi értekezletét, melyben megválasztattak az állami támogatást kérelmező emlékiratnak benyújtására a kor-

* Ezen létesítő bizottsági tagokon kívül részt vettek az eddigi értekezleteken még a következők: gróf Apponyi Albert, Bartal György volt kereskedelemügyi miniszter †, Beniczky Gyula, Beniczky Ödön †, gróf Degenfeld Lajos, Ghyczey Samu, gróf Hunyady László, gr. Kálnoky Pál, Visontay Kovách László, gróf Lónyay Menyhért, Lónyay János, báró Liphay Béla, Molnár Aladár, Molnár György, Nikolics Sándor, b. Scanyey Pál, Szeniczey Ödön, Szlávay József, Simonyi Ernő stb.

mányhoz — s király ő Felsége legmagasabb pártfogásának kinyerése végett ő Felségéhez menendő *küldöttségek*; s egyszersmind a nagy-számra nőtt létesítő bizottság kebeléből választatott egy szűkebb működő bizottság a következő tagokkal :

gróf Festetics Pál, Somssich Pál, Lónyay Gábor, gr. Péchy Manó, Kerkápoly Károly, Wahrmann Mór, Móricz Pál, Falk Miksa, Földváry Mihály, Tisza László, Várady Gábor, gr. Gyürky Ábrahám, Prónay József, Gromon Dezső, ifj. gr. Ráday Gedeon, gr. Somssich Iván, Nagy György, Tarnóczy Gusztáv, P. Szathmáry Károly, Kacskovics Sándor, Wahrmann Sándor, Galgóczy Károly, Krausz Lajos, és Végh Ignác.

E működő bizottság feladata erélyesen odaműködni, hogy azon hazafias mentőeszme, mely a létesítendő egyesület alapját képezi, mentől előbb megvalósíttassék s e végből mindenekelőtt az *egyesület központjának létrehozására* szükséges intézkedések megtéessenek. *

Mire e mű megjelenik, remélhetőleg meg fog indítatni az alapítványok gyűjtése, mi szakadatlanul folytatatni fog mindaddig, míg a működő bizottság az alakuló közgyűlést egybe nem hívja.

* Ily működő bizottságokat szoktak kirendelni Angliában egy-egy nagy nemzetgazdasági elvnek diadalra segítése vagy új közigazdasági intézmények ismertetése és terjesztése érdekében, mint a Manchesterben létrejött „Anti-cornlaw-league“ és a londoni „Provident Knowledge Society“ példái mutatják.

III.

Vázlata a kisbirtokosok országos földhitel-egyesületének.

Az olcsó és könnyen igénybe vehető hitel áldásos hasznait és szükségességét a mezőgazdasági téren e mű bevezetésében igyekeztünk kimutatni.

Szóljunk most már azon közintézményről, mely az égető szükségéről gondoskodni hivatva leend.

Ez intézmény a magyar kisbirtokosok számára létesítendő országos földhitelszervezet, mely egyesületből, mint központi intézetből, és ezzel szövetséges mezőgazdasági előleg-egyletekből fog állni.

E fejezet címének megfelelőleg e helyen az egyesületet kívánjuk ismertetni s nevezetesen a következő kérdésekre felelni: Miképen létesíthető az egyesület, a központi intézet, minő céljai, működésköre és feladatai lesznek annak?

A tervezők részéről kidolgozott alapszabályi tervezet szolgál ezuttal a mi vezérfonalunkul. * Megvalljuk, hogy annál nagyobb készséggel indulunk jelen ismertetésünk-nél a tervmunkálat után, mert ebből meríthetni legtöbb s legbiztosabb tájékozást arra nézve, hogy tulajdonképen mit akarnak a kezdeményezők, mily központot kívánnak teremteni a létesítendő kisbirtoki hitelszervezetnek.

* E tervezet a galíciai „Rustikal Kreditanstalt“ és a magyar földhitelintézetnek alapszabályai nyomán lett kidolgozva, mely intézet a legszilárdabb, kölcsönös jótállási alapra fektetett régi német jelzálogi hitel-egyesületek mintájára van szervezve.

A kezdeményezők célja egy kizárólag földmivelési érdekeknek szolgáló hitelszervezetet hozni létre, mely egy egységes központ, mint látható közeg és képviselő alatt hazánk egész kisbirtokos és földmivelő néposztályának felölelné ugy hitelszükségletét, mint a hitelszükséglőnek jelzódlogát.

A cél így kifejezve talán nem fogja az olvasót kielégíteni; mert megszűnt a bizalom ily ígéretek iránt s az annyiszor félrevezetett közönségben könnyen felébredhet a gyanu, hogy itt ismét csak *alapítani* akarnak, s hogy a tulajdonképi cél önző magánérdekekből a könnyen hívókat kizsákmányolni.

A ki így fogja fel a célt, s a létesítendő központot a közönséges hitelintézetek sorába osztályozva, azt hiszi, hogy az magáncélok előmozdítására, egyesek meggazdagodására, közönséges üzérkedésre vagy nyerészkedésre fogna szolgálni, nagyon téved: mert itt *egy országos közintézet létesítéséről van szó*, melyet csakis a *közérdek* parancszava sürget, mely hivatva van pótolni oly praeventiv államintézményeket, minőket ma a productiv erő szabad kifejlődésében, az egyéni cselekvőség lehető legnagyobb szabadságában az egyesülés, de kiválóan az önsegélyezés útján hoznak létre.

A kitűzött cél a maga teljes valóságában felfogva nem lehet egyéb, mint a *földmivelés emelése*. Ez pedig úgy érhető el, ha a kis földbirtok egyesületi uton a kölcsönösség és egyetemleges jótállás alapján *hitelképességre* emeltetik, ha saját tőkeképzés és idegen tőkék felvétele által a mezőgazdaság vezetésére és beruházásaira szükséges tőkék megszerезtetnek.

A tőkeképzésnek leghathatósabb eszközeitül a *mezőgazdasági előleg-egyletek* szolgálnak, melyek az ország minden vidékén, minden vidék valamennyi népesebb községében a központ kezdeményezésére a legbecsületesebb és leg-

megbízhatóbb férfiak közreműködésével és vezetése alatt életbe léptettetnek.

Az egyesület *székhelye* Budapest lesz.

Az egyesületet lelkes hazafiak, községek és egyéb erkölcsi testületek *alapítványaikkal* hozhatják létre. Kiki 500 frttól kezdve bármi néven nevezendő összegeket köt le alapítvány vagy alapítványokképp s egyidejűleg az egyesület fennállása és biztosítása céljából *lemond* az alapítványi összegre eshető *tiszta nyereségről, jutalék vagy osztalékról*, mik tartalékalap képzésére és gyarapítására fordítatnak. Az alapítvány akár készpénzben tehető, akár kötvényben. Egy alapítvány 500 frtról szól. Az alapítványi összegnek *legalább 10° -a készpénzben* befizetendő, a többiről kötvények adandók. Természetesen kötvények csak oly egyének vagy erkölcsi személyektől fogadtatnak el, kik vagy melyek vagyonukkal kellőleg fedezik a kötvények összegét, nevezetesen jelzálogi biztosítással, értékpapírok letétele vagy jóhitelű kezességgel.

Az alapítványt tevő az egyesület *alapító tagjának* tekintetik. Egész alapítványokon kívül 500 frton alóli, de 50 forintnál nem kisebb *részalapítványok* is tétethetnek s minden ily 50 frtos alapítványi részlet egy tized alapítványt képez és készpénzben fizetendő be.

Az alapszabályi tervezetben világosan ki van téve, hogy „az alapítók haszonosztalékban nem részesülnek, hanem az általuk valósággal befizetett készpénzösszeg után 5°/_o-os kamatot huznak.“

Az egész alapítványok kötvényei, illetőleg az azokra befizetett alapítványi összegek visszaadtnak az alapítóknak vagy elhalálozás esetében azok örököseinek, mihelyt a tartaléktőke saját értékei 500,000 frtot elérték és a tartalékalapban 10°/_o-nak megfelelő növekedés állott be.

Az egyesület *megalakul*, mihelyt legalább 500,000 frtnyi alapítvány tétetett, s alakuló közgyűlését az alapító tagok tartják meg.

Az alapítók az egyesületi működés vezetésére az *alapítók tanácskozmányában* és a *közgyűlésen* gyakorolnak befolyást.

Az egyesület *rendes tagjai* az általa alapított mezőgazdasági előlegegyletek rendes tagjaik egyetemével, kiknek érdekében alapítatik voltaképen az egyesület. Rendes tagokká lehetnek a már fennálló, a mezőgazdasági előlegegyletek alapelvein működő vidéki

népbankok, egyéb takaré-, hitel-, előleg- és segélyegyletek tagjaik egyetemével.

Az egyesület *vagyon*a és *forgalmi tőkéje* képezetik: a befizetett alapítványi tőkéből, a tartalékalapból, a netán az országos alapból a tartalékalap gyarapítására engedélyezett összegből, az egyesületnél elhelyezett tőkékből, folyó számlákra, kamatozó pénztári jegyekre és betéti könyvecskékre elfogadott pénzbetételekből, a kibocsátandó záloglevelek eladási árából, a pénztári készletnek elhelyezése folytán nyert kamatokból és illetekekből és a szövetséges előlegegyletektől befolyó tökefeleslegekből.

Az egyesület által vállalt kötelezettségek biztonságáért *kezeskednek*: az egyesület összes vagyona, a *tartaléktőkével* s az abban foglalt alapítványokkal együtt; ezenkívül az egylet azon követelése, melyek az adósok ingatlanaira történt jelzálogi bekeblézésel és ezenfelül az összes törlesztési jelzálog-adósok kölcsönös jóállásával biztosítvák, ugyszintén az egyesületnek a szövetségi egyleteknél künnlevő, a tagok kölcsönös és egyetemleges jóállásával biztosított követelése, és a kölcsönös jóállási alap.

Az egyesület *közgei*: az alapítók tanácskozmánya, az elnökség, a felügyelő bizottság, az igazgató tanács és a szövetségi egyletek igazgató bizottságai. A szövetségi egyletek az egyesület közgyűlésein küldötteik által képviseltetik magokat; minden küldött egy-egy szavazattal bír.

A *felügyelő bizottságot* illeti meg az ellenőrzés joga s kölcsön is csak az igazgató-tanácsban jelenlevő három kiküldött felügyelőbizottsági tag többségének igenlő szavazata alapján adatik.

Az *igazgató-tanács* az egyesület üzletmüködését vezeti.

Az egyesület *kölcsönműveletei és működésköre*: 1. kölcsönöket ad jelzálogi biztosítás mellett törlesztésre záloglevelekben a központból mezőgazdasági beruházásokra; 2. a gazdaság vezetésére forgalmi tőkéül szükségelt rövid lejáratu előlegeket személyi hitel alapján (jelzálogra, kézi zálogra, személyes hitelre) a szövetségi egyletek által; 3. továbbá alapító és a szövetségi egyletek rendes tagjai számára: jelzálogi biztosítás mellett nyílt hitelt vagy rövid lejáratu 3—6 hónap alatt visszafizetendő, eshetőleg többször meg is ujtandó kölcsönöket ad; 4. hatósági engedély mellett községeknek készpénzben rövidebb s hosszabb időtartamu kölcsönöket nyújt inség, tüzkárok vagy egyéb elemi csapások által sujtott

lakosaik felsegélésére, takarékmagtárak létesítésére, mezőgazdasági érdekeik előmozdítására, népiskoláik építésére vagy egyéb közcéljaikra; 5. az egyesület a szövetségi egyleteknek jelzálogi biztosítás mellett vagy a nélkül nyílt hitelt nyújt stb.

Törlesztési jelzálogkölcst kizárólag csak a szövetségi egyletek tagjai kaphatnak. A törlesztési jelzálogadósok összessége egy egyletet képez. A jelzálog-kölcsonök az egyesület zálogleveleivel adatnak *földbirtokra és szőlőkre*. A jelzálogi kölcson 200 frtnál kisebb és 5000 frtnál nagyobb nem lehet.

A kölcson a jelzálogi földbirtok értékének 50%, szőlőknél pedig 25%^o-ig terjedhet. A becsérték meghatározása úgy történik, mint egyéb jelzálog-kölcst adó intézetek részéről.

Jelzálog-kölcson elnyeréséhez szükséges, hogy a folyamodó illető előlegegyletétől ajánltassék, nevezetesen annak igazgatóbizottsága által igazoltassék, hogy a folyamodó gazdaságát rendszeren miveli és hogy a kért kölcsonre gazdasága érdekében szüksége van, hogy egyénisége, viszonyai, józan és erkölcsös élete, rendszeretete és munkássága a kölcson pontos visszafizetését biztosítják, hogy a kölcsonösszeget a jelzálog legkisebb ára is fedezheti. A záloglevelés törlesztési kölcsonösszegeket maga a szövetségi egylet engedélyezi saját felelőssége mellett, fentartatván az egyesületnek a felülvizsgálati, illetőleg megerősítési jog. Az egyesület rendszerint első helyen való betáblázásra ad kölcst, de adhat másodikra a jelzálog értékének 50, illetőleg 25%^o-áig, sőt a kölcsonnevő összes betáblázott adósságainak az egyesület által való kifizetését is kérheti, ha összes adósságai a részére kölcsonkép adandó záloglevelek eladási árából kielégíthetők.

A *záloglevelek* 6%^o-os kamatlábnak megfelelő kamatszelvekkel ellátva 50, 100, 500, 1000 osztr. ért. forintról vagy ércpénzről szóló darabokban adatnak ki és keltöktől számítandó 32 év alatt kisorsolás utján készpénzzel, névszerinti értékükben fizetnek vissza.

A kölcsonnevők részére kiállított *záloglevelek eladását* oly esetben, a midőn azoknak a kölcsonnevő állandó elhelyezést nem szerezhet, rendszerint maga az egyesület — bizományosainak adott csekély jutalék mellett — minden egyéb díj nélkül eszközli.

Az intézet viszonya a kölcsonnevőkhöz egészen más, mint a takarékpénztárak s azoknak jelzálogos adósi között. Az intézet

tartalékalappal és alapítványokkal bir. Az egyesület a javára betáblázott követelések alapján kibocsát zálogleveleket, melyeknek visszaváltására kötelezi magát. A záloglevelek névleges értékükben számíttatnak fel a kölcsönvevőnek, ki azoknak tőzsdei árfolyamán ad tul rajtuk. Minél nagyobb a kibocsátott záloglevelek biztonsága, — az intézet alaptőkéje — annál nagyobb azoknak kelete és következőkép ára is, annál többet kap érték a készpénz helyett zálogleveleket átvett kölcsönvevő, ki mindaddig adósa és hitelezője is egyuttal az intézetnek, a mig kezei között vannak az átvett záloglevelek. Adósa, mert ingatlana a kölcsönösszeg erejéig az intézet javára jelzálogkép telekkönyvileg le van kötve; hitelezője pedig, a mennyiben az intézet köteles (végső sorban) beváltani az általa kibocsátott zálogleveleket. Hitelezői minősége azonban megszűnik s következőkép csakis adósa marad az intézetnek, mihelyt tulad a zálogleveleken.

Azon tőkepénzesek, kik az adósoktól megvásárolják a zálogleveleket, hitelezői az intézetnek és pedig a záloglevelek névleges értéke erejéig és 6% kamatot kapnak mindaddig a kezeik között levő záloglevelek után, mig azok ki nem sorsoltatnak, mely esetben a névleges érték összege kifizettetik nekik. Igy lesznek aztán az intézet hitelezőivé a záloglevelek utolsó birtokosai, mint egy forgalomba bocsátott váltónál az utolsó forgatmányos a váltó első adósáé, illetőleg elfogadójáé.

A záloglevél-kölcsönök 32 évre adatnak. Kamataik, melyeknek kamatlába ép oly nagy, mint a minőt az egyesület záloglevelei után fizet, a tőketörlesztési járadékok és igazgatási költségek együttvéve „járadék“-nak neveztetnek és félévenkint előlegesen fizetendők. Rendkívüli esetekben, kellő időben és a szövetségi egylet véleményes jelentése kíséretében beadott folyamodásra *halasztást* adhat az egyesület.

A kölcsönök a felügyelő bizottság által megállapítandó szabályszerű *törlesztési terv* szerint törlesztetnek. Az ennek alapján készpénzben fizetett évi járadékokból, melyek a záloglevelek névbeli értéke után számíttatnak, valamint az adósok által kölcsönvevőkre készpénzben teljesített rendkívüli visszafizetésekéből *törlesztési alap* képezetik. Az ekképen képezett törlesztési alap kizárólag a kibocsátott záloglevelek szabályszerű törlesztésére fordítható. A tőketörlesztési évi járuléka a záloglevelek névbeli értéke után számítva egy száztóliban állapittatik meg.

A záloglevelek állami pénzek, közletétek, gyámsági kezelés alatt levő, — továbbá községi, testületi, alapítványi tőkéknek és hatósági felügyelet alatt álló intézetek és vállalatok pénzeinek elhelyezésére fordíthatók és ugy pénzügyi, mint katonai hatóságoknál ovadékkép elfogadtatnak.

Az egyesület jelzálogos adósai a kölcsönösszegek erejéig a kibocsátott záloglevelek beváltásáért kölcsönösen és egyetemlegesen kezeskednek, annak teljesebb biztosítása kedvéért azonban kölcsönös jótállási alap is képeztetik és pedig akkép, hogy minden egyes kölcsönvevő ezen alap javára a kölcsöntőkének 1% -át a kölcsönkötés alkalmával készpénzben (vagy a mennyire lehet záloglevelekben) az egyesület tartalékpénztárába letenni tartozik.

Ezen egy % -nyi biztosíték az adós tag tulajdonát képezvén, az ő javára kezeltetik és a kölcsön teljes visszafizetése után egyszerű 5% -os kamataival együtt részére kiadatik. Miután az intézet minden kölcsönt egyenlő biztosíték mellett ad, ugy e kölcsönös és egyetemleges kezesség igénybevételére, mint a jótállási alap megtámadására vagy kimerítésére nem kerül a sor.

Az egyesület üzletforgalma által eredményezett *tiszta jövedelem* 2% -a népnevelési s egyéb közcélokra adományoztatik, a többi pedig a tartalékalaphoz csatoltatik.

A tartalékalapról különösen ki kell emelnünk, hogy egyik célja a szövetségi egyletek oly rendes tagjait, kik jelentékeny elemi csapások által inséges helyzetbe jutottak, kölcsönökben, kamatnélküli vagy vissza nem fizetendő *segélyadományokban* is részesíteni és az okszerű gazdaszat tanítása céljából *vándortanítókat* alkalmazni és ezek költségeit fedezni.

Az államkormány felügyeleti jogát egy, esetről-esetre kiküldendő *kormánybiztos* által gyakorolja. Ezenkívül egy *állandó* és az egyesület terhére kirendelt *kormánybiztos* felügyel arra, hogy a záloglevelek kibocsátása és a jelzálogos kölcsönök biztonságára vonatkozó alapszabályi határozatok megtartassanak. E biztos a kibocsátandó zálogleveleken aláírásával igazolja, hogy a záloglevél alapszabályszerű biztosítékkal bir s hogy több záloglevél, mint alapszabályszerűleg megengedve van, ki nem bocsátatott.

Az egyesület végkép feloszlottnak csak akkor fog tekintetni, ha összes záloglevelei és tartozásai beváltattak és az egyesület javára jelzálogilag bekebelezett követelések mind törlesztve lesznek.

Mint az eddigiekből láttuk, az egyesület már megalkulásakor fog alapítványával oly vagyont s tartaléktőkét képviselni, melylyel rögtön megkezdheti működését. E tartaléktőkén kívül maguk az adósok lekötött ingatlanai, azoknak kölcsönös és egyetemleges kötelezettsége, a zálogleveleknek korlátozottsága, az ezek kibocsátása, kisorsolásánál és elégetésénél gyakorlandó kormányfelügyelet, a kölcsönök engedélyezésénél a véleményadásra legilletékes szövetségi egyesület meghallgatása és közvetítő szereplése, az egyesületnek nyereszkezdést kizáró s a mezőgazdaság érdekeit előmozdító és támogató céljai megannyi alapok és feltételek, melyek kétségtelemné teszik, hogy itt egy csakugyan életképes, biztos fennállásra számító, közhasznú és a legnagyobb szigor és pontossággal működő közintézetnek létesítése céloztatik.

Az egyesület közintézeti jellegét rendkívül emeli folytonos összeköttetése az ország valamennyi vidékén életbeléptetendő mezőgazdasági előlegegyletekkel, melyek, mint említettük, képviselőik által fognak az egyesület ügyeire annak közgyűlésein közvetlen befolyást gyakorolni.

Ha tekintetbe vesszük, hogy az ország fővárosában az egyesület központi intézete alapítóival együtt képviselni fogja a *nagy vagyon felett rendelkező osztályokat*, a vidéken pedig a szövetségi egyletek az *összes kisbirtokos közönséget*, ugy a tervbevett kisbirtokosok országos földhitelegyesülete tagadhatlanul egy oly *hitelszervezet* leendő, mely nagyságával, kiterjedésével és áldásosságával tultesz valamennyi mostanig fennálló hitelintézetünkön és képes lesz céljainak megfelelőleg az olyannyira szükséges és mostanig igen-igen csekély figyelemben részesített kisbirtoki földhitelnek legbiztosabb alapjait megvetni, s idővel belföldi tőkéknek e célra gyűjtése és külföldieknek

az országba bevonása által a kisbirtokos osztály roppant mérvű hitelszomját teljesen kielégíteni.

Szükségesnek tartjuk e helyen különösen kiemelni azon hatást, melyet a tervezett földhitelegyesület a kisbirtokosok hitelképességének érvényesítésére és emelésére gyakorolni hivatva van.

Mostanig a kisbirtokos osztály nem bír olesó hitellel. Vagyona oly csekély értéket képvisel, hogy a fennálló nagy intézeteknek derogál ez érték bizonyos részeig kölcsönt adni. Az ily kis kölcsönök, — mint igaz is, — csak annyi dologgal járnak, mint a legnagyobbak, tehát annyi költséget is okoznak, és ez következképp nem lehet jutalmazó oly intézetekre nézve, melyeknek legfőbb törekvésük oda irányul, hogy minél több *tiszta jövedelmet* tudjanak felmutatni s a részvénytőke minél magasabb kamatoztatásának megfelelő *osztalékokkal* meglepni részvényeseiket.

Csakis oly intézet foglalkozhatik kizárólag a kisbirtoki hitel kielégítésével, melynek közvetítő organumai a *munkát és költséget* kevesbitik, annak viseléséhez járulnak, s ez a tervbe vett egyesület szervezeténél meglesz. Ha már most helyesen fogja fel a kisbirtokos anyagi helyzetét, ugy bizonyára igyekezni fog a hitel lehetőségét a maga számára biztosítani. De nemcsak érdekeinek helyes felismerése, hanem jelen rossz állapotában a szükség parancsszava is ráfogja vezetni őt erre. Igy igyekeznek majd azután a hazai kisbirtokosok mezőgazdasági egyleteket hozni létre, igy válik majd aztán minden kisbirtokos egy-egy szövetségi egylet tagjává. Ezzel, — jegyezzük meg jól magunknak! — mindegyik biztosít a maga számára hitelt, amelyet bármikor igénybe vehet. Az igy megszerzett hitelképességnek pedig legközvetlenebb következménye, hogy a *tőkepénzeseknek és uzsorások-*

nak, kik a kisbirtokosokkal szemben mostanáig *monopolizálták a hitelnyújtást*, egy hatalmas és őket bizonyára hátérbe szorító versenytársuk fog támadni a létesítendő egyesület és annak szövetségi egyleteiben, hogy a tőkepénzesek és uzsorások nem fogják az ezentul hitelképességgel bíró kisbirtokost oly *megszorultnak* tekinteni, mint mostanig, és következképp mindenesetre az eddiginél csekélyebb kamattal beérni. A kisbirtokosok pedig, — kiknek egy, talán nem jelentéktelen része *szinte* öntudatlanul fizet kölcsöneiért uzsora kamatokat,* — nem fognak oly bizalommal viseltetni uzsorás hitelnyújtók iránt, mert mihelyt tapasztalják, hogy olesó intézeti pénzt kényelmes törlesztési feltételek alatt kaphatnak, be fogják látni, hogy a lelketlen uzsorások mily tulságosan éltek vissza a beléjük helyzett bizalommal s mennyire törekedtek őket vagyónilag tönkre tenni.

Ki vonhatja mindezek után kétségbe, hogy a *tervbe vett hitelszervezet az uzsora megszüntetésének legbiztosabb gyógyszeré?*

Egy másik és szintén figyelemre méltó következménye az leend, hogy minden *kisbirtokos ráadja magát a tőkegyűjtésre*; mert a mezőgazdasági előlegegyletek, melyek az öntőkegyűjtést célozzák, a *kisbirtokosi tőkének* eddig nélkülözött *gyűllhelyeiül* fognak szolgálni, és minden kisbirtokosnak, ki valamely előlegegyletbe belép, — mint alább látni fogjuk, — törzsbetételekkel kell járulnia ahhoz. A kis és következképp gyakori befizetések takarékoská teszik a befizetőt. A takarékoság haszna pedig

* Leginkább állithatni ezt oly kölcsönökre nézve, melyekért az adós nem pénz-, hanem *termesztménybeli* kamatokat fizet. Az ily kamatokat nem tekinti az adós termelő oly terheseknek s szívesen megfizeti azokat, sőt a javak becslésénél primitív fogalmái mellett még hálával is viseltetik uzsorás hitelezője iránt s — mint nem egyszer hallottuk — még aldja is annak nyomait.

kiszámíthatlan. »A szorgalom hiába szerez,« mondá Szemere Bertalan egyik értekezésében, »ha a takarékos-ság nem őrzi meg. A takarékos-ság eszméje egy a rend-vel, ha a takarékos emberek számát szaporítjuk, a rend öregbedik, kevesebb lesz a bűn, ritkább a per, a nép gondosabb sat.«

Azon körülmény sem hagyható figyelmen kívül, hogy a *szövetségi egyletek bírálatától* tétetik függővé a kölcsön engedélyezés. A szövetségi egylet csak becsületes, előrelátó, józan életű embereknek ajánlja meg a kért kölcsönt, és e tekintetben részrehajlatlanul fog eljárni, mert egyrészt az alapszabályok kötelezik erre, másrészt saját érdekeinek szemmeltartása mellett nem is tehet máskép. Ezzel az intézet a földmivelői néposztály *erkölcsei nemesbülésére* akar hatni, mi annál biztosabb sikert ígér, mert pénzzel és hitellel lehet az egyesekre legtöbb befolyást biztosítani. A ki érzi a hitelképesség nagy hasznát, igyekezni is fog — kivéve az erkölcsei erő teljes hanyatlásának eseteit — már életrendjében is arra érdemessé tenni magát.

A létesítendő intézet ezenkívül a kisbirtokos osztályt és földmivelői népet nagy csapásaiban segélyezni is kívánja. Mennyi veszélynek, mennyi bajnak van e népes és aránylag csekély műveltsége miatt tehetetlen osztály kitéve és ki gondoskodik ily esetekben róla?

A községeknek és egyeseknek adandó kölcsön tűz s vízkár, rossz termés vagy más egyéb csapások után jótétemény, ajándék, melyet a nem önkozta bajból kiségett ember szívesen visszafizet, mihelyt anyagi állapota ismét megjavult. Az egyesületnek ez irányban való működése fogja humanitarius, tehát legszebb, legnemesebb jellegét képezni.

A kisbirtokra adandó kölcsönök hatását a mezőgaz-

dasági felvirágzásra már e mű bevezetésében kimutattuk ; erre tehát nem térünk többé vissza. De különben is, úgy hiszszük, belátja most már az olvasó, hogy itt egy *oly közintézet* letesítése forog szóban, *mely biztos alapokra fektetve, minden nyereszkedést kizárva, hivatva van a kisbirtokok és földmivelői néposztályt hitelképességre felsegíteni, s tőkegyűjtésre és takarékosagra szoktatni, a mezőgazdaság emelésére hatni, a nép erkölcsi érzületét javítani és a jótékonysági intézetekhez hasonlóan, szükség esetén segélyt nyújtani.*

Ennyi szép feladat, ily nemes célok és törekvések kell hogy visszhangra találjanak mindenütt!

A közönség nem tekintheti tehát az eszmét magánosok lucratív céljai eszközének, mely egyesek vagy a nagy közönség kizsákmányolására szolgáland, és kétség kívül szentsége és horderejéhez méltó lelkesedéssel fogja azt felkarolni.

De szóljunk most már a mezőgazdasági előlegegyletekről, azoknak céljai-, feladatairól, létesítésük módjáról, üzletműködésükről és végül a központi intézettel leendő összeköttetésükről egy *oly tökéletes gépezetté*, mely annál jobban és biztosabban fog működni, minél szorosabb viszonyba jut a központ a vidéki egyletekkel, minél nagyobb kölesönösség áll fenn közöttük.

A mezőgazdasági előleg-egyletek.

Az *önsegély* és *takarékosság* elve szolgál a mezőgazdasági előlegegyletek alapjául. Két oly elv, melyeknek hazánkban minél szélesebb körben kellene uralkodniok.

Az *önsegély* elve itt főleg abban nyilvánul: *hogy kiki a maga részéről igyekszik megtenni azt, ami neki hitelképessége eléréséhez feltétlenül megkívántatik.* Mostanig a kisbirtokos s a földmivelői néposztály csak akkor gondolkozott hitelére, ha arra szüksége volt, és fájdalommal kellett tapasztalnia, hogy az nem létezik számára, hogy ahhoz csak úgy juthat, ha maga is járul az őt kielégítő hitelintézet megalapításához. Sem a kormány, sem a fennálló hitelintézetek, sem egyes gazdag tőkepénzesek nem gondoskodtak róla; önmaga kénytelen tehát lerakni hitelképességének alapját, hogy arra, — ha kell, — számithasson. Így nyilatkozik az *önsegély*, melynél nemesitőbb elvet alig ismerünk.

Ez birja az embert az öncselekvésre, megerősíti bennünk az önbizalmat, a »selfreliance«-t, mely oly nagy mértékben megvan az angol nemzetnél és oly gazdaggá, oly politikailag szabaddá tette Albion fiait. De fokoztatik általa az önérzet is, mely helyesen felfogva, a folytonos előretörekvésnek és a haladásnak leghathatósabb rugója.

A mezőgazdasági előlegegyletekben való részvétel által gyakoroltassék az *önsegélyzés*. Az eszköz pedig erre legyen a *takarékosság*. A létesítendő egyletek a kisbirtokos és

földmivelő néposztály megtakarított garasaiból jönnek létre. A tagok törzsbetételei teszik lehetővé fennállásukat. Az egyesületek valóságos gyűjtő-medenczék, a melyek megannyi folyókká válnak azáltal, hogy a központi intézetbe özönlik a tőkét, a honnan aztán ismét visszaszivárognak ugyanazon néposztály körébe, a melyből vétettek.

A mezőgazdasági előleg-egyesületek a központi intézettel szövetkezve a pénz folytonos »keringését« vonják maguk után, lehetővé teszik a pénzkészleteknek egy helyről a másikra, a pénzgazdag vidékekről a pénzszegényekre való átvitelét, a pénz nivellirozását, melyre különösen hazánk különböző vidékeinek egymástól nagyon is eltérő termelési viszonyai miatt nagy szükség van.

A mezőgazdasági előleg-egyesületek *célja*: rendes tagjait egyfelől apró havonkénti betételek által saját *tőkegyűjtésre* s ennek folytán *takarékosságra és munkaszeretetre* ösztönözni; másfelől a *kölcsönös és egyetemleges jótállás* alapján mezőgazdaságuk vezetésére és rendkívüli szükségleteik fedezésére, rövidebb idejű visszafizetés mellett, az *olcsó hitel jótéteményében* részesíteni, és végre a saját tagjaik számára szükségelt *hosszabb törlesztési jelzálog-kölcsönöket* az egyesület központjából közvetíteni.

Az előleg-egyesületek *önálló testületek*, s mint ilyenek saját üzletműködési körrel bírnak, melyre az egyesület csak annyiban gyakorol befolyást, a mennyiben ezt a köztük fennálló szövetség közös érdeke és kölcsönös biztonsága követelik.

A legszegényebb és leggazdagabb ember lehet tagja valamely előleg-egyesületnek, miből az következik, hogy ez egyesületek a legnépszerűbb és legdemokratikusabb intézményt fogják képviselni és mindenütt számos taggal bírnak. *Létesítésükhöz* csak az szükséges, hogy minden vidéken találkozzanak oly önzetlen, hazafias férfiak (s ilyenekben, hála az égnek! ha

nem is bővelkedünk, legalább nem szenvedünk hiányt), kik a kisbirtoki hitelszervezés szükségességét és hasznát belátva, a jó ügyet felkarolják és polgártársaikat az egyletek megalakítására egy-egy lelkes és felvilágosító felszólítással megnyerjék.

Az ily egyletek *területköre* egy vagy több városra vagy községre terjed, a mint alapítói egy vagy több hely lakosait egyesítik azoknak létrehozatalakor. Ha több város vagy köz-égből áll a területkör, úgy mindenesetre ott, a hol legtöbb tagja van az egyletnek, vagy a hol a legtöbb lakos van, lesz az egylet *székhelye*. A létesítők bizonyára tekintettel lesznek arra, hogy csak egymáshoz közel fekvő helyeket egyesítsenek e célra, mert a földművesnek nincs mindig ideje hosszabb utat megtenni és *minél könnyebben* adhatja be megtakarított pénzét az egylet pénztárába, annál bizonyosabb, hogy minden megtakarított fillére nem élvezetekre és nélkülözhető kiadásokra, hanem tőkegyűjtésre fog felhasználtatni. A practikus angol nép tudva azt, hogy a takarékoság gyakorlásához is minél több és könnyebb alkalom kívántatik: az ugynevezett posta-takarékpénztárakat (Post-Offices-Savings-Banks) honosította meg Angliában, melyeknek hatását leginkább jellemzi az, hogy már fennállásuk második évében, 1863-ban 3 millió font sterlingnél többre ment az ily betételek összege és ez fokozatosan emelkedvén, 1872-ben már 19 millió font sterlinget tett ki. * Rendkívül emeli az intézmény hasznosságát azon körülmény, hogy fenn nem állása esetén a beléje folyó és tekintélyes tőkékévé növekedő fillérek takarékpénztárt sohasem látnának s minden maradandó haszon nélkül veszendőbe mennének. A tőkegyűjtést célzó intézetek közvetlensége rendkívül fokozza a betételi hajlamot; mert a mellett sok, máskülönben kidobott, elfocsérelt garas őriztetik meg

* Az angol kormány 1861. évi szept. 16-án utasította az összes angolszászi postahivatalokat, hogy évenként egy shillingtől 30 fontig és összesen 200 font sterlingig terjedő összegeket takarékbetételképen kamatoztatás végett átvegyenek. A betételeket angol állampapírokba (consols) fektetik, melyek 3%-ot jövedelmeznek, és a betevőknek 2 és fél %-os kamatot adnak. Ez intézmény azon kitűnő előnnyel jár, hogy a betevők mindennap és minden postahivatálnál tehetik be és vehetik ki megtakarított filléreiket. L. Kolb „Handbuch der vergleichenden Statistik“ című művét.

és még az oly emberek is szorgalmas betevőkké lesznek, kik a takarékoság megkezdését vagy folytatását önámítólag mindig a holnapra vagy holnaputánra halasztják és így megtakarított tőkéhez sohasem jutnak.

Az egyletek létesítését előkészítő és támogató egyének, maga az állam, egyes helyhatóságok, községek, testületek, társulatok, pénz- s egyéb intézetek, melyek a rendes tagok tőkéinek megfelelő vagy azt felülhaladó összeggel segítik elő az egylet megalapítását és működésének megkezdésekor vagy utóbb is bármikor kölcsönökkel vagy ajándékokkal járulnak az egylet célja előmozdításához és beérik kölcsöneik után a kisebb (6%-os) kamattal, mint *pártfogó tagok* vesznek részt az egylet ügyeiben.

Rendes tagok, a kik által és a kiknek érdekében alapittatik tulajdonképen az egylet, lehetnek minden az egylet területkörében lakó becsületes földműves, iparüző vagy munkás, a ki belépésénél egyszer mindenkorra a vidéki viszonyok szerint meghatározott 50, 100, 150 vagy 200 frtnyi tőkét fizeti be az egylet pénztárába vagy havi betételekben, melyek a helyi viszonyok szerint 40–80 krnál kisebb részletek nem lehetnek, a melyeket azonban a tagok heti (10–20 krnyi) részletekben is befizethetnek. A rendes tag belépésénél az alapszabályok megtartására aláírása által kötelezi magát. A kilépő tag mindjárt a kilépésnél elveszti az egyleti tagsággal járó jogokat s igényeket, de a kilépéstől vagy elhalálozástól számítandó *egy év múltával* oldoztatik csak fel végképen az egyetemleges kötelezettség terhe alól.

Mihelyt 100-an az egylet tagjaiul ajánlkoznak, megtörténhetik az *alakuló közgyűlés*. Minden egyleti tag az egylet közgyűlésein való részvételen kívül igényt tarthat az egylet pénztári készletéhez és saját fizetési képességéhez arányilag az egylet szabályszerű kölcsöneire befizetett tőkéje s a koronkint meghatározott kölcsönmaximum erejéig, valamint az egyesület jelzálogos kölcsöneire is, a mennyiben erre alapszabályszerű hitelképességgel bír; továbbá az általa befizetett és javára irt összeg arányában igényt tarthat a tiszta nyeresémny után eső osztaléokra.

Részvényt nem ad ki az egylet, miért is a tagság át nem ruházható másra és az egylet sohasem kerülhet nem helybeliek vagy néhány üzérnek kezébe, úgy mint a részvényekre alapított vagy részvényalapra átváltoztatott hazai népbankok, takaréknak, elő-

leg- és önszegélyző-egyleteknél előfordul. Ez intézkedés biztosítja az egylet tagjait az iránt, hogy helyi intézetüket, melyet kizárólag saját maguk számára alapítottak saját érdekeik szolgálatából sem a tagok többsége, sem idegenek ki nem vonhatják. A tagok részvények helyett törzsbetéti könyvecskéket kapnak s az azokban nyugtatott betéti összeg erejéig tarthatnak igényt az osztalékokra szánt tiszta jövedelemrészre.

Minden rendes tag köteles a havi betételt minden hónap első vasárnapján, vagy heti részletekben vasárnaponként pontosan befizetni; mint minden népbanknál az egész betéti tőke háromszoros összege erejéig minden vagyonával egyetemleges kötelezettségét magára vállalni az egylet cége alatt felvett, vagy takarékpénztári betételekben befolyt idegen tőkék pontos visszafizetéseért, ugyszintén az egylet által engedélyezett törlesztési jelzálogkölesönök kielégítésére az egyesület által kibocsátott záloglevelek beváltásáért is. A jótállási kötelezettség az egyesület zálogleveleire nézve azonban csak akkor áll elő, ha azok biztosítására szolgáló egyesületi alapítványi tőkék, tartalék-, törlesztési és kölcsönös jótállási alap teljesen kimerítették s a kölcsönösen lekötött ingatlanok s az egyesület összes jelzálogos adós tagjainak egymásérti jótállása elégtelen volna. Ily eset azonban az egyesületi alapszabályok kellő szemmel tartása, a kormánynak állandó felügyelete, a nyereszkedés s kockázattal járó üzletek kizárása mellett nem fordulhat elő. Az egyleti tagoknak betéti tőkék háromszoros összege erejéig szóló — tehát *korlátolt* — egyetemleges kötelezettsége legfőképp azt czélozza, hogy az egylet hitelműveleteinél minél több biztosságot tudjon felmutatni s hitele ugy saját tagjai, mint idegenek irányában, minél nagyobb és megbízhatóbb lehessen. E szerint maga e feltétel is a tagok érdekében van.

A befizetett tőkék és az ezek képzésére fizetett havi részletek, míg az egész 50, illetőleg 100, 150 vagy 200 frtnyi betéti tőke teljesen be nincs fizetve, az osztalékok is a tagok javára iratnak az egylet könyveiben. Mihelyt azonban az egész betéti tőke befizettetett, megszűnik a havi befizetések kötelezettsége s az osztalékokat a tagok készpénzben kikapják.

A rendes tagok által tett befizetések, valamint a részükre tett kifizetések (osztalékok stb.) betéti, illetőleg leszámolási könyvekbe jegyeztetnek be.

A *rendes tagok betéti tőkéi*, míg az egyesület fennáll, le vannak kötve az egyesületnek s e tőkék után a tagokat, míg az egyesületből ki nem lépnek, csak az évi járulékok (kamat, osztalék stb.) illetik. Innen következik az: hogy a tagok betéti könyveiket se el nem idegeníthetik, se el nem zálogosíthatják, vagy egyébként nem terhelhetik.

Ezzel biztosítatik az egyesület számára a betéti tőke és a megválogatott helybeli tag, valamint a tagnak tőkéje és hitele, úgy hogy ettől, még ha tudadni akarna is, nem foszthatja meg magát. Az egyesületi tagok magánhitelezői sem tarthatnak igényt a betéti tőkésre, csakis az évi járulékokra vezethetnek végrehajtást. A betéti tőkék nem az egyesületi és egyesületi viszonyból származó követelések miatt, bírói zálogolás, tilalom vagy végrehajtás tárgyai soha sem lehetnek, mert különben a magánhitelezők folytonosan veszélyeztetnék a tag betéti tőkéjét és ezzel közvetve az egyesület alapját és célját.

Az *egyesület kölcsöneiben* csak egyesületi rendes tag részesülhet. A legkisebb kölcsön, melyet az egyesület ad, öt forint. Az egyesület háromféle hitelben részesíti tagjait, nevezetesen: *jelzálogi, kézizálogi és személyes hitelben*.

A *jelzálog* tárgya csak *földbirtok* vagy *szőlő* lehet; a kölcsön a földbirtok becsértékének 50, szőlőknél 25%-a erejéig terjed.

Kézizálog tárgyai lehetnek: magyar állampapírok, sorsjegyek, a magyar földhitelintézet és az egyesület záloglevelei s egyéb biztos keletű, bankképes értékpapírok a tőzsdei árfolyam $\frac{3}{4}$ részeig, arany- és ezüstpénzek a teljes névértékig s egyéb arany- és ezüstneműek pénzürtékük feléig.

Az egyesület még *mezőgazdasági természetűekre* is adhat kölcsönt, melynél azonban főszabályul szolgál: hogy a kölcsön az elzálogosított termény *helyi piaci árának felét* meg nem haladhatja és hogy a rakhelyiség, melyben ezen zálogok elhelyezve vannak a terménynek romlatlan fenntartására alkalmas, maga a termény pedig tűz ellen biztosítva legyen. E hitelezés módja főleg oly esetekben válik majd nagy hasznára a termeléssel foglalkozó egyesületi tagoknak, amidőn terményeiket talán a nyomott piaci árak miatt áruba bocsátani nem akarják, de pénzürtékük az egyesület kölcsöne hiányában arra kényszerítené őket. Terményzálogkölcsönök hazánkban mostanig nem voltak gyakorlatban, bár számta-

lanszor lettek megpendítve és okosan számító gazdáink részéről sürgetve.

A kölcsönök (kivéve a jelzálog kölcsönöket) csak három-négy hónapra adatnak, de az egyleti igazgató bizottság engedélye folytán teljesen vagy részletes törlesztés mellett ugyanannyi időre többször is megújíthatók.

A személyes hitelnél mindenekelőtt tekintetbe vétetik a kölcsönt kérő tag fizetési képessége és készsége, azután a kölcsönvevő tag által kiállítandó kötvény, mely legalább még egy kezesel is aláírandó, akinek fizetési képessége a kölcsönvett összeg erejéig szintén teljes biztosítékot nyújt. Például, ha valaki 100 frtot kíván az egylettől személyes hitelre, úgy annak igazgató bizottsága megnézi az ő s megnevezett kezesének betéti lapját és az ezen összegen tulkért összeg megszavazásánál tekintetbe veszi a kölcsönt kérő és kezesé magánéletét, volt hitelezői iránt tanúsított fizetési pontosságát stb. s ha ezt úgy a kölcsönkérőnél, mint annak kezesénél a kívánt mértékben feltalálja, akkor, de csakis akkor engedélyezi meg számára a személyes hitelt, mely a legkönnyebben realizálható hitelezések egyike, miután minden ingó vagy ingatlan javaknak lekötése nélkül eszközöltetik. A személyes hitelben való részesítésnek kivált kezdetben szűk korlátok között kell mozognia, mert féltő, hogy azt fogyasztási célokra fogják felhasználni és nehezen visszafizetni.

Az ily kölcsönöknek nagyobb összegre emelése vagy újabb három-négy hónapra meghosszabbítása mindenkor csak az illető kezes beleegyezésének határozott kijelentése után s újabb kötelevény aláírása mellett engedélyeztetik. Amely tag egészen befizette betéti tőkét, a mennyiben hitelre csakugyan érdemes, annak kétszeres összege erejéig nyerhet hitelt minden kezeség nélkül, vagyis biztosít magának egy oly pénzforrást, hol kisebb-nagyobb megszorulás esetén minden nehézség nélkül kaphat kölcsönt.

Az előlegegyletek legfőbb feladata az egyesület központjából *jelzálogkölcsönöket közvetíteni*. Ezen feladatuk veendi legtöbb idejüket és gondjukat igénybe, ez képezi létüknek alapokát.

Az egylet a saját földbirtokos tagjai által gazdasági befektetésekre vagy eladósodott birtokaik fenntartására szükségelt hoszszu törlesztési jelzálogkölcsönöket az egyesületnél maga kéri,

miután előlegesen az ily kölcsönök engedélyezéséhez szükséges becslést eszközölte és az okmányokat, valamint a kölcsönvevő hitelérdemességét megbírálta. A jelzálogi kölcsönök iránti kérvények véleményezésénél az egylet igazgató bizottsága a jelzálogkölcsönöknek a központi egyesületi intézetnél fennálló általános feltételei mellett különös tekintettel tartozik lenni: az egyéni és helyi viszonyokra, a kérvényhez mellékelte okmányok eredetiségére és az azokban tartalmazott adatok valóságára.

Az egylet az általa véleményezett törlesztési jelzálog kölcsönökért készfizetési és behajtási kötelezettséggel tartozik az egyesület irányában, melynélfogva ezen kölcsönökért az egyesületnél az egylet, mint készfizető kezes, terhelhetik.

Minden az egyenes adós által teendő fizetést a lejáratkor az egyenes adós helyett közvetlen maga az egylet köteles az egyesületnél teljesíteni, tekintet nélkül arra, hogy az egyenes adós a fizetésnek eleget tett-e vagy sem. Az egyenes adós, — mint az ép mondottakból kitűnik, — minden fizetési kötelezettségének az egyletnél tartozik eleget tenni. Az egyesület azonban utasíthatja az egyenes adóst, hogy az közvetlenül az egyesület pénztáránál fizessen.

Ha az egylet az ily jelzálogos adósa lejárt tartozását az egyesülethez pontosan beszolgáltatni elmulasztaná: az egyesület jogosítva van az egylet ellen végrehajtás útján kielégítést kérni. Az egyesület közvetlenül az egyenes adóson csak akkor keres kielégítést, ha a hátralékos tartozás az egylettől nem volna bevehető; jogosítva van azonban úgy az egylet, mint az egyenes adós ellen a végrehajtást egyszerre, vagy pedig csupán az egyenes adós ellen folyamatba tenni.

A törlesztési jelzálog kölcsönöknél a nem egy esetben járattalan adós, nemcsak az engedélyezés és a járadékfizetés közvetítése által fog könnyebbítést nyerni, hanem gondoskodva lesz róla az által is, hogy menten tartatik a zugirászok zsarolásától, miután az egyletnek egy-egy megbízott hivatalnoka lesz köteles a törlesztési jelzálogkölcsönért jelentkező tagnak a kölcsönkérvényt, az egylet tartalékalapja javára fizetendő csekély díjért elkészíteni s azt a szükséges mellékletekkel ellátni.

Az egyletek idegen tőkét is elfogadnak, keresnek és felhasználnak tagjaik hitelszükségletének fedezésére, és pedig pénzünt-

zetektől, gyámoktól, árva és közpénzeket kezelő hatóságoktól, magán tőkepénzesektől stb.; továbbá elfogadnak kisebb összegeket betéti könyvekre vagy lapokra bárkitől.

Az egyeslet tagjai is adhatnak az egyesletnek kisebb-nagyobb összegeket akár kötvényre, akár takarékpénztári betételképen. Az egyeslet összes kötelezettségeiért, a maga részére beszedett pénzekért és — mint már említettük — a véleménye folytán engedélyezett törlesztési jelzálogkölcsonök kielégítésére az egyesület által kibocsátott záloglevelek beváltásaért is, de ez utóbbira nézve csak az egyesület e részbeni biztosítékainak teljes kimerültével: nemcsak tartalékalapjával s a befizetett törzsbetéti tőkékkel, hanem a rendes tagok egész betéti tőkéinek háromszoros összege erejéig a rendes tagok összes vagyonával jótáll.

Hogy az egyeslet kötelezettségei a tagok jótállásával fedezett összeget tul ne lépjk és az egyeslet hitelezői a legroszabb esetben is teljesen biztosítva legyenek, a felvett idegen tőkék és takarékpénztári betételek legfőlebb csak háromszor annyira mehetnek, mint az egyesletnek tartalékalapjában s a tagok törzsbetételi tőkéiben fekvő összes vagyona. Mihelyt a takarékpénztári betételek ez arányt felülhaladnák, más idegen tőkék többé nem vétethetnek fel s a takarékpénztári betételek fölöslege az egyesület igazgatóságának utasítására vagy az egyesület központi pénztárához vagy az általa kijelölt szövetségi egylethez küldendő át kamatoztatás végett ugyanazon kamatláb mellett, melyet az illető egyeslet a takarékpénztári betételek után fizet. Így juthatnak pénzgazdag vidékről a központba, ez utóbbinak közvetítése utján pedig a pénzszegény vidékekre a készletek, így fog történni a már érintett pénzkiegyenlítés, mely különösen hazánkban a gazdasági viszonyok különfélesége miatt nagyon szükséges, mely az egyesletek szövetsége kiányában külön-külön fennálló takarékpénztárak, népbankok vagy egyéb hitelegyletek által el nem érhető, és a tervbe vett és alább érintendő megyei földhitelintézetek hasznai oly kérdésessé teszi.

A kölcsönös jótállásból eredő kötelezettség nagyobb biztosága s az adósok késedelméből eredhető zavarok elhárítása végett az egyeslet tartalékalapot alkot. E tartalékalapba folynak: az első üzletév egész tiszta jövedelme, leszámítva az egyeslet jövedelmének 1%-át, melylyel a központi egyesület tartalékalapjának gyarapításához járul; továbbá a belépti díjak, melyeket az első üzletév mul-

tával felveendő egyesületi tagok egyszerre vagy havi részletekben azért fizetnek, mivel igényt szereznek a már fennlevő tartalék-alaphoz, végül a jövedelemnek az egyleti közgyűlés által megállapítandó része, mely az egészsznek 10%-nál kevesebbje nem lehet stb.

Az egylet ügyeit *intézik*: a közgyűlés, az igazgató-bizottság és a tisztviselők; u. m. az elnök és alelnök, pénztárnok, ki az igazgató bizottság által megállapítandó cautiot köteles letenni; továbbá az ellenőr és a netáni segédszemélyzet.

A *közgyűléseken* az egyesület képviseltetheti magát és az azokról szóló jegyzőkönyv egy hiteles példánya az egyesület igazgatóságának betérjesztendő.

Az egyletek rendes tanácsosal bíró városokban a városi, egyéb városokban és községekben a megyei hatóság felügyelete alatt állanak.

Ezen felügyeleti és ellenőrzési jog az egyesület központi igazgatósága által is gyakoroltatik.

Az előlegegyletek igazgató-bizottságai egyletük üzletkimutatásait és ugy közgyűlési jegyzőkönyveit, mint saját szerves intézkedéseikről szóló határozataikat az egyesület igazgatóságához tartoznak betérjeszteni.

A mezőgazdasági egyletek, mint az eddigiekből láttuk, majdnem egészen a népbankok alapjaira lesznek fektetve és azoknak felelnek meg majdnem mindenben. A különbség köztük és a népbankok között csakis amazoknak a központi intézethez való szövetséges viszonyukban nyilvánuland.

Ezek képezik a mezőgazdasági előlegegyletek alapjait, a melyek mellett ugy saját fennállásuk, mint céljaiknak megfelelő működésük annyira biztosítva van, hogy csak az elfogultakban támadhat hasznosságuk és megbízhatóságuk iránt kétely.

A mi az egyleteknek a központi intézethez való kölcsönös viszonyát illeti, ez — mint az előadottakból is kitűnik — oly szoros és kölcsönös, hogy azok egymás nélkül üdvösen nem is állhatnak fenn. egymást egészítik ki, egymást ellenőrzik és ezáltal fokozzák ugy az egyesület leendő ala-

pitóinak, mint az alapítandó egyletek tagjainak, nemkülönben azon időknek bizalmát, kik bármínemű összeköttetésbe kívánják lépni a tervben levő országos intézettel s annak szövetséges egyleteivel.

Legyen szabad e viszonyról még különösen szólnunk s azt főbb vonalaiban ismertetnünk.

A szövetségi egyletek viszonya az egyesülethez.

A létesítendő mezőgazdasági egyletek már megalakulásukkor, a már létező vidéki takarékpénztárak és népbankok pedig bármikor beléphetnek a kisbirtokosok országos földhitelegyesülete és a mezőgazdasági előleg-egyletek között létesítendő szövetségbe, mely kölcsönös jogokkal és kötelezettségekkel jár és a legbiztosabb eszköze a kisbirtoki földhitel országos szervezésének.

E szövetség elég szabadságot enged a szövetkező feleknek. Mindegyik önállósággal, tág tüzleti körrel bír.

Célja nem lehet egyéb mint egy központi intézet és a szövetkező egyletek kölcsönös támogatása és e mellett a különböző vidékek helyi érdekeinek képviselése és közvetítése, mely részint kölcsönök kieszközlése, részint a felesleg tőkéknek a központi intézet útján a pénzszükséglő vidékekre juttatása által történik.

Miután azonban az egyesület központi igazgatóságának a mezőgazdasági előlegegyletekkel a szövetségi viszonyból kifolyó összeköttetése a központ kezelési költségeit tetemesen növeli, s mert az egyletek érdekében áll egy szilárd s nagy hitelt élvező központtal birni, a honnan nemcsak tagjaik részére hosszú törlesztési kölcsönöket, hanem tőkehiány esetében saját hitelezéseikre is segílyt merithetnek, s ugyanazért érdekük, közös központjuk biztonságának emelésére közre is működni :

minden előleg-egylet tartozik beszedett *kezelési illetékének* $\frac{1}{10}$ -ed részével a központ kezelési költségeihez, *jövedelem feleslegének* 1% -ával pedig ugyanannak tartalékalapja gyarapításához járulni.

Az egyletek a központtal s ez viszont az egyletekkel *kölcsönös folyó számlai hitelviszonyban* állanak.

Az *egyletek* az egyesület igazgatósága részéről nyert *megbízásokban* ennek utasításai értelmében eljárnak, az *egyesületet képviselik* és annak *érdekeit* mindenben *előmozdítják*.

A szövetségi egyletek az egyesület kötelékéből ki nem léphetnek.

Ha valamely szövetségi egylet saját tagjai hitelszükségletének kielégítésére *elegendő pénzerővel nem rendelkezik*, igyekezni fog az egyesület a szükséges tőkét kellő biztosíték mellett a központnál történt betételekből rendelkezésére bocsátani, esetleg saját cége alatt számára kellő biztosíték mellett megszerezni.

Minden szövetségi egylet az *egyesület közgyűlésére egy képviselőt küld* és viszont az egyesületnek *joga van az egyletek mindennemű működését ellenőrizni*. E kölcsönös ellenőrzés folytán mindenkor meggyőződést szerezhetnek az egyletek az intézet s ez szövetséges egyleteinek működéséről, mi a közönséggel szemben rendkívül emeli az egész szervezet megbízhatóságát és hitelét.

Az egyletek *küldöttei* külön értekezleteket is tarthatnak, melyeken tapasztalataikat egymással kölcsönösen kicserélhetik, a működésükben a szövetségből rájuk netán háromlott hátrányokat előadhatják és érdekeik előmozdítása iránt tanácskozhatnak. Ily módon egyes hiányok megszüntetését közös akarattal sürgethetik, és az egyesület közgyűlése az egyöntetiség kedvéért egy közös határozattal segíthet a netáni bajokon.

Oly esetekben, midőn egy már évek hosszú során át fennálló, vidéki takarékpénztár, népbank vagy hitel-egylet a szövetségbe be akar lépni, annak igazgatósága közli netáni feltételeit az egyesület igazgatóságával és előterjeszti üzleti, valamint vagyonbeli állapotát a való igazságnak megfelelőleg. Az egyesület igazgatósága ily esetekben a szövetségbe belépni kívánónak külön kívánságait és feltételeit bejelenti a központi felügyelő bizottságnak, mely a szövetségi jogokra és kötelezettségekre nézve a mezőgazdasági előleg-egyleteket kötelező szabályoktól eltérő megállapodásra is léphet a szövetkezésre kész intézet már eltért üzletterjedelmének és vagyoni biztonságának tekintetbe vételével. Az ily megállapodás azonban az egyesület hozzájárulása által emeltetik csak érvényre. Ezen intézkedés sok tekintetből igen célszerűnek fogna bizonyulni, miután általa lehetővé tétetik, hogy a létesítendő mezőgazdasági előleg-egyletek szervezetétől elütő, az önségély elvére alapított vidéki intézetek saját különleges érdekeik megőrzésével a szövetségbe beléphessenek és remélhető, hogy ezen így nyújtott lehetőség mellett majdnem valamennyi, az önségély elvére alapított vidéki pénzügyintézet s hitel-egylet meg is teendí a szükséges lépéseket a szövetségbe való felvételre.

E feltevésünk annál alaposabbnak tekinthető, mert — mint az egyesületi központi intézet és a szövetségi egyletek közti viszony rövid ecseteléséből kitűnik, — ez utóbbiak szövetséges jellegük dacára sem vesztik el önállóságukat sem működésükben, sem üzletkörükben; sőt mi több: az intézettel szemben azon szép előjoggal fognak birni, hogy véleményüktől tétetik függővé a központi hitelengedélyezés. Az ellenőrzés és felügyelet kölcsönös; tehát ez ellen sem emelhetnek panaszt; a mi pedig a kölcsönös összefüggést illeti, az egyletek már szövetségi jelle-

güknél fogva is nagyobb hitelre és bizalomra teendik magukat érdemessé; hitelszükségletükre nézve egy hatalmas és szilárd alapu központi intézet tőkére számithatnak, pénzeik elhelyezésére egy biztos intézettel fognak birni, melyre küldötteik által közvetlen befolyást gyakorolhatnak, és végül az ezen hitelszervezet számára törvényhozásilag kimondandó kiváltságok hasznaiban fognak részesülni.

Már ezekből is látható, hogy itt nincs s nem lehet arról szó, hogy az önségély elvére fektetett vidéki intézetek jelen önállóságukról, működési szabadságukról saját hátrányukra lemondjanak, hanem minden eddigi jogaik fenntartásával még szélesbítettetni fog a szövetségbe belépésük által működési területük és oly alapokat fognak nyerni, melyek fennállásukat minden viszonyok között biztosíthatják.

De ha mindezen előnyök tekinteten kívül hagyatnának, csak azt az egy előnyt ajánljuk figyelmükbe: *hogy a központi intézet csak a vele szövetséges egyletek tagjait részesíti hosszú törlesztési jelzálog kölcsönben.* Ezen előny a kisbirtokos és földmivelő osztály jelen rossz pénz- és hitelviszonyai között teljességgel elég arra, hogy a fennálló népbankok és egyletek a központi intézettel szövetkezni siessenek.

Az oly vidéki intézetek igazgatóságai pedig, melyek ezen itt különösen kiemelt előnyt is kicsinylik: nem fogják fel a közönség érdekeit, vagy nem merik a központi intézet és a többi szövetségi egyletekkel megismertetni üzletük valódi terjedelmét és vagyonuk állását, hanem port hintve saját tagjaik és a világ szemébe, egészségtelen alapon viszik üzletüket, míg az intézet maga egyszerre össze nem dől.

Az egyesület és a szövetségi egyletek közti kölcsönös

viszonynak folytonos táplálására és élénkítésére igen jó szolgálatot fog tenni egy eleinte havonként, később gyakrabban is megjelenő *szakközlöny* megindítása, melynek feladata leendő: az egyletek és a központ kölcsönös tapasztalatait, a koronkint hozott utasító rendszabályokat, az egyleti és központi üzletkimutatásokat, az egyletek közgyűlései elé terjesztett igazgatósági jelentéseket közleni, a külföldi hasonló intézetek és egyletek szervezetét s működését ismertetni és — hogy minél inkább felébreszse maga iránt a nagy közönség figyelmét s következkép minél több előfizetőre tehessen szert és fenntartása minél kevesebb költséggel járjon, — a napirenden levő nevezetesebb bank- pénz- s hitelügyi kérdéseket tárgyalni, sőt idővel az összes nemzetgazdasági érdekeket is képviselni s ez által egy rég érzett hiányt pótolni.

VI.

Mikép segítse elő a kormány és törvényhozás a szervezet létrejöttét?

Ő Felsége a király legmagasabb trónbeszédében, melylyel a most üléselő országgyűlést f. é. augusztus 31-én megnyitotta, a többi között félremagyarázhatlan szavakban hangsúlyozta a hazai hitelviszonyok javítását és rendezését, mint oly feltételt, a melynek megvalósulásától függ a jelen helyzet nehézségeivel való sikeres megküzdés. Az országgyűlés pedig feliratában késznek nyilatkozott a hitelügy és az adóképeség emeléséről gondoskodni. Tehát maga a felség s vele együtt a kormány és az országgyűlés beismerték az ügy sürgetős szükségét.

De képes-e és lehet-e feladata a kormánynak és a törvényhozásnak ezen az államgazdászatra oly nagy s hasznos visszahatással bíró ügyben kezdeményezőleg fellépni? Amit e téren tehetnek, az a bankkérdés megoldására s a hitelügy körül megindult magántevékenység fokozására s ellenőrzésére szorítkozik. A kormány közvetlenül felel meg e két rendbeli feladatának, a törvényhozás pedig közvetve a kormány felhatalmazása és sürgetése s a hitelügy köréhez tartozó törvények megalkotása által.

Az e fejezet tárgyát képező kérdésre: hogy mikép segítse elő a kormány és a törvényhozás a kisbirtoki hitel-szervezet létrejöttét? az előrebocsátottakból a válasz önként következik.

A magyar kisbirtokosok országos földhitel egyesületének eszméje, mint az ügy történetében feltüntettük, magánkörökben támadt és magánosok által vitetik megvalósítása elé. E magántevékenységet csak jó közgazdasági viszonyok közepette s rendkívüli erőfeszítések mellett fogná siker koronázhatni.

A jelen kedvezőtlen viszonyok között azonban a magánosok tevékenységén kívül más nagy horderejű tényezők közreműködése is kívánatik meg. *E hivatott tényezők a kormány s a törvényhozás.* Mind a kettő a maga részéről oly támogatásban részesítheti a kezdeményezést, mely nélkül a célba vett intézetet mostanság megvalósítani teljesen lehetetlen volna.

Mi egy percig sem tételezzük fel, hogy e két tényező idegenkednék egy oly ügytől, melyet nem egy elismert magyar államférfi, pártvezér s képviselő oly lelkesen felkarolt.

Ha maga a Felsőség oly fontosnak tartotta a földhitel ügyét, hogy 1862. évi augusztus 20-án kelt legfelsőbb elhatározásával megerősítette a Magyar Földhitelintézetet, és ha az akkori provizorius, tehát nem alkotmányos kormány az 1848. XIV. t. c.-ben vagyis az általa oly anynyira perhorreskált »forradalmi törvényekben« kilátásba helyezett intézet életbeléptetéséhez saját tekintélyével, kiváltságok nyújtásával s pénzbeli segélylyel járult: ugy most kétszerte nagyobb reményt táplálunk aziránt, hogy állami életünk legelső s legkiválóbb tényezői, alkotmányos fejlődelmünk, a parlamentaris kormány s az országgyűlés mindkét háza még nagyobb készséggel fog járulni a sürgetős ügy előmozdításához.

A létesítő bizottság állami segélyt, kiváltságokat és kedvezményeket óhajt nyerni az egyesület számára.

Az állami segély egyszer mindenkorra abból álljon,

hogy a kormány mondja ki, miszerint az alapítványgyűjtések sikeres befejeztével kész az egyesület központjának tartalékalapját 500,000 frtnyi *állami dotatióban* részesíteni.* Ennyit kapott a Magyar Földhitelintézet is alapításakor. Miként a közép és nagybirtokosság, ép úgy megérdemli azt az ennél tehetetlenebb kisbirtokos osztály is, mely az adózó közönség tulnyomó részét képezi, s mely azt más uton rövid idő múlva busásan visszafizeti az államnak. A létesítő bizottság nem kívánja ez összeget azonnal vagy egyszerre, és kész egyébként a kormánybiztosi jogkörön túl is teljes tért hagyni fenn a kormányellenőrzésének és felügyeletének. A segélyösszeg, a meny nyiben azonnal megadatnék, már első kezdetétől fogva oly tartalékalappal látná el az intézetet, hogy annak működését nagyon megkönnyitené. De e segélynek, akár adatik meg azonnal, akár csak biztos kilátásba helyeztetik, más haszna és hatása is van az intézetre, miután fel fogja iránta ébreszteni a közbizalmat.

E mellett a kormány mondja ki elvileg, hogy a *közalapotványi tőkéket* befolyásuk szerint *az intézet zálogleveleivé konvertálni fogja*. Ez az intézet és záloglevelei számára a közbizalmat mintegy a priori biztosítaná. A záloglevelek értéke azonnal emelkednék, mihelyt látná a közönség, hogy maga a kormány is vásárolja azokat. Ez óhajnak annál inkább lesz hajlandó a kormány eleget tenni, mert a szóban levő tőkék ez által sem biztonságukban, sem jövedelmezőségükben veszteni nem fognak. Biztonságukban nem: mert az egyesület záloglevelei mindazon biztosítékokon kívül, melyeket a Magyar Földhitelintézet nyújt, az előleg-egyletek kölcsönös és egyetemleges jótállásában valóban a legszilárdabb alappal bírnak, s mert

* L. a létesítő bizottság Emlékiratát.

a jelzálogul szolgáló kisbirtok sokkal nagyobb garantiát képvisel mint a nagy, miután utóbbinak becslése és elárúsítása sokkal nehezebb, mint a kisbirtoké, a melynél könnyebb a becslés, élénkebb a verseny és nagyobb a kelendőség. De e mellett az egyesület mellé állandóan kirendeltetni kívánt kormány-képviselő, ki minden egyes kölcsönügyletre nézve, — mielőtt a záloglevelet aláírásával megerősitené, — annak alapszabályszerű fedezetéről magának meggyőződést szerezni tartozik, még mindezek feletti biztosítékul szolgál. Jövedelmezőség tekintetében egyenesen nyerni fognak a közalapítványi tőkék, mert egyrészt az egyesület záloglevelei magasabb kamatot hoznak, mint a milyenre ama tőkék most elhelyezve vannak; másrészt pedig, mert biztosan számíthatni arra, hogy az egyesület zálogleveleinek aránylag rövid idő alatt legalább is oly árfolyam-emelkedésük lesz, mint a Magyar Földhitelintézet zálogleveleinek, melyekről jól tudjuk, hogy kezdetben elég alacsony árfolyamon (67 fíton) állottak. Végül elhelyezésük tekintetében is nyerni fognak, mert tekintve, hogy az alapítványi pénzek most részben földtehermentesítési kötvényekbe, részben osztrák állampapírokba vannak fektetve, az egyesület zálogleveleivé konvertálásuk által legalább kizárólag belföldi papírokba lesznek elhelyezve és annak következtében csakis hazai céloknak fognak szolgálni.

Annál inkább remélhető, hogy a kormány ez óhajt meg fogja valósítani, mert a mult évi uzsora-enquête is hathatósan ajánlotta, hogy a közalapítványi tőkék főképp a kisbirtokosi osztály hitelszükségleteire fordíttassanak.

A létesítő bizottság a magyar kisbirtokosok országos földhitel egyesülete és a szövetségébe tartozó mezőgazdasági egyletek részére a *törvényhozástól* a következő *kiváltsá-*

gokat fogja kérelmezni s ezekre nézve a kormány előleges beleegyezését kieszközölni:*

1) *Terjesztessék ki a Magyar Földhitelintézet*ről szóló 1871. XXXIV. t. c. hatálya a létesítendő intézetre s a szövetségébe tartozó egyletekre. E kiváltság abban leli legalaposabb indokolását, hogy a magyar kisbirtokosok orsz. földhitelegyesülete sokkal vitalisabb nemzeti érdekeket van hivatva, sokkal messzehatóbb előnyökkel megóvni s biztosítani, mint a Magyar Földhitelintézet, mert a személyes hitelt fejleszti és előleg-egyletei által a takarékosságot s öntökegyűjtést fogja felébreszteni s hathatósan támogatni.

2) Szabad legyen bélyegmentesen kiszolgáltatni az egyesületnél vagy szövetségi egyletnél 1000 frton alóli kölcsönök kieszközléséhez szükséges hiteles *telekkönyvi kivonatokat*. Az ily célra kiállított telekkönyvi kivonat hitelesítési záradékában azonban tüzetesen felemlítendő, miszerint annak használata csakis a nevezett földhitelegyesületnél, vagy valamely szövetségébe tartozó önsegély-hitelegyletnél 1000 frton alóli kölcsönnek elnyerése iránt megindítandó vagy már folyamatban levő ügyben van megengedve. E kiváltság azért szükséges, mert nagyobb birtoknál s nagyobb kölcsönöknél ugyan nem okoz észrevehető különbséget azon 1—2 frt, mit a telekkönyvi kivonatokért fizet a kölcsönkérő; de igenis okoz ott, hol már maga a nagyobb kezelési költség is aránylag sokkal drágábbá teszi a kölcsönt, s hol az egész kölcsöntőke oly jelentéktelen, hogy a költségek legkisebb szaporodása is egyenesen a hazai földmivelési érdekek rovására esik. A hitelesítési záradék, — a mint javaslatba hozatott, elég védelem netáni visszaélések ellen.

3) Az egyesület és a szövetségébe tartozó mezőgazda-

* L. a létesítő bizottság Emlékiratához mellékelt kiváltságokat és azoknak indokolását.

sági előleg-egyletek részére kiállított, 1000 firton aluli kölcsönösszegekről szóló *kötvényeken* az adós *nevealírása* (biróilag vagy közjegyzőileg) *bélyegmentesen hitelesíthető* lehessen.

4) Az egyesület és a szövetségébe tartozó mezőgazdasági előleg-egyletek javára szóló 1000 firton aluli *zálogjog bekeblezést vagy annak törlését kérő beadványok s azok mellékletei bélyegmentesek* lehessenek.

E két kiváltságnál ugyanazon indoklásnak van helye, mint a melyet a telekkönyvi kivonatok kivánt bélyegmentességénél felhoztunk, mert ugyanazon okok teszik szükségessé azok engedélyezését; e mellett ugy a két utóbbi, mint a két első kiváltság megadásánál fontolóra veendő, hogy, habár megadásuk folytán el is esnék az állam bizonyos mennyiségű jövedelemtől, e veszteség csak látszólagos; mert nem is említve a nemzet vagyonosodását, s vele az adózási képesség megszilárdulását és emelkedését, kétségtelen, hogy az egyesület létrejöttével aránytalanul nagyobb lesz a törlesztési kölcsönkérők száma, mint ma, mivel a productiv, olcsó és hasznos hitelt minden jóra való gazda sietni fog igénybe venni, míg ellenben ma csak a végszükségben szánja el rá magát, hogy olyat keresni induljon, — ha van neki hová, — hogy birtokát valami drága kölcsönrel terhelje. Ha már most a kölcsönügyletek száma a jelenlegihez képest tetemesen növekedni fog, szintén bizonyos, hogy a nagy számú *kölcsönkötvények bélyegei* és az engedélyezett kölcsönösszegek után meghatározott $\frac{5}{8}$ 0/0-nyi *betáblázási díjak*, melyeknek elengedését a létesítő bizottság nem kérelmezi, a mainál aránytalanul nagyobb összegű és tömegesebb kölcsönengedélyezés mellett nem megvetendő jövedelem-többletet fognak az államnak eredményezni.

5) Az egyesület és a szövetségébe tartozó mezőgazdasági előleg-egyletek késedelmes adósaik s azok kezesei

ellen a lejárt tőkére s annak járulékaira nézve *egyenesen végrehajtást intéztethessenek*. Ha a végrehajtást szenvedő fél teljes bizonyítékul szolgáló okirattal igazolja, hogy az intézet követelése részben vagy egészben fenn nem áll, a végrehajtás korlátozását, illetőleg megszüntetését kérheti, mire a bíróság tárgyalás és érdemleges határozathozatal előtt a végrehajtást felfüggeszteti. Ha a félnek nincs teljes bizonyítéka, úgy per útján érvényesítheti igényeit; de e per megindítása csak akkor bír felfüggesztő erővel a végrehajtásra, ha időközben teljes bizonyító erejű okmányok birtokába jutott. Ez egy esetet kivéve, jogorvoslattal az adós csak a végrehajtás után és pedig *birtokon kívül* élhet. Az egyesület azon esetben, ha az általa eszközölt végrehajtás alaptalan volt, tartozik a végrehajtást szenvedett fél összes kárát megtéríteni. E kiváltságot az intézet iránti bizalom, az intézet fizetési képessége s pontossága, a hosszadalmas perlekedési eljárás előleges meggátlása teszi szükségessé, de szükséges még azon erkölcsi értékért is, melyet a nemzet törvényhozó testületétől eredő előzékenység és megkülönböztetés a kisbirtokosok hitelegyesületének, úgy a hazai mint a külföldi pénzvilág szemeiben kölcsönözni fog, szükséges a minél nagyobb mérvű tőkebeszerzés szempontjából, s végül magáért a célért. A jogorvoslatoknak csak birtokon kívüli igénybe vehetése, főleg azért szükséges, mert ellenkező esetben a birtokon belőli jogorvoslatok használása hátráltatná a gyors behajtást, ismét csak megingatná a bizalmat, melynek kedvéért maga a kiváltság kívánatos; ily jogorvoslatokkal elért huza-vona az egyesületre nézve vagy pénzfennakadást, tőkemegszorulást idézhetne elő, vagy egy külön e célból hevertetett tartalék-tőkét tenne szükségessé, ami ismét a kisbirtokos-osztály hátrányára, az eredeti cél rovására volna. Aztán nem lehet feltenni, hogy egy nem-

zeti közintézet, egy teljességgel nem egyesek érdekében létrejött organismus vezetői, kik mint ilyenek csak a közérdeket — egyenesen annak a kisbirtokos-osztálynak, a melynek az illető adós is tagja, érdekeit — szolgálják, valakit minden ok nélkül tudva s akarva igazságtalanul végrehajtással zaklattassanak. E kiváltság végül nem jár az egyesületi tagoknak sem jogi sérelmével, sem anyagi kárával; sérelmével nem, minthogy az alapszabályokat taggá felvételekor mindenki elfogadja és aláírja, s ezzel már a priori aláveti magát fizetési késedelem esetén ez eljárásnak; kárával pedig azért nem, mert az egyesület célja bizonyára elég garantia neki arra, hogy az ellene netán tévedés folytán intézett végrehajtásból származó kárainak megtérítésére biztosan számíthasson.

6) Az egyesületnek a szövetségébe tartozó mezőgazdasági előleg-egyletekkel s az egyleteknek egymással, mint szintén mindezeknek a közhatóságokkal, gazdasági egyesületekkel, az egyletek feletti felügyelet végett netán kerületenként szervezett bizalmi választmányokkal s koronként kiküldendő ellenőrző biztosokkal s a szövetséges egyletek minden egyes községében választandó censoraival, s viszont mindezeknek az egyesülettel vagy az egyletekkel folytatott *levelezései és 1000 frton aluli pénz vagy értékküldeményei postavitel bérmentesek* legyenek és

7) az elősoroltaknak egymáshoz egyesületi ügyben intézett *távürgönyei 50 %-nyi díjkedvezményben részesüljenek.*

E két kiváltság leginkább abban leli indokolását, hogy a létesítendő egyesület oly hitelhálózat és szövetség, melynek az egész országot elárasztó csatornáival folytonos összeköttetésben kell állnia ugy levelezés, mint pénzszállítás tekintetében. Továbbá, miután az egyesület egyik közhasznosságu működése abban fog nyilvánulni, hogy az ország egyik vidékét vagy egyes vidékeit nyomasztó

pénzszükét a másik vidéken létező szövetséges egyletnek pénzfeleslegével vagy magából a központból nyújtandó kölcsönnel megszünteti s ekként folytonos pénzegyensúlyt tart fenn az országban, gyakran gyors távirati utasításokra, intézkedésekre és pénzutalványozással eend szükség, de úgy a postai küldések, mint a táviratozások az egyletet, illetőleg az egyleteket fogják terhelni, mi által a kezelési költségek drágábbak lesznek és az egylet céljai veszélyeztetni fognak.

8) Ha az *egyleti alapszabályok és kezelési utasítások értelmezése* felett vita támad: a vita mindenkor csak az egylet közgyűlésének határozata által intéztethetik el, *minden hatósági és törvényes beavatkozás vagy perlekedés kizárásával.*

Ez nem is annyira kiváltság, mint inkább tán a törvénytől némi szükségszerű eltérés, mi a nyereszkedést kizáró, jótékony és hazafias szellemű intézet keretébe nagyon is beillő intézkedés volna.

Az elősorolt anyagi kedvezményeken s kiváltságokon kívül, még a következő erkölcsi támogatást óhajtja a létesítő bizottság, * részint király 'ő felségétől, részint a kormánytól kieszközölni:

1) szándéka a legmagasabb helyre járulni azon esedezéssel, hogy *ő felsége a központ létesítéséhez néminemű alapítvánnyal legkegyelmesebben járulni méltóztassék*, valamint hogy *ő felsége e nemzeti közintézetet azon kegyben részesíteni kegyeskedjék*, hogy az intézet elnökét s alelnökét mindenkor a magyar király erősítse meg. Így történik ez a galíciai Rustikal-Kredit-Anstalt-nál is, annak bizonyára sok tekintetben jelentékeny előnyére. E két királyi kegynek inkább erkölcsi súlya leend; a király példája mindenütt hatni fog, úgy annak követésére, mint az egylet iránti tisztelet s bizalom fokozására.

* L. a létesítő bizottság Emlékiratát.

2) A kormány engedje meg, hogy *az egyesület záloglevelei közpénzek elhelyezésére, illetőleg óvadéku-adásra használtathassanak*. E kedvezmény annál inkább megadható, miután a magyar földhitelintézet és más záloglevél kibocsátó intézetek is részesítették ebben.

3) Hogy a *kormány ez intézetet* annak létrejötte után a megyéknek, a szab. kir. városoknak, testületek és közsézeteknek főispánok s más állami közegek útján akként *ajánlja*, hogy területeiken és hatáskörüikben lehetőleg segítsék elő a mezőgazdasági előleg-egyletek szervezését, különösen pedig igyekezzenek a kezelésök alatt levő közpénzeket, jelesül az árvatömegeket az egyesület zálogleveleibe fektetni s a területeiken létrejött egyletekben kellő biztosítás mellett elhelyezni.

4) Hogy a *kormány az egyesület zálogleveleinek elhelyezését* sokoldalú összeköttetéseinél fogva úgy a hazai, mint a külföldi nagy tőkepénzesekkel *ajánlatával elősegitse*, végre

5) hogy a *kormány a magyar nemzeti bank* felállítása érdekében netán folyamatban levő vagy később leendő tárgyalásai közben ez egyesületről megemlékezék, s a megállapítandó pontozatokba befoglalja, hogy a nemzeti bank:

a) a *kisbirtokosok földhitelegyesületének zálogleveleit bankképes értékpapirokul ismerje és fogadja el*; b) az egyesület szövetségébe tartozó *mezőgazdasági előleg-egyletek számára* a kimutatott biztonsági alapnak megfelelő mérvű *hiteldotatiót* a központ közvetítése mellett *engedélyezni tartozzék*.

Mindezen anyagi segély és kedvezmények megadását s kért kiváltságok együttes törvénybe iktatását a létesítő bizottság még a következő általános szempontokkal támogatta: első sorban hivatkozott *az előrehaladottabb gazdag külföld példájára*, mely az itt tervezetthez hasonló irányu hitelintézeteket, sőt még az annál kevésbé solid s nem

tisztán a közjó érdekében működő egyesületeket is inkább humanistikus és jótékonycélu intézeteknek tekinti, s a legkiterjedtebb állami kiváltságokban és kedvezményekben részesíti, — miként ezt többek között az angol s a német Schulze-Delitzsch-féle népbankok intézményének, a francia »Crédit agricole« vagy a galíciai »k. k. priv. Rustikal-Kreditanstalt« példái mutatják;

továbbá felhozta a magyar földhitelintézet példáját s hazai nemzetgazdászainknak már 10 év előtti tanácsait és sürgetéseit, melyeket terjedelmesen és indokoltan kifejtve találunk a már többször említett *Fölterjesztésben*, mely félreérthetetlenül hangoztatta, miszerint nem is egy oly tökéletes és kompakt hitelorganismust, milyen az itt tervezett, hanem ama magukban elégtelen és radikális gyógyszerül semmi esetre sem alkalmas népbankokat fel kell ruházni azon törvényhozási kiváltságok nagy részével, melyeket a létesítő bizottság a nemzet zömének egyetemleges érdekében kérelmez.

Ezekután utalt a *nemzeti vagyonosodásnak s a nemzetben az adózási képesség emelésének szempontjára*, mely szerint bizonyos, hogy a mely mérvben könnyítettik a földmivelő néposztály helyzete s mozdíttatik elő a földmivelés; hasonló mérvben növekszik a föld termékeivel a nemzeti vagyon, s ezzel egyetemben az adófizető polgárok adófizetési képessége; sőt némi vizsontszolgálatul egyenesen azt fogják rendelni az alapszabályok, hogy az engedélyezett kölcsönből a kölcsönvevő netáni adóhátraléka levonatván az állampénztárba befizettessék; ha pedig adóját jövőre pontosan nem fizetné, kölcsöne felmondhatóvá válik; tehát ezáltal az államkincstár kétféleképp is részesül már csak ez egyszerű intézkedés folytán előnyben, vagyis: ha az állam a kiváltságolás által valamit vesztené is, megnyeri azt más uton; mert ma egy ily kiváltságolt, de egyszersmind közhasznú

intézet hiányában az adófizetési pontosság, sőt mondjuk ki, adófizetési képesség sincs meg a nemzet eme részében, sőt félni lehet, hogy ma-holnap ez az adófizető nemzetrész sem lesz látható sehol.

S végre felhozta a *hitelegyesületi záloglevelek kelendőségének s azzal a külföldi tőke beszerzésének szempontját*, a mi ép úgy az egyesület működésének, mint a kitűzött nemzetgazdasági cél elérésének is egyik létfeltétele, mert tagadhatlan, hogy mihelyt az állam bizalmat helyez egy intézet soliditására és jövőjébe, s ekként azt mintegy „hiteles helyül“ jelöli ki, hová a belföldi solid tőke a kockáztatás legkisebb veszélye nélkül vonulhat be, a gazdagabb külföld ép úgy bizalommal fordul hozzája, s zálogleveleit kedvező árfolyamon vásárolja s így lehetséges lesz, hogy a kisbirtokos osztály számára kész és bő törlesztési kölcsönforrással bírjon, hogy megszabaduljon a mindinkább terjedő és tőkre vezető uzsorától, s hogy megszabaduljon ő is, s a magyar állam is a permanenssé vált adóvégrehajtásoktól és deficcittól.

A létesítő bizottság által felhozott indokokon kívül még a következőket tartjuk szükségesnek különösen kiemelni, mint a létesítendő kisbirtoki hitelszervezet elvárható hasznait.

1. A nemzet vagyonosodásával a *nemzet szaporodása* karöltve jár, s e szaporodás nemcsak egyes egyénekkel, kik egy-egy önálló munka s adózó erőt képviselnek, hanem családokkal is, melyek a munkaerők egyesülésével és önálló háztartások, gazdaságok fenntartásával járnak, fogják gazdagítani az országnak még mindig meglehetősen gyér lakosságát, mi úgy nemzetgazdasági s pénzügyi, mint különösen politikai szempontból nagyon kívánatos, miután mellőzhetővé teszi a nemzetnek külről jövő, tehát idegen elemekkel való szaporítását.

2. A létesítendő kisbirtoki földhitelszervezet az öntőkegyűjtés hathatós ébresztése és olesó kölcsönök nyújtása által a *birtokszerzéseket* meg fogja könnyíteni, s ez nem pusztán általán nemzetgazdasági szempontból igen hasznos, mert a kisbirtokosok számát neveli, hanem különösen tekintettel a hazánkban található latifundiumoknak, az elszórt kincstári földbirtok részleteknek * vagy egyéb földbirtokoknak parcellirozására, eladása és a kisbirtokosságnak juttatására ép oly hasznosnak, mint szükségesnek mutatkozik. **

3. A hosszú idejű törlesztési kölcsönök megkönnyítik a *birtokfentartást örökösödési osztályoknál*, a midőn egy örökös átveszi az örökhagyó egész birtokát azon feltétel alatt, hogy készpénzben fizeti ki a többi örökösök örökrészeit; ugyszintén az *eladósodottság* eseteiben, mert ilyenkor nagyobb összegű és hosszú idejű törlesztésre nyert pénzzel kielégítheti az adós kisbirtokos összes hitelezőit és több évek során oszthatja meg s fedezheti azon hiányt, mely, ha egyszerre érné, tönkre tenné őt.

Az elősorolt kérelmek állami segély, kiváltságok s kedvezmények adása iránt oly annyira indokoltak, hogy ellenök egy hazafias kormány sem tehet kifogást, ha a Felségnek legmagasb helyről mondott szavait igazán szíven hordja és megvalósítani komoly s eltökélt szándéka, ha azt akarja, hogy anyagi létünk gyarapodjék, amit kétség nélkül akarnia kell; mert nem elég, hogy az államháztartásnak helyes alapokra fektetése, megtakarítások és gazdálkodás által helyreállítja a bizalmat a magyar állam iránt, ha a pénzügyi igazgatásban lelkiismeretességet, ren-

* Az u. n. „Ausschnitte“, melyeknek elidegenítését a kincstár a saját kezelés lehetlensége és csekély jövedelmezőségük, ugy nemkülönben a magánbirtokoknak általuk okozott nagyobb elszórtsága miatt hosszú időre nem odázhhatja el.

** A galíciai Rustikal-Kreditanstalt, mint később látni fogjuk, kölcsönadásainál erre különösen kiterjeszti figyelmét.

det, szigort és pontosságot hoz be s ezzel emeli az ország hitelét a külföld előtt; nem elég, ha az állam szorult helyzetében az eddiginél nagyobb teher elvállalása és viselése végett a honpolgárok hazafias érzületére appellál: hanem kötelessége, hogy külföldi tőkék behozatalát az országba segítse elő, fokozza a versenyképességet s oly helyzetbe hozza a polgárságot, hogy az az államnak iránta támasztott igényeinek a vagyon megtámadása nélkül eleget tehessen.

Felséges királyunk, ki már számtalanszor adta legfényesebb jelét annak, hogy mennyire szíven fekszik a hazasorsa, remélhetőleg lesz oly kegyes, hogy a létesítendő intézetet, mint a galíciai Rustikal-Kreditanstaltot, hathatós véd-szárnyai alá vegye.

Ami az országgyűlést illeti, attól a legnagyobb támogatás várható, mert annak legkiválóbb tagjai, sőt vezérférfiai is pártkülönbség nélkül vagy tagjai a létesítő bizottságnak, vagy résztvettek az eddigi értekezletekben, s nemcsak az eszme helyességét ismerték el, hanem egyuttal kijelentették, hogy készségesen fogják annak kivitelét támogatni; s mert azon országgyűlési képviselők, kik az ügy előkészítésében sem tanácsadólag, sem tetteleg részt nem vettek, szintén reményt nyújtottak arra, hogy annak érdekében még, ha kell, áldozatot is készek hozni, miután a még csak néhány hóval ezelőtt lezajlott képviselőválasztások alkalmával minden jelölt, tartozott legyen az bármely párthoz, programbeszédében hangsúlyozta, hogy a hazai hitelviszonyok javítása és rendezése elodázhatlan szükséggé vált és hogy arra közreműködni akar.

VII.

Ellenvetések a tervbe vett kisbirtoki hitelszervezet ellen.

Azon nagy érdeklődés folytán, melyet ugy pénzügyi politikai, mint nemzetgazdasági s társadalmi szempontból a real hitel s annak kielégítése iránt legujabban tanusitanak, a kisbirtoki hitel szükségletének kielégítésére is a legkülönbözőbb s legellentéteesebb eszméket hozta felszínre.

És igen természetes, hogy az egyik eszmének tervezői s barátai a többieknek többé-kevésbé ellenségei. Az ugynevezett »Rechtshaberei« e téren is tapasztalható s nem csoda, ha az általunk ismertetett terv ellen kifogásokat tesznek s más utat-módot jelölnek ki a kívánt cél kivívására.

A következő sorokban igyekszünk cáfolatát adni a felmerült ellenvetések s terveknek, hogy az olvasó mérlegelve érveinket, belássa, hogy a mi tervünk a legtöbb előnnyel kecsegtet s a legbiztosabb módja a kisbirtoki hitel kielégítésének.

Tervünk ellenzői első sorban felhozzák, hogy a jelen *pénzszük idő* nem alkalmas arra, hogy egy ily intézet alapíttassék.

Ez ellenvetésnél ugy látszik, megfeleltek annak szerzői arról, hogy az egyesületi alapítványokat ugyis csak a tehetősök, a gazdagok, a községek, törvényhatóságok stb. fogják szolgáltatni. Ezeknek pedig, hál' isten, még

van annyijuk, hogy egy ily nemes célra áldozhassanak, a mennyiben pedig nem fizethetnének be egyszerre nagyobb összegeket, az egyesület beéri az aláírt alapítványi tőke $\frac{1}{10}$ -ed részével. Aztán ismeretes azon nem eléggé kárhoyzathatható szokásunk, hogy a bőven termő években megfedekezünk a rosz évek sanyaruságairól és praeven-tiv eszközök megteremtéséről: sokkal jobb tehát ha most — a kedvezőtlen helyzetben — megalkotjuk az intézetet s ezzel teremtünk magunknak egy hitelszervezetet, mely a remélt jó években folytonosan erősbülne és ma-holnap a rosz időkben hasznos szolgálatokat tenne, mintha soha sem kezdünk a jövőről gondoskodni és nem érjük be egy eleintén szerényebb határok között mozgó intézmény-nyél, mely idővel mindenesetre egy hatalmas hitelszer-vezetté nőné ki magát.

Némelyek hivatkozva arra, hogy a zálogleveleknek a »Krach« által okozott eladhatlan volta a földhitelinté-zeteket ez irányu tevékenységük csaknem teljes beszüntetésére kényszerítette, attól tartanak, hogy a létesítendő egyesület *zálogleveleivel* annyira *el fogja özönleni a piacot*, hogy nemesak ezeknek kelendősége fog kétségessé válni, hanem az eddigi, más intézetek által kibocsátott záloglevelek árfolyama is tetemesen csökkenni.

Ez aggodalom könnyen eloszlatható.

A záloglevelek elhelyezésére van még elég alkalom. Először feltéve, hogy a létesítő bizottság emlékiratával célt ér, maga a kormány fogja vásárolni a közalapítványi s egyéb pénzek elhelyezésére, továbbá nagy pénzintéze-teink ép ugy vásárolhatják az új intézet zálogleveleit, mint a többiekét, sőt tekintettel az elérendő célra, inkább is fogják vásárolni ezeket, mint például a Magyar Föld-hitelintézetét, melyeknek hitelszilárdsága iránti bizalom

a külföldön is fel levén költve, a külföldi piacokon is találhatnak elhelyezést.

Aztán a zálogleveleknél ép úgy, mint egyéb érték-papiroknál, az alap nagysága és biztossága, melyre kibocsátattak, és a kibocsátó intézet megbízhatósága adja meg azok értékét; a létrehozandó egyesületnél pedig e tekintetben nem lesz hiány, sőt ami zálogleveleinek visszaváltását illeti, még több biztosítékot fog nyújtani, mint bármely más földhitelintézet, miután ez iránt az általa lekötött ingatlanokon és tartalék alapján kívül még az összes szövetséges egyletek egyetemleges jótállása is kezeskedik.

Tekintve a kínálat és a kereslet közti arányt, mely az árt szabályozza, az új intézet bizonyára ovatosan fog eljárni. A kibocsátásnál lesz arra gondja, hogy nem fogja a piacot egyszerre és rohamosan elárasztani zálogleveleivel. Egy kis nyomást fog szenvedni a többi záloglevelek árfolyama, de minél inkább nő az új intézet iránti bizalom itt a belföldön és ennek következtében a külföldön, annál nagyobb lesz zálogleveleinek kelendősége és annál kevésbé fognak azok a többieknek árfolyamára és kelendőségére hatni. Az aggodalom tehát, mely e tekintetben egy némely érdekelt helyen támadt, nem bír alappal, és a fennálló intézetek ugyis, mint a nem kisbirtokosi földbirtokos osztály hitelének kielégítői, ugyis mint záloglevél-kibocsátó-intézetek nem tekinthetik a létesítendő egyesületet rájuk nézve káros hatású versenytársuknak.

Különben nem lehet figyelmen kívül hagynunk azt sem, hogy amennyiben az új intézet záloglevelei kezdetben, igaz értékük és a kibocsátásuknál követett ovatosság dacára, igen alacsonyan állmának, még akkor is elég előnyt nyújtanak a kölcsönvevő kisbirtokosnak, mert a záloglevelek eladásánál történő levonások névleges értékükből

a legroszabb esetben is kisebbek, mint az uzsora-kamatok, s mert e levonásokat, illetőleg veszteségeket egyszer s mindenkorra szenvedni a kölcsönvevő, ki azokat hosszú idejű törlesztési kölcsönöknél az évek hosszú sorára felosztva, meggyőződik a felől, hogy kölcsönét a záloglevelek alacsony árfolyama tényleg csak 1—2%-kal tette drágábbá, mi rá nézve könnyen elviselhető kamatláb.

Végül nem szabad felednünk, hogy minden záloglevél kibocsátó intézetnek kezdetben kisebb árfolyammal kell megelégednie, s léte azért nincs kockáztatva; a mennyiben pedig ez tényleges veszteséggel jár, ennek aránya a kölcsönvevőre nézve ugyanaz, akár kicsiny, akár nagy legyen kölcsöne.

A kis- és parasztbirtokosok hitelédemességét és fizetési készségét is megtámadták több oldalról, azt hozván fel, hogy a kisbirtokost néhány rossz év könnyen tönkre teheti, hogy jövedelme csak saját megélésére elégséges, hogy a megbízhatóságra nem nyújt elég biztosítékot, miután a társadalmi téren jelentéktelen állást foglal el, melyről könnyen lemond, mert tudja, hogy nem veszít vele sokat. Felhozzák a kis-, különösen a parasztbirtokosok ellen még azt is, hogy nincsenek a fizetési pontossághoz hozzászokva, hogy nagyrésztük erkölcsileg süllyedt, továbbá hogy igen bajos e csekély műveltséggel bíró néposztálylyal úgy a magára vállalt kötelezettségeket, mint az azok be nem tartásából eredő súlyos következményeket megértetni, szóval *velük kölcsönügyletekbe bocsátkozni* sat.

Megvalljuk, hogy e vádak első tekintetre visszariasztók, de mihelyt közelebbről tekintjük ez osztály tulajdonképi állását, más nézetre jutunk s nemcsak jobb, hanem kétségtelenül a legjobb véleményt formáljuk róla magunknak.

Igaz ugyan, hogy a birtokos osztályok egyikét sem

lehet absolute a legczélszerűbbnek feltüntetni, miután a megfelelő tőke és munka lététől és alkalmazásától függ minden egyes birtok jövedelmezősége. De azért tagadhatlan, hogy a kis (paraszt) és a kis középbirtokos osztálynak nem egy tekintetben több előnye van, mint a valódi közép- s nagybirtokosnak.

A kisbirtokos jobban ismeri ki földjének minőségét és jobban tudja, hogy mily uton-módon képes abból minél biztosabb és több jövedelmet huzni; aránylag több marhát tarthat istállóiban, mint a nagybirtokos; marad ideje az aprómarha-tenyésztésre, a kerti gazdaság gyakorlására, melyből nagy hasznot huz; felhasználhatja családja tagjait és ezzel megkiméli a drága napszámot; maga ellenőrzi az összes munkákat és maga is vesz részt azokban; továbbá azon előnyben is részesül, hogy maga szállíthatja terményeit földjéről tanyájára; különféle gabnaneműeket termelhet; folytonosan foglalkoztathatja béreseit és igáit stb.*

A kisbirtoki rendszer sokkal több embert köt a rög-höz, a hazához, a társadalmi rend fenntartásához, a modern intézményekhez. A kisbirtokos sok tekintetben javítja földjét, a paraszt mindennap igyekszik minél nagyobb elővigyázattal földtulajdonát jobbá, hasznot hajtóbbá tenni.

Európa azon részeiben, melyekben a legtöbb és legköltségesebb föld- és rétöntözési művek léteznek, a föld mindenütt igen fel van darabolva a kisbirtokosok között.

A parasztbirtokos, mint nem egy nemzetgazdasági író beismerte, nagyobb nyers jövedelmet vesz ki földjéből, mint a nagybirtokos vagy bérlő.

Svájcban a föld (Zürich környékén) egy angol író — Mr. Jnglis — állítása szerint a birtokosnak 10% jövedelmet hoz. Ennek okai abban keresendők, hogy a termő

* L. Garnier „Traité de l'économie politique, sociale et industrielle“ c. művét.

föld fel van darabolva és hogy (mint különösen Zürich és Schaffhausen kantonban) a földbirtokok csaknem mindnyájan törlesztés alatt állanak, ritkán megy azonban a teher bejegyzett értékük felénél többre, és a kölesön a birtok javítására és növelésére fordított.

A föld termő erejének felhasználására, illetőleg a talajnak minél termékenyebbé tételére a kisbirtoki rendszer nyújt világszerte legtöbb előnyt. Angolországban alig van ugyan kisbirtokos, de azért a »yeomanry«, mely néposztályt kisbirtokosok és kisbérlők alkották, mint Anglia eltűnt dicsősége említettik. * Irlandban csupa nagybirtokok vannak, a földmivelés azonban kicsiben történik.

Poroszország, Szászország, Hollandia tanuskodnak arról, hogy mily áldásos hasznai vannak a kisbirtoki rendszernek. Belgiumban a föld a legroszabb volt és e rendszer tette jobbá. Franciaországban a legjobban művelt vidékek kisbirtokosok kezein vannak. A kisbirtokosok valóságos kertekké varázsolták a kezeikben levő területet. Flandria és Olaszország paraszt földmivelői ugyan oly körülmények között levő talajon nehezebb kalászt produkálnak, mint Angolország vagy Skócia legjobban művelt vidékei is.

A kisbirtokosok, illetőleg a parasztság ellen általában felhozott ellenvetések megezáfolására idézünk Sismondinak ** Svájcra írt tanulmányából néhány pontot: »Ahol csak paraszt földbirtokosságot találunk, ott mindenütt megtaláljuk a kényelmet, biztonságot, jövőbe vetett bizalmat és azon függetlenséget is, mely a boldogságnak és az erénynek legbiztosabb őre. A paraszt, aki gyermekeivel együtt végezi kis örökségének minden munkáját, aki semmi felette állónak nem fizet haszonbért, sem napszámot alatta állóknak, aki saját buzájából készült kenyeret eszik, saját

* L. John Stuart Mill „Principles of Political Economy“ c. művét.

** Studies in Political Economy. Essay III.

szőlőjében termelt bort iszik, saját kendere és gyapjújából készült ruhában jár: keveset törődik a piaczi árakkal, mivel kevés eladni és venni valója van, és nem tétetik tönkre a kereskedelmi forradalmak által. A paraszt igen élénk érzéssel bír azon boldogság iránt, mely a földbirtokosi állapottal jár együtt, e szerint bármi áron, de mindig csak földvásárlására sovárogoz; ő többet fizet azért, mint amennyi annak valódi értéke, sőt talán még annál is többet, mint amennyit az be fog neki hozni. Valamennyi földművelő között a paraszt földbirtokos az, aki legtöbbet vesz be a talajból, mivel ő az, aki legjobban gondoskodik a jövőről és aki legtöbbet tanul saját tapasztalatából. «

Hazánkban a kisbirtokosok vannak tulsúlyban s ez szerencse ránk nézve. És ha kisbirtokosságunkról nem is lehet elmondani mindazt a szépet és jót, a mit a svájci vagy más haladottabb külföldi államok kisbirtokosairól hallhatni: ez osztály általános jellemvonásai a mienkben is feltalálhatók, kivált mióta a parasztbirtok a jobbágyi terhektől megmentetett. A magyar paraszt gazdák tagadhatlanul nem oly serények, mint a külföldiek; de évről évre mind-inkább tapasztalhatjuk, hogy nagyobb gondot s fáradságot fordítanak földjükre és a haladó műveltséggel karöltve lassan-lassan felébred bennük is a vágy belterjesebb gazdaság vitelére, s hogy e rendszer hazánkban még nincs meghonosítva, annak okát nagyrészt töke-szegénységünk képezi. Életrevalóságuk mellett legjobban bizonyít az, hogy még egyrészt nagybirtokosaink közül — kivált a legutóbbi időkben — igen sokan tönkre mennek s a közép és nagybirtokok kereskedelmi foglalkozásra hivatott, tehát azokra nem alkalmas osztályok kezeibe kerülnek, másrészt nem győzzük eléggé csodálni, hogy kisbirtokosaink a hitelhiány s a roszt évek daczára mégis fenn tudják tartani birtokaikat.

Fizetési képességük és készségük leginkább az állami terhek viselésében nyilvánul, nekik nincsenek oly régi adóhátralékaik, mint a nagy s középirtokosoknak, a folyó adók viselésében is több serénységet tanusítanak, mint a nagy s középirtokosok. De egyéb kötelezettségeiknek is pontosan szoktak megfelelni, mit különösen a következő két adat bizonyít:

1863-ban az akkori inségesek felsegélésére a Magyar Földhitelintézet tetemes kölcsönösszegeket szavazott meg a kisirtokosoknak s e kölcsönöket ők mindjárt a legközelebbi jó évben visszafizették, holott adósságukat lassan is törleszthették volna. — A másik adatot a kisirtokosok földhitelintézete szolgáltatja. Ez intézetnél ugyanis azt tapasztalták, hogy a kölcsönvevő hazai kisirtokosok a legtöbb esetben nem várják be fizetési határnapjukat, hanem megelőzik azt, és hosszú törlesztési kölcsöneiket is egyszerre és dicséretre méltó serénységgel fizetik vissza, csakhogy földjüket tehermentessé tegyék.*

A kisirtokosok már csak azért is igyekeznek kötelezettségeiknek minél inkább megfelelni, mert félnek a perköltségektől, miknek nagyságát nem annyira a tartozások összege, mint azoknak száma határozza meg.

A nagy irtokos, ki nagy összegekkel adós, fizetéseképtelenség esetében nem fél úgy a perköltségektől, miután ezek a meg nem fizetett tartozást csekély összeggel szaporítják; holott a kisirtokos kis összegekkel tartozván, tudja, hogy fizetéseképtelenség esetén a rárovarandó perköltségek tartozásához képest aránytalanul nőnek, sőt nem egy esetben felül is mulják azt.

* A kisirtokosok fizetési képességének és pontosságának legfényesebb példájául szolgál a *galiciai Rustikal-Kreditanstalt példája*, mely intézetnél — mint később látni fogjuk — több mint *negyvenezer* jelzálogos *kisirtokos* adós közül csak 14, mond *tizennégy* került végrehajtás alá.

Az ily néposztály, mely kedvezőbb hitelviszonyok között azon előnyök felhasználásával, miket földjének kisbirtoki minősége neki nyújt, a mezei gazdaságnak oly szép lendületet ad; mely oly annyira rá van utalva birtokának fenntartására s még áldozatok árán is kész magának földet vásárolni; mely sem kereskedelmi forradalmaknak, sem pénz-hitel és részvényváltások pusztító hatásainak nincs és nem is lehet kitéve; mely hazánkban is folyton fokozza tevékenységét; mely csekély összeköttetéseinél fogva kötelezettségeinek betartására jobban ügyel s jövedelmeinek bizonyos időben való beszédése által fizetési határnapjainak megvigyázására sokkal inkább képesítve van, mint az iparos, kereskedő vagy gyáros; mely néposztály konservatív szellemében és a becsületességnek teljes tisztaságában tartozásait, mihelyt lehet, készségesen lerója s a könnyelmű adósságsinálásra nem szokott hajlandó lenni; mely egyszerű s nyílt cselekedeteivel nyílt könyvvé teszi saját életét, s ezáltal szerfelett megkönnyíti vagyoni állapotának megbirálását; mely néposztály fizetési képességének és pontosságának már oly fényes jeleit adta: hitelre csakugyan érdemes.

A kisbirtok, a földhitel szempontjából tekintve, sokkal jobb hypotheka, mint a nagy, mert értéke könnyebben és biztosabban meghatározható, mint a nagyé, árhullámnak sincs úgy kitéve, mint a nagy, a kereslet is nagyobb rá s eladás esetén több rá a versenyző, mint a nagyra.

Nem szabad továbbá figyelmen kívül hagynunk, hogy a kisbirtok jövedelmezősége biztosabb, hogy tulajdonosa sokkal szűkebben méri ki kiadásait, miután kevés a nyers jövedelme, folytonosan vigyáz vagyoni mérlegére s kevés kivánni valója van; holott a nagybirtokosnak ezer igénye van, nagy magánhitelénél fogva könnyelmű adósságokat is csinál s mindenfélére bőven költve, nagy bevé-

telei mellett is igen könnyen megrontja az egyensulyt háztartásában; továbbá a kisbirtokos szivóssága nagyobb, mint bármely más osztálybelié, mert képes minden kényelemről lemondani, csakhogy földjét fenntartsa; oly annyira ragaszkodik birtokához, mintha azon kívül számára nem volna üdv, mintha örökké szemei előtt lebegne a nagy Humboldtok nevelőjének ezen mondása: »Freiheit und Eigenthum, darin liegt Alles; es gibt nichts Anderes.« S ez annál indokoltabb, mert földjével együtt másra száll az ő függetlensége, önállósága, véres verejtéssel kell napszamos munkát végeznie avagy szégyen pirral az arczán koldusbot után nyulnia. A kis birtokosból proletarius, földönfutó lesz, s érzi az illető, hogy csak rendkívüli szerencse mellett fogja valaha arany szabadságát, elvesztett paradicsomát vissza szerezni.

A kisbirtoki hitel igénybevételének akadályaul tüntetik föl egynémelyek a kisbirtokosok telekkönyvi állapotának rendezetlen voltát; ez akadály azonban csak egyesekre nézve forog fenn s a tervezett hitelszervezet létrejöttének nem állhat útjában; s miután a leendő intézet csak oly kisbirtokosoknak fog kölcsönt adni, a kik telekkönyvüket rendben tartják, csakhamar megis fog szűnni. Mihelyt be fogja látni a kisbirtokos, hogy a telekkönyvileg igazolható birtokcím hitelt szerez ezentul neki, hitelképessége céljából igyekezni fog telekkönyvét rendbe hozni s állandóan rendben tartani. Igy aztán a tervbe vett hitelszervezet, mely minden igyekvő kisbirtokosnak hitelképességre segítését célozza, zilált birtokviszonyaink önkénytes rendezését s rendbentartását, valamint a birtokvélteli illetékek pontos megfizetését fogja maga után vonni, mi ugy a magán jogviszonyok rendezése, mint az államkincstár bevételeinek gyarapítása céljából igen hasznos és kívánatos.

Fel kell még emlitenünk, hogy, hahár a hosszú idejü

törlesztési kölcsönök kitünő szolgálatot tesznek a kisbirtokosoknak, mégis találkoznak olyanok, kik sokkal célszerűbbnek tartják számukra az öt évre szóló kölcsönöket. Ez azonban igen téves nézet, mert ha a kisbirtokos birtokfentartási vagy egyéb fontos célból nagy összegű kölcsönt vesz fel, alig fogja azt rövid öt év alatt visszafizethetni; miből az következik, hogy az ily kölcsönügyletek, a visszafizetés szempontjából tekintve, oly kockázattal járnak, minőt egy solid hitelű hitelintézet sem vállalhat magára.

Felhozzák még a létesítendő kisbirtoki földhitel-egyesület ellen, hogy a *kisbirtokok nem alkalmasak arra, hogy azok alapján záloglevelek bocsáttassanak ki*, mivel nagy árulázmásznak vannak kitéve, becsértékükben nem lehet megbizni és csekély kiterjedésük miatt nagyon elszórtak.

E kifogás nem állhat meg, mert, mint már említettük, a kisbirtok kisebb tőkét tételez fel, mint a nagybirtok, nagyobb rá a verseny, mint a nagybirtokra, s következésképp könnyebben realizálható értéket képvisel stb. Idejéről még ama körülmény, hogy a kisbirtok könnyebben áttekinthető és biztosabban becsülhető. Még a nemszakértők is inkább tudják meghatározni a kisbirtok becsértékét, mint a nagyét, miután az »zárt értéket« képvisel, melyet mindenki ismer. Nagy birtokoknál a becslők több csalódásnak és megcsalásnak vannak kitéve, mit nem egy példa bizonyít. Nagy birtokoknál ezekre, sőt tiz-, százezrekre is mehet a becslők tévedése, a miért is aztán a nagy jelzálogintézetek nem egy esetben károsodnak és zálogleveleik árfolyama tetemes fluctuatióknak van kitéve. Az ily tévedés néha oly nagy, hogy a valódi érték egy harmadát is felülmulja. Mihelyt pedig a záloglevelek alapjául szolgáló birtok becslésében nem lehet teljesen megnyugodni: kérdésessé válik a záloglevelek biztossága is. Ilyesmi azonban a kisbirtokoknál nem fordulhat elő; de ha netán,

visszaélés esetén, mégis előfordulna, a valódi és a csalárdul megállapított becsérték közti különbség aránylag mindig kisebb, mint a nagybirtokoknál. Könnyen visszautasíthatjuk tehát a felmerült ellenvetést, sőt — mint az ép felhozottak igazolják — nem egy tekintetben tolhatjuk azt ép a nagybirtokokra. De különben már maga ama tény, hogy léteznek földhitelintézetek, — még pedig virágzásnak indult földhitelintézetek — melyek már évek óta a lehető legkisebb jelzálog-kölcsönösszegekig, mindennemű kockáztatás nélkül bocsátanak ki kisbirtokokra zálogleveleket*, s hogy különösen a galíciai Rustikal-Kreditanstalt-nak kizárólag kisbirtokokra kibocsátott záloglevelei oly magas árfolyamon állnak, hogy már teljes, névleges értéküket elérték: hangosan szól a mellett, hogy a kisbirtokok, igenis, szolgálhatnak záloglevelek alapjául. És nagyon tévednek, kik azt hiszik, hogy a záloglevelek után járó kamatok nagysága szabályozza azoknak árfolyamát, mert sok intézet záloglevelei, dacára annak, hogy igen mérsékelt kamatot kapnak, névleges értéküket felülmulják. Példakép álljon itt az első osztrák takarékpénztár, melynek záloglevelei 101 frton állanak, habár csak $5\frac{1}{2}\%$ -nyi kamatban részesíttetnek. De tévednek azok is, kik ama nézetben vannak, hogy a Rustikal-Kreditanstalt záloglevelei főleg azért örvendenek oly nagy keletnek s ennek következtében oly magas árfolyamnak, mert osztalékban is részesíttetnek. E körülmény tagadhatlanul egyik szülő oka az elért kedvező eredménynek, de a főök mégis csak a záloglevelek belértékében keresendő, mely folytonosan nő s annál

* Ilyenek a Németországban fennálló kerületi „Hypotheken-Kredit- und Vorschussvereine“, melyek egynémelyikének, nevezetesen a *boroszói*-nak és a porosz-sziléziai *leubusi*-nak működését kezeink között levő alapszabályaik és üzletkimutatásaikból ismerni tanultuk. Ez egyletek záloglevelekben nyújtott *jelzálogkölcsöneinek minimuma száz tallér*; de a galíciai Rustikal-Kreditanstalt még ennél is lejjebb ment, miután a legkisebb jelzálog-kölcsön, melyet ad, *száz forint*.

nagyobb, minél tágabb körökben győződnek meg a kisbirtoknak — mint záloglevél-alapnak — teljes biztosságáról.

A mi a szóban levő ellenvetés azon indokát illeti: hogy a kisbirtokok országos szempontból tekintve, csekély kiterjedésük miatt nagyon elszórtak: beismerjük, hogy, miután a nagybirtokok általában sok záloglevélre szolgálnak egyszerre alapúl, termő állapotukat, értékük, valamint áruk csökkenését és emelkedését könnyebben lehet figyelemmel kísérni; mi nem csekély mérvben emeli a záloglevél-alap biztosságát s a záloglevelek belértékét és kelenődését.

De ezen előny meglesz a kisbirtokoknál is. A létesítendő kisbirtoki földhitelszervezetnél ugyanis a mezőgazdasági egyletek kölcsönös és egyetemleges jótállása a záloglevelek beváltásáért jelzálogi tekintetben *mintegy egyesíti egész birtoktestekké az ő illető területkörükhöz tartozó kisbirtokokat, melyek záloglevél-alapúl szolgálnak*; az összes egyleteknek az egyesülettel leendő szövetsége pedig *mintegy egészsze forrasztja össze az összes lekötött kisbirtokokat*. Minélfogva az egyesületnek, mint a szövetség központjának, nem kellend figyelemmel kísérnie valamennyi lekötött s az ország legkülönbözőbb pontjain fekvő kisbirtokokat, hanem csak *egyletenként*, minden egyes egylet területköréhez tartozó kisbirtokokat *összesen* véve, mi a központ s az egyletek közti szoros kapocsnál és érdekközösségnél fogva még nagyobb biztossággal történhetnék, mint a nagy földhitelintézeteknél egyes, nagy kiterjedésű kerületekre kirendelt megbizottjaik utján.

Az ép tárgyalt ellenvetéssel kapcsolatban fel szokták hozni, hogy a leendő egyesület *zálogleveleinek elhelyezése igen sok akadályra fog találni, hogy a kisbirtokok végrehajtás esetén elárusíthatlanok és hogy az adósok roppant nagy száma nagyon nehézkessé és komplikálttá teendő a központ érintkezését velük*.

Vegyük sorba ez ellenvetéseket.

A kisbirtokokra kibocsátott záloglevelek, mint fentebb kimutattuk, általában ép oly, sőt tekintetbe véve az egyleteknek a becslésnél elvárható lelkiismeretességét és a véleményezésük folytán kiadott kölcsönökért, úgy nemkülönben a záloglevelek beváltásaért magukra vállalt kölcsönös és egyetemleges jótállásukat, — nagyobb biztosságnak fognak örvideni, mint a nagy- és kisbirtokokra kibocsátottak. Az ily biztosalapu és igaz értéket képviselő záloglevelektől bizonyára nem fog idegenkedni a közönség, mely ugyis kezd már hátat fordítani a bizonytalan értékű és roppant áreséseknek kitett üzérpapiroknak és a solid, a megbizhatóbb s nyugalmasabb papírok felé fordul. E mellett az egyesület saját alapító tagjaiban és egyleteinek ezrekre menő tagjaiban annyi érdektárssal fog birni, hogy az egyesület záloglevelei már ezek körében is igen sok, — és tegyük hozzá — készséges vevőre fognak található. De melyik tagja fogna is inkább más s ránézve idegen intézetek zálogleveleit vásárolni?

A mi a kisbirtokoknak *végrehajtás esetén való elárusíthatlanságát* illeti, elég arra utalnunk, hogy a kisbirtokok vételéhez, kivált árverések alkalmával, kisebb pénzkészlet kívántatik, mint a legkisebb nagybirtok vásárlásához ugyan ily körülmények között.

A kisbirtokoknak a nagybirtokoknál könnyebb eladhatósága mellett bizonyít ama tény is, hogy nem egy hazai nagybirtokos, ki tul akart adni jószágán, erre nézve legcélszerűbbnek találta annak kisbirtokokra való parcellirozását; így aztán a legmagasabb áron és mégis igen rövid idő alatt kelt el nagybirtoka. Aztán feltéve, hogy rossz termő évek következtében a föld ára nagyon csökkenne és az egyesület volna kénytelen akár vevő hiánya, akár tulajdonosok csekély ígéret miatt az általa elárvereztetni kívánt

kisbirtokot átvenni, miként a nagy földhitelintézetek legujabban a nagy- és középirtokokkal teszik: még ily esetben is kisebb terhet vállal magára és könnyebben adhat tul a rámaradt kisbirtokon, mint a nagy földhitelintézetek követeléseik megmentése céljából magukhoz váltott nagy- vagy középirtokokon.

Végre azon ellenvetés, hogy az adósok nagy száma igen nehézkesé és komplikálttá teendi az egyesület érintkezését adós tagjaival, abban leli cáfolatát, hogy az egyesület rendszerint nem fog közvetlenül érintkezni adósaival, hanem csakis azoknak illetékes előleg-egyleteivel, mint közvetítő közegeivel, s egy-egy előleg-egylet összes adós tagjait egy személynek fogja tekinteni, minek következtében, ha idővel még oly sok adósa is lesz, nem annyira ezeknek, mint inkább az előleg-egyleteknek száma fog teendőire nézve irányadó lenni.

A létesítendő magyar kisbirtokosok országos földhitel-egyesületét *pótló surrogatumnak* vélik többen feltüntethetni a *megyei földhitelintézeteket*, melyeknek eszméjét* ez év derekán kezdték itt-ott megpendíteni. A kezdeményezés Kaposvárott Somogy-megye egyik közgyűlésén történt, a midőn ugyanis indítványt tett *Szalay Károly* ügyvéd »egy törvényhatósági földhitelintézet« felállítása tárgyában s egyuttal felhivta a közgyűlést: »hogy küldjön ki egy 3 tagu bizottságot ezen elv tettlegesítése iránti javaslatnak oly időbeni elkészítése végett, hogy e javaslat a novemberi rendes gyűlésen érdemileg tárgyalathassék«. Ez indítvány elfogadtatott,** s mint értésünkre esett, az intézet életbe-

* Ez eszme nem új. Franciaországban védőkre is talált. De nem volt csoda, mert ott a bank- és hitelügy központosítása mellett vannak és általában az egységet, a centralisatiót, de még a pusztá symetriát is szeretik, úgy hogy Leonce de Laverge (a *Revue des Deux Mondes*-ban) a departemental bankok behozatalát pusztán *symetriai szempontokból* ajánlotta.

** L. a „Somogy“ c. lap ez idei 32. számát.

léptetése esetén a megyétől mintegy 900,000 frtot kitevő árva s egyéb közpénzeket kapna kezelése alá. E kezdeményezés csak azt árulta el, hogy Somogy-megye kisbirtokosait az uzsorások körmeiből kiszabadítani s a befektetési tőke hiányában szenvedő földmivelői néposztályt olcsó hitel nyújtásával belterjes gazdálkodásra serkenteni óhajtja.

Igy fogva fel ez eszmét, mint hazánk anyagi érdekeinek igaz barátai, teljes elismeréssel viseltetünk a kezdeményezők törekvése iránt, mely azonban előttünk ismeretlen körülmények miatt mindeddig célt nem ért.

Mihelyt azonban a megyei földhitelintézet intézményét a létesítendő egyesület pótszeréül akarják feltüntetni: kötelességünknek tartjuk annak árnyoldalait s elégtelenségét kimutatni.

«A hitel», mint Horn Ede igen szépen kimutatja,* »három forrásból merit: összegyűjti a keletkező megtakarításokat, melyek elszórva gyengék az üzletre, de hatalmasokká válnak a gyűjtő kezekben; megragadja azon személyek rendelkezés alatt levő tőkéit, kik egy ideig vagy tartósabban nem tudják vagy nem akarják alkalmazni, hogy gyümölcsöztesse azokat; végül magához vonja az alkalmazás alatt levő tőkét is, melyeket röptükben megragad s egyik alkalmazásból a másikba való átmenetelük alatt hasznosit«. Továbbá ugyane szerző azt mondja: »A hitel egy felszívó és visszaadó szivattyuja a tőkéknek és semmi egyéb. A leg-tökéletesebb szivattyuzó gépezet nem ad egy csepp vizet sem magából: a szivattyu azt a vizet adja, mit felszívott. A legjobb hitelrendszer nem nyújtja a legkisebb pénz-részecskét sem magából; a bank azon részt teszi folyóvá, mely nála befoly. A hitel gyűjt jobbról is balról is. Ha a medrek kimerítvék, rosszul ellátvák, ha a szívó szerek nem

L. „Bankszabadság“ c. műve 112. s következő lapjait.

eléggé számosak, nagyon is gyengék, rosszul szervezvék, akkor azoknak ellátása természetesen azon mérv alatt marad, melyet elérnie kellett vagy lehetett volna; csodának kellene történnie — és mai napság nem történnek csodák — hogy a kiosztás ne legyen elégtelen.»

Ezen itt idézett hiteleméleti állítások megannyi kérdéssel szolgálnak, midőn a szóban levő megyei földhitelintézetet vizsgáljuk. Vajjon képes lenne-e az mint hitelszervezet, meríteni ezen itt felsorolt három forrásból, s ha igen, lenne-e alkalma a forrásokat úgy felhasználni, hogy a rendelkezés alatti tőkék oly mértékben folyjanak beléje, amily nagy a hiteligenylet? Azt nem vonhatjuk kétségbe, hogy a tőke felszívásnak nem válhatik gyakorlati eszközévé, úgy szintén tagadhatlan az is, hogy a magába felszitt tőkéknek visszaadó szivattyuja lehet; de bizvást elmondhatjuk, hogy ez intézet két legnevezetesebb functiója, mely valamennyi többi functióját magában egyesíti, nem fog soha sem kellő arányban állni egymással, s ezen arány hiánya miatt nem fog a hosszú idejű, törlesztési kölcsönök adását célzó, megyei földhitel-intézet tulajdonképi céljának megfelelni.

De fejtsük ki világosabb szavakban ezen ellenvetéseinket, hogy alaposságuk iránt semmi kétely se maradjon fenn.

A megyei földhitel-intézet már keletkezése s céljánál fogva csak egy vidékre terjeszkedik ki; ez nyújtja forrásait a felszívásra s csatornáit az elhelyezésre. Az ily szűk határokra szorító vidék viszonyai többnyire talajminőség, gazdasági rendszer, égalj s időjárás tekintetében egyenlőlegeseek, miből az következik, hogy a megye összes lakóinak vagy általán jó, általán középserű, vagy általán rossz termésük van. Ha például jó a termés, úgy az intézet felszívási működése nagy s a tőkék

visszaadása fennakad, ha ellenben rossz a termés, úgy megfordítva áll a dolog, s a hitelintézet nem tud a fokozott hiteligenyletnek megfelelni. Tehát vagy pénzbőségben, vagy pénzszükségben fog az intézet szenvedni, sőt hiteladási s hitelnyerési működésében nemcsak rövid időre, néhány hónapra, hanem az itt feltüntetett két termési eredmény egyikének ismétlődése esetén évekre megakasztatni, vagy a lehető legcsekélyebb üzleti működésre szoríttatni.

Csak úgy lehet biztosan számítani a tervbe vett megyei földhitel-intézet s a mennyiben a terv viszhangra talál, a többi megyei földhitelintézetek állandó működésére, ha oly külső összeköttetésekkel bírnak, melyek lehetővé teszik az egyik helyen begyűlt felesleg összegek átvitelét oly helyekre, a hol tőkehiány mutatkozik.

Nem szabad felednünk azt sem, hogy a földhitel, amint mai nap érvényben van, csak a *tőketársulás uralma alatt lehetséges*. Egy-egy megyének külön-külön egyesülése sohasem vezethet a tőketársulás uralmára.

De más körülmények is hathatósan szólnak a megyei földhitelintézetek ellen. S itt első sorban a záloglevelek rendszerére kell hivatkoznunk. A hosszú törlesztési kölcsönök feltétlenül záloglevelek útján beszerzett tőkét tételeznek fel. A megyei földhitelintézeteknek is e rendszert kell elfogadniok, mert a kisbirtokos s földmivelői osztály hosszú törlesztési kölcsönöket fog igényelni, miután egyrészt a rövid idejű váltóhitel ez osztály tönkretételével egyértelmű, másrészt pedig nem lenne képes az intézet az iránta támasztott hiteligenyletek kielégítésére magának elégséges tőkét záloglevelek nélkül beszerezni. Mihelyt pedig zálogleveleket bocsájt ki, első sorban gondoskodnia kell arról, hogy azoknak kelendőségét a bel- s külföldi piacokon biztosítsa. Hogyan lesznek képesek az ily megyei intézetek maguknak országos bizalmat és

zálogleveleiknek a kívánt kellendőséget biztosítani? Elszigeteltségük, tartományi jellegük és sokféleségük mellett soha sem lesznek képesek zálogleveleik árfolyamát fokozni, mi a kölcsönvevőknek esik hátrányára, mert nekik kell az alacsony árfolyammal bíró zálogleveleket teljes névleges értékükben elfogadniok.

A megyei hitelintézet kölcsönei e miatt oly drágák lesznek, hogy a kisbirtokos osztály, ha azokból merít, ismét csak áldozatok árán fog pénzhez, befektetési, forgalmi tőkéhez jutni. Arra pedig, ami igen szükséges volna, hogy a külföld vásárolja az ily zálogleveleket, még kilátásuk sem lehet, mert ily kis intézetekkel a nagy közönség már a priori keveset törődik s mert az ily intézetek nem tudván a költséges publicitást igénybe venni, az ismeretlenség homályában maradnak. Így aztán el sem érhetik azon célt sem, hogy külföldi tőkék szivároghassanak be záloglevelek útján az országba a hazai föld termékenyítésére s művelésére. A földhitei dotatiójára a külföldi tőkéknek beszerzése más uton sem fog menni, mert külföldi tőkepénzesek nem fognak valamire való hitelmiveletet megkísérteni, ha nekik egy-egy nagyobb üzletért 40—50 megyével kell érintkezniök s alkudozniok.

A megyei földhiteiintézetek önállósága látszólag igen kedvezőnek s előnyösnek mutatkozik, miután az önrendelkezés és az önsegély előnyeivel jár; de ez csak látszólagos. Önállóságuk azonos az elszigeteltséggel s ezen elszigeteltségük a tőkék lekötöttségét, lokalizálását vonja maga után, ami merőben ellenkezik a forgalom szabadságával s a pénz országos egyenletességi elvével.

A helyett, hogy alkalom nyújthatnák a tőkéknek minél szélesb körű forgalmára s ezáltal a pénz önnivellirozására: egy-egy megye területére kívánják kötni azokat

s forgalmi kiterjedésüket a megye határai által szabályoztatni.

Hazánkban a tőkészegénység általán uralkodván, a földhitelnek országos hitelhálózatot kell teremteni, mely ugy nagysága, mint országos tekintélye és támogatása folytán külföldi tőkéket vonhat magához s a külföldről nyert olesó pénzt százkaru organumai utján a birtokos és földmivelő osztálynak tudja juttatni.

Ha nálunk nagy pénzbőség uralkodnék, ugy remélni lehetne, hogy minden egyes megye közönsége maga tudná megvenni saját intézete zálogleveleit, miként a hitelgazdaság oly magas fokára jutott németországi kerületek a magukéit.

A földhitel ilyetén decentralizatioja egy magasabb pénz- és hitelgazdasági fokot tételez fel, melytől ugy népségünk gyér volta, mint kereskedői, ipar és gyáripari osztályunk csekélysége és szegénysége miatt még nagyon távol állunk. Ennélfogva mindaddig, míg a nem őstermeléssel foglalkozó néposztályok nem rendelkeznek felesleges tőkék felett s a teljes tőkehiányban szenvedő kisbirtokosi osztály önmagára van utalva, csakis az önsegély és öntöke gyűjtés utján segíthet magán s erre nézve legjobb közvetítő közegül szolgálhat egy oly központi intézet, mely az ország minden vidékén, [minden nagyobb községében létesítendő mezőgazdasági előlegegyuletkekkel szövetséges viszonyban áll.

Némelyek egyáltalán sem ezen megyei, sem a tervbe vett földhitelegyesületet nem helyeslik. Igen nehézkesnek és célszerűtlennek tüntetik fel a jelzáloghitelt és sokkal gyakorlatiabbnak tartják a könnyebben realizálható *váltóhitelt kisbirtokosaink számára*. Azt mondják ugyanis: »nincs több szükségünk jelzálogintézetre, ilyen már amugy is van elég. De igenis nagy szükségünk volna

egy nagy leszámítoló intézetre, melynél a kis földbirtokos illető hitelegylete közvetítésével a huza-vona jelzálog-hitel útja helyett váltóval szerezhessen pénzt magának azon feltétel alatt, hogy váltóját 3—4-szer meghosszabbíthassa, illetőleg megújíthassa.«

E mentő eszme (?) szerzője elégségesnek tartja a már fennálló jelzálogintézeteket, de emellett feledi, hogy a kisbirtokosok számára mostanig nem létezett egy számbavehető hitelintézet sem. Ami eszméje kivitelét illeti, egy oly központi hitelintézetet kívánna felállíttatni, mely 10 millió frtnyi tőke s 30 milliónyi reescompte felett rendelkeznek.*

Eltelkintve attól, hogy anélkül is nagy pénzszegénységünk mellett egy ily roppant nagy alaptőkét igénylő központi intézet nem volna létesíthető, s ha igen, ugy csakis a belföldi tőkét venné igénybe, holott külföldi tőkékre volna szükség: a váltóhitel természete ellenkezik a kölesönnevők jellegével. A váltóhitel a kereskedelmi s iparos osztálynak szolgál leginkább. Már első kezdetétől fogva a kereskedő osztály számára s nem a földbirtokosok használatára lett behozva.

A váltó csak az oly embernek való, a ki annak kellékeit, természetét, jogi következményeit teljesen ismeri, s azt saját előnyére feltudja használni, ilyen pedig első sorban a kereskedő, másod sorban a művelt, felvilágosodott iparos. A váltó használata nem illetheti meg a kisbirtokost, mert nem ismeri annak természetét s jogi hatását.

Nem illetheti meg a kisbirtokost a váltóhitel, mert hiszen az ő váltója nem üzleti, hanem *gyártott* váltó, melyet semmiféle üzleti viszony nem előz meg s nem igazol, mely nem természetes, hanem erőszakolt valami.

* L. a P. J. ezidei 105. számát.

De nem illetheti meg a kisbirtokost azért sem, mert rövid lejáratu kölcsönöknek nem tehet eleget. A földbirtokosnak kiválólag a jelzálogi, a reálhitel való, mely főleg azért válik reá oly előnyössé, mert a jelzálogkölcsön visszafizetése reá nézve könnyűség, ily adósságát részletenként, csaknem észrevétlenül fizetheti vissza. A jelzálogkölcsön tulajdonképen nem a kölcsönvevőt terheli, hanem a földet illeti, ennek adatik az és nem a halandó földbirtokosnak. A kölcsönvevő a jelzálogul felajánlott birtok jövedelméből fizeti vissza a neki hitelezett összeget. A számára engedélyezett amortisatió folytán 10, 20, 30 évi időre veszi fel a kölcsönt s felosztja az egész összeget évenkénti kis részletekre, mi a törlesztést rendkívülileg megkönnyíti. Váltóhitelnél nem teheti ezt. Ennél a prolongatiók folytonos bizonytalanságának van kitéve, a miknek megtagadásakor egész tartozását egyszerre meg kell fizetnie. * Ha pedig a visszafizetendő összeg megszerzésére meghiusult a reménye, ugy, vagy ismét uzsorások kezébe kell esnie, vagy a váltópereknel követendő gyors és szigoru eljárás mellett, még mielőtt ideje volna szomorú meglepetéséből feleszmélni, menthetlenül elpusztulnia. A váltóhitel már csak azért sem válik előnyére a kisbirtokos és földmivelői osztálynak, mert bevételei az évnek csak bizonyos szakaiban vannak, s akkor is bizonytalanok, nem ugy mint a kereskedőnek s iparosnak, ki a folytonos adás-vevés folytán bármely időben juthat pénzhez s netáni pénzzavara esetén egyéb hitelforrásokkal is rendelkezik, a melyek őt a fizetéseképtelenség bajából kisegítik. A kisbirtokosra nézve a váltó használata csakis káros következményű lenne, végromlásra vezetné, állandó

* Marchet tanár a kisbirtokosokat szolgáló „Darlehens-Kassen-Vereine“-ről szólva, odanyilatkozik, hogy az adós kisbirtokos nem vezetheti rendesen gazdaságát, ha váltójának egyik lejárától a másikig mindig attól kell tartania, hogy a meghosszabbítás megtagadatik neki.

szorongatottságban tartaná az adóst és a váltókölcsönök magas kamatlábát a provisiók még magasabbra emelnék. Neki nem a rövid tartamu s mindenkor készfizetést feltételező mobil váltóhitel, hanem a hosszú lejáratu törlesztési jelzáloghitel való, mely jellemével, sajátosságával, fizetőképességével inkább összeegyezik.

A váltóhitelnek egyik rossz következménye kisbirtokosainknál az volna, hogy mintegy mobilizálna a földbirtokot, ami egy egész néposztálynak oly szükséges, konservatív szellemét megingatná, s a földbirtokoknak gyakori átmenetelét egyik kézből a másikba maga után vonván, az összes mezőgazdasági életet, a gazdaságok rendes vitelét kockáztatná. A kik egy nagy reescompte-intézetet kívánnak felállíttatni, vagy nem tudnak különbséget tenni a kereskedő s iparos osztály és a kisbirtokosi osztály között, vagy ha tudnak, úgy irigylik ez utóbbi osztálynak azon előnyét, melyet hitelezéseknél földjének pusztán zálogul felajánlása által élvez anélkül, hogy ingatlanát hitelezőjének átadni kénytelenítették, anélkül, hogy nagy kölcsönösszegeknek egyszerre való visszafizetésére köteleznie kellene magát, mi fizetési képességét s így fenntartását kérdéssé tenné.

A hazai földhitel emelése céljából nem rég azon eszme is felmerült, hogy az ingatlan birtoknak a mostanitól eltérő, más alaki jogcimet kell adni. Legyen az kifejezésében ép oly egyszerű, hitelességében ép oly megtámadhatlan, mint a váltói és legyen annak átruháztatása olyan könnyű, hogy az átengedélyezéssel maga az ingatlan is átmenjen az engedélyezettnek birtokába. A bekeblézéseknek el kellene tűnniök, ezek helyébe az ingatlan alaki jogcímének feloszthatósága lépne, melynek egyes szelvényei képeznék az ugynevezett zálogleveleket, s ezek ismét egy pusztá forgatmánynyal lennének átruházhatók, miut vál-

tóknál vagy épen az átvivőre volnának kiállítva. Ily új alakjával a jogcimnek, ily záloglevelekkel a földhitelintézetek hatásköre kiterjedne, mert első rendű forgalmi eszközök nyernének, melynek biztonsága semmi kivánni valót nem hagyna hátra, sőt emez intézetek létjoga is ezáltal nyerne magasabb kifejezést.

Ez eszme a fekvő vagyon mozgósítását célozza. A földbirtok e szerint megszűnnék telekkönyv tárgya lenni s következéskép a telekkönyv is eltörültetnék. A fekvő vagyon végtelenül osztható, mindennap elcsereberélhető dologgá, szóval ingóvá tételnek. Hová vezetne azonban e radikális lépés? Gyógyítanók vele a bajt, de a bajjal együtt megölnők magát a beteget. Az érvek egész sorát fel lehetne hozni e mozgósítási terv ellen, mely nem új és az ábrándok országából való.

E terv gr. Soden tervéhez hasonlít. E német nemzetgazdász a földbirtok mozgósításáért ábrándozván, egy *nemzeti jelzálogbankot* akart életbe léptetni, mely a földbirtokot mobilizálta és tetemes árhullámzatoktól megvédte volna. A földtulajdonos a banktól kisebb tételekben a földbirtok teljes értéke erejéig nevére szóló bankjegyeket kap, melyekért fél-évenként kamatot fizet, a melyek azonban egyuttal forgalmi eszközül szolgálnak. A bank jegyeit félévi forgalmuk után készpénzzel beválthatja s ismét eladhatja. Az ehhez szükséges tőkét az összes árva és letéti pénzek szolgáltatnák. Miután a bank jegyeit csakis földbirtokosoknak jelzálog mellett adhatja ki, minden egyéb más bírósági jelzálogterheléseknek meg kell szünniök és a bíróságon kívülieknek hatályon kívül helyezettetniök. Ilyen s hasonló terveket azonban nem szabad komolyan fogadnunk.

Szólnunk kell még azon több oldalról hallatott és a közönség félrevezetése céljából plausibilisnek feltüntetett nézetről, mely szerint *elégésnek tartják a kisbirtoki földhi-*

tel kielégítésére a Magyar Földhitelintézetet, mely 12 évi fennállása óta évről-évre mindig több, de csak 1000 frtos s azon felüli kölcsönöket engedélyez és a közép és nagybirtokosi osztály hitelszükségletét is, — mint mult évi elnöki jelentéséből láthatjuk, — csak felényire elégíti ki, miután tavál beérkezett hozzá 959 kölcsönfolyamodvány 13 millió 87 ezer hatszáz forint összegig, megszavaztatott 566 kölcsön 9,443,900 frt. összeg erejéig s tényleg kiadatott 315 kölcsön 6.842.700 frt. összegben.

Nem elégíti s nem is elégítheti ki a hitelszükséglő kisbirtokosságot, a Magyar Földhitelintézet, mert

1) az összes hazai kisbirtokosokat, kiknek birtokai a termőföld kontingensének majdnem felét képezik s az összes földértéknek felét képviselik, és a kik következésképp $\frac{1}{2}$ milliárdnál több hitelképességgel bírnak, legkevésbé sem elégítik ki azon ismételten a lapokban hirdetett kölcsönösszegek, a melyeket a Magyar Földhitelintézet a nagy s középbirtokosok kielégítése mellett főleg olyankor juttat nekik, a midőn a kisbirtoki földhitel-szervezet ügye felszínre hozatik, és valószínűleg azért, hogy a mozgalmat feleslegessé tegye, az áramlatot ellensúlyozza és a kivitelt megakadályozza.

2) A kisbirtokosság roppant nagy hitelképességével egy oly hitelszükséglő elemet képvisel, a melynek egy földhitelintézet úgy mellesleg, mellékfoglaláskép semmi esetben nem felelhetne meg. E célra egy egészen különálló, a kisbirtoki hitelnuyjtást legfőbb céljául tekintő intézet szükségeltetik. Ha pedig a Magyar Földhitelintézet a kisbirtokosságot száma és a kezein levő birtokok értékének megfelelőleg komolyan számba veszi, s ennek kölcsönökkel ellátását nem mellékfeladatának, nem mellékcéljának kívánja ezentul tekintetni: vajjon alapítói meglesznek-e elégedve annak igazgató tanácsával, vajjon meg fog-e

felelni az intézet a szintén hiteltámogatásra szoruló és hitelképességéhez képest oly igen-igen kis mértékben kielégített nagy és középbirtokosság hiteligényletének? Az eredmény előreláthatólag az leend, hogy a Magyar Földhitelintézet e két cél közül egyiknek sem fog még megközelítőleg sem eleget tehetni.

3) A Magyar Földhitelintézet már centralis szervezetenél fogva sem volna képes a kis kölcsönök adásával állandóan foglalkozni; mert roppant munkaerőt igényelne, ha a kölcsönkérvények tárgyalása, a jelzálogok becslése, a kölcsönök engedélyezése, szóval a jelzálogi kölcsönügylettel járó összes teendők a kölcsönkérő felekkel való közvetlen érintkezés folytán kizárólag az intézetet terhelnék. Mindez annyi idő és költséggel járna, hogy, mint maguk az intézet vezérei nem egyszer beismerték, ki sem fizetné magát. Holott az itt tárgyalt országos kisbirtokosi földhitelegyesület a szövetségi egyletek segélyével, a célszerűen alkalmazott munkafelosztás elvével a legnagyobb könnyűséggel s gyorsasággal, a lehető legcsekélyebb munkaerővel és költséggel volna képes központilag a kis kölcsönök végtelen sorát elintézni. A Magyar Földhitelintézetnek, mint egészen magában álló központi intézetnek, kis kölcsönei a kölcsönkérő szempontjából tekintve igen drágák és nem kielégítőek. Nagyok a kezelési költségek, a kölcsönkérőnek Budapestre kell jönnie, a mi sok kiadással jár, aztán ha becslést eszközöltetne, a minek ugy a célra való tekintettel, mint különösen a kölcsönvevők érdekében mindenkor meg kellene történnie, a kölcsönkérő kisbirtokos visszariadna a neki nyújtott méregdrága hiteltől.

Amennyiben azonban a Magyar Földhitelintézet becslés helyett a földjövedelem bizonyos összegét és a földbirtok meghatározott nagyságát veszi a becsérték alapjául, a legtöbb esetben nem dotálja a kisbirtokot hitelképessége

teljes erejéig és sokszor vagy a meghatározott földjöveldelmi összeg vagy a birtokterület némi kisebbsége miatt elutasítja a kölcsönkérőt.

Ily hátrányoknak a kisbirtokosság annál inkább ki van téve, mert a Magyar Földhitelintézetnek a becsérték illetén megállapításánál nagyobb biztosság okáért igen szigoruan kell eljárnia, mi teljes méltányulást érdemel, ha tekintetbe vesszük, hogy nincsenek oly vidéki közegei, a melyeknek becslésében és véleményében a központi és a vidéki közegek közti érdekközösség alapján megnyugvást találhatna.

Példakép szolgáljon erre a következő eset, a melynek hitelességeért magunkra vállaljuk a felelősséget:

H. I. és neje B. Zs. kunfülöpszállási lakosok házukra és 42 holdból álló birtokukra, mely után 115 frt 70 kr tiszta jövedelem volt igazolva, 1000 frtnyi kölcsönösszegért folyamodtak. Miután a Magyar Földhitelintézet azonban ily kölcsönt csak úgy ad, ha a birtok 20 holdas és annak igazolt tisztajövedelme 120 frtot tesz ki, ez esetenél pedig a jövedelem összege 4 frt 30 krral kisebb volt az intézet által meghatározott tisztajövedelmi minimumnál, a kölcsönkérő feleket elutasította. A megszorult kölcsönkérők erre B. ügyvédtől vettek fel 1000 forintot 30 %-os kamatra első helyen való betáblázás mellett.

A kamatokat egy évre előre meg kellett fizetniök, B. N. budapesti közvetítőnek díja kitett 50 frtot, 6 telekkönyvi kivonat 6 frtba került, az egész kölcsönügylet megkötéséhez szükséges okmányok kiállítása, illetőleg hitelesítéseért fizettek Ö. B. közjegyzőnek 12 frtot, a betáblázási, valamint 3 törlési kérvényért felszámított a kölcsönadó ügyvéd 24 frtot, a kölcsönkérőnek 3-szor kellett lakhelyéről Budapestre utaznia, ezen költségei s egyéb kiadásai levonásával a nevezett kunfülöpszállási lakosok egy évre szóló 1000 frtnyi kölcsönükből 580 frtot kaptak kezökre.

E példát kissé közelebről tekintve, első sorban az a kérdés merül fel: ha a M. Földhitelintézet nem találta e 42 holdas birtokot hitelre képesnek, mily kontingense a hazai kisbirtoki földnek nem részesülhet kölcsöneiben? E kontingens roppant nagy, mert hány kisbirtok van hazánkban, mely elég nagy kiterjedésű és kevés jövedelmet tud kimutatni. De különben is a kisbirtokok többsége sem oly nagyságot, sem oly jövedelmet nem képvisel, mint a minőt a Magyar Földhitelintézet hitelképesség céljából megkíván; az ilyenek tehát nem kapnak kölcsönt, habár hitelképesek; a kisbirtokosok zöme nem részesül tehát az olcsó hitel áldásában csak azért, mivel vagy nem mutathatja ki, hogy birtoka 1000 frtos kölcsönre biztos jelzálogul szolgálhat, vagy birtoka értékéhez mérten csak 1000 frtnál kisebb kölcsönre tarthat igényt.

Egy oly egyesület létében, mely a becslést illető mezőgazdasági előleg-egyletei, mint teljesen megbízható külközegei által eszközölteti, mely kizárólag a kisbirtoki földhitel kielégítésével foglalkozik, s mely az 1000 frton alóli kölcsönök adására fekteti a főszulyt; ezen s hasonló elszomorító esetek, melyek a vagyon megtámadását és a kisbirtokosok végromlását vonják maguk után, bizonyára elő nem fordulnának.

Végül 4) nem elégítheti ki a Magyar Földhitelintézet a hazai kisbirtokosok hitelszükségletét azért sem, mert csakis hosszú idejű törlesztési jelzálogkölcsönöket engedélyez, melyek nagyságuknál fogva befektetési tőkéül szolgálni hivatvák; holott a kisbirtokosnak kisebb összegű forgalmi tőkére is van szüksége, a melyet csak személyes hitel nyújtása által nyerhet.

De ki is tételezné fel egy józan kisbirtokosról, hogy mihelyt néhány száz forintnyi forgalmi tőkére van szüksége, egy 1000 vagy több ezer frtra menő jelzálogkölcsönt

venne fel, mely záloglevelekben szolgáltatik ki neki s hosszú idejű törlesztésre szól. Néhány száz forintért nem fog egyiksem oly nagy terhet magára vállalni.

Miután a magyar földhitelintézet ez igényeknek sem tehet eleget, ismét csak azt kell hangoztatnunk: hogy ne igyekezzék eredeti céljától eltérni — *deshabiller Saint-Pierre, pour habiller Saint-Paul*, — hanem tért csinálni a tervbe vett kisbirtoki hitelszervezetnek, mely a takarékosság és öntőkegyűjtés segélyével fejleszti a kisbirtokosok hitelképességét és mezőgazdasági előlegegyletei útján mindenkor kielégíti azoknak személyes hiteligenyeit, mely nemcsak arról fog gondoskodni, hogy a kisbirtokosok hitellel birjanak — mit sokan oda magyarázhatnak, hogy ezzel az adósságesinálásra fog alkalom nyújtatni nekik, — hanem hogy minél takarékosabbakká tétessenek, kis betételeikkel tőkét gyűjtsenek maguknak, hogy *valahára már hitelezőkké is lehessenek*.

És ez elérendő czél már maga is oly fontos, hogy kötelességévé teszi a kormánynak az e végből magán uton megindult mozgalmat istápolni, amennyiben pedig ily mozgalom nem támadt volna, ilyet a maga részéről kezdeményezni.

Hu ámitás tehát, ha azt hisszük, hogy a Magyar Földhitelintézet vagy akármely más, kizárólag központi alapokon nyugvó jelzálogintézet segíthet a bajon.

E czélra egy egészen külön intézmény szükséges, és ezt be fogják látni ugy Tisza Kálmán, mint a jelen kormánynak azon tagjai, kik a Magyar Földhitelintézet felügyelő bizottságában részt vesznek.

Ha valahol, ugy bizonyára Németországban teheték volna azt, a mit a Magyar Földhitelintézet próbálgat, hogy t. i. *a nagy s középbirtokokat dotáló jelzálog-bankok a kisbirtokokra is terjeszszék ki figyelmüket*. Németország ugyanis anyja

a földhitelintézménynek. Ott, hol egy »Ceres« és számos más, nagy üzletkörrrel bíró jelzálogintézet van, hol az igazságszolgáltatás és törvénykezés oly kitűnő, hol a tőketársulás uralma meg van, hol az alsóbb néposztályok mind-egyikének a Schulze-Delitzsch-féle előlegezési egyletek roppant száma mellett annyi alkalma nyílik a takarékos-ságra, az öntőkegyűjtésre és ennek folytán a személyes hitel igénybe vételére: *sem képeseknek, sem hivatottnak nem tartották a fennálló nagy földhitelintézeteket arra, hogy az oly különleges és sajtóságos kisbirtoki hitelkielégítést rájuk bízzák.* A porosz kormány egy külön szakbizottságot küldött ki, mely a kisbirtoki hitel kielégítésére szolgáló intézeteket elégteleneknek mondá, mire ~~Marehot tanár~~ egy ép oly *Raffin* hitelszervezetet indítványozott országos támogatás mellett felállíttatni a tagoknak korlátlan összegek erejéig nyujtandó kölcsönös és egyetemleges jótállásával,* mint a minő hazánkban már két évvel ezelőtt megpendítettett, de a melynek életbeléptetése indolentia, huza-vona és anyagi érdekeinknek fel nem ismerése miatt még most is kérdéses.

Hasonlóképen jártak el Galicziában. Ott a nagy- és középirtokokat dotáló »Galizische Hypotheken-Verein« mellett már hat évvel ezelőtt belátták a kisbirtoki hitel különválasztása és önállósításának szükségét és állami támogatással hozták létre a k. k. priv. Rustical Creditanstalt-ot, mely kizárólag a kisbirtokosságnak szolgál.

Fel kell hoznunk még e helyen Franciaországot is, melynek nemzetgazdasági szintén a különleges »credit agricole« intézményét tartották mostanig szükségesnek a kisbirtokosok számára.**

Ha Galicziában már hat évvel ezelőtt belátták ezt, ha a németek követik e példát, ha a francziák sem tartják

* L. e mű VIII. fejezetét.

** L. ugyanazt.

kielégítőnek a crédit foncier intézményét: miért ámitsuk mi magunkat ép ennek ellenkezőjével? Talán több időnk van kísérletek tételére, mint Európa két leghaladottabb országának, talán elodázhajjuk a gyökeres orvoslást önromlásunk nélkül?

Nem hiszszük.

VIII.

A Schulze-Delitzsch-féle előlegegyletek, a Rustikal-Kreditanstalt és az ezekkel rokon bel- s külföldi intézmények.

Az előbbi fejezetben igyekeztünk megcáfolni mindazon figyelemre méltó ellenvetéseket és kifogásokat, melyeket a tervbe vett kisbirtoki hitelszervezet ellen felhoztak. Ugy hisszük azonban, hogy mi sem szól a létesítendő egyesület és szövetséges mezőgazdasági előlegegyletek hasznossága mellett oly meggyőzőleg, mint az ezekkel rokon külföldi intézmények, valamint a kisbirtokosok érdekében különösen Poroszországban legújabbán megindult mozgalom ismertetése. Erős meggyőződésünk, hogy a ki mindezekkel csak kissé ismerkedik is meg, lehetetlen, hogy ne igérje a legszebb, a legáldásosabb működést a magyar kisbirtokosok országos földhitelegyesületének s az alakitandó mezőgazdasági előlegegyleteknek.

Nézzük első sorban a *Schulze-Delitzsch-féle előlegegyleteket*. 1850-ben kezdte az ép nevezett német statusgazda ez intézményt hazájában meghonosítani az azt megelőző brüsseli »L'Union de Crédit« nyomán. Az eszme tulajdonkép Angliából lett átültetve. A népbankok intézménye nem volt tehát új dolog, de azért Schultze-Delitzsch mégis megérdemli, hogy az iparos, munkás és kisbirtoki hitel egyik nagy reformatorának tekintessék.* Ő oly időben nyújtott segílyt az általa életbeléptetett s terjesztett intézménnyel az alsóbb néposztályoknak, a mikor azoknak felsegélésére

* L. Roscher „Geschichte der Deutschen National-Oekonomik“ 1016. lapját.

a legnagyobb szükség volt, és a mikor legkevésbé sem biztak terve keresztülvihetőségében. Schulze-Delitzsch előleg-egyleteivel, illetőleg népbankjaival tulajdonkép az iparos és munkás osztályokon kívánt segíteni. Erre célzott ő más egyéb intézményekkel is, nevezetesen fogyasztási, nyers-terményi, raktári és termelési egyleteivel stb. Ma már azonban az összes alsóbb néposztályok élvezik azoknak áldásos hasznait. Az előlegegyletek ugyis mint takarékpénztárak, ugyis mint kis bankok működnek, és előlegekben, kölcsönökben részesítik tagjaikat, kik maguk adminisztrálják az intézetet s ez által igen olcsóvá teszik a kezelést.

A munkás, az iparos vagy kisbirtokos azáltal segít hitelhiányán, hogy, mint a népbank tagja, az ő hitele helyébe a tagoknak kölcsönös és egyetemleges jótállásából eredt összhitelét lépteti, és ezen összhitel kölcsönt, tőkét szerez magának a tőkepenészekről, vagyis más szavakkal: az egyes tag magánhitelét nem értékesithetvén, a társulati hitelt segíti érvényre juttatni s így közvetve biztosít magának bármikor igénybe vehető hitelt. Az egylet üzleti tőkét szerez magának tagjainak törzsbefizetéseivel és takarékpénztári betételekkel. Minden tag saját takarékoságának gyümölcseit rakja be. Az önsegély a főelv, s ennek ugy erkölcsi, mint anyagi következményei nem eléggé becsülhetők. Az önértetet, önuralmat, öntevékenységet és a jövő iránti bizalmat, kelti fel azon osztályokban, melyek a folytonos elszegényülés következtében már-már a proletariatushoz sülyednek le, továbbá fokozza a takarékoságot, a szorgalmat s erőfeszítést, fejleszti a nép önkormányzati képességét.* A népbankok valóságos humanitarius intézeteknek tekinthetők. a polgári elem fenntartására és erősbulésére hatnak s tőkegyűjtéssel gyarapítják a nemzet vagyonoso-

* L. Dr. Kautz Gyula. »A nemzet gazdaságtan rendszere« c. műve 488 lapját.

dását. * A betételi rendszer bizonyos tekintetben a kényszer takarításnak jellegét viseli magán, mi rendkívül fokozza hatását.

1850-től, az első németországi népbanknak megalapításától kezdve, 1858-ig 120 ily intézet jött létre Németországban, és Schulze-Delitsch 1859-ben a frankfurti nemzetgazdasági kongressuson kijelentette, hogy 45 népbank 8 millió frankot adott ki kölcsönökben és a veszteségek csak 400 frankot tettek ki. 1867-ben egy szerves statutumot fogadtak el az összes németországi népbankok: „Allgemeiner Verband der auf Selbsthilfe beruhenden Erwerbs und Wirtschaftsgenossenschaften“ cím alatt, a melynek következtében közös érdekeik képviselésére az u. n. „Anwaltschaft deutscher Genossenschaften“ jött létre. 1872-ben 3600 népbank, előleg s különféle hitel és segély egylet állott fenn Németországban, volt köztük 807 előleg-egylet 872,000 taggal és 374 millió tallért kitevő összforgalommal.**

Angliában a „self help“ elvén alapuló intézetek mindenféle neme létezik, melyek közül e helyen csak a »penny-bank«-okról kívánunk röviden megemlékezni. E bankok egy penny-től (4 kr.) egész 2 $\frac{1}{2}$ shilling-ig (1 $\frac{1}{2}$ ezüst frt.) terjedő betételeket fogadnak el; ennél nagyobb összegeket más intézetekhez utasítanak. E parányi betételekből évenként 53,000 font sterling (530,000 ezüst frt.) gyűl össze, mit a takarékpénztárakban collectiv összegekben kamatoztatnak.

* Példakép felemlítjük e helyen, hogy az 1870. évi május elseje óta fennálló *lovasberényi segélyegylet* 44 ezer frt tőkét gyűjtött a nép garasai-ból, melyek ez egylet nem létében talán még most is használatlanul hevernének a ládák sötét zugában vagy ki tudja, mire fecséreltettek volna. (L. a lovasberényi segélyegylet 1874—75. évi üzletkimutatását.)

** L. Jahresbericht der Anwaltschaft deutscher Genossenschaften 1872.

Franciaországban az u. n. »*crédit agricole*« tesz kitiűnő szolgálatokat a mezei gazdáknak, mert egyes mívelési ágak megindítására, földjavításokra s egyéb hasonló célokra engedélyeztetik. *Legujabban* azonban már nem érik be ezzel s egyre *sürgetik a kisbirtoki hitelviszonyok javítását.*

Érdekesnek tartjuk e helyen a következő két nyilatkozatot felvenni művünkbe, miután oly igen-igen illenek a mi viszonyainkra: »A kisbirtoki hitelviszonyok javításának egyetlen módja«, mondá egy francia nemzetgazdasági író, »nem abból áll, hogy minden termelési ágra külön-külön »*crédit agricole*«-t teremtsünk, amit különben is lehetetlennek tartok, hanem könnyebbséget szerezni a földművelőknek és pedig ép úgy a földműveléssel foglalkozó birtokosok, mint bérlők számára *helyi vagy kantonális társulatok* létesítése által, melyeknek összes tagjai egyetemleges jótállást vállalnának magukra, miként Belgiumban a bankfiókok kezelői, miként Németországban a Schulze-Delitzsch által alapított s ma már oly roppant nagyszámu népbankok összes tagjai. Jól tudom, hogy a solidaritás eszméje nem népszerű Franciaországban, hol az kicsiben csakis a kölcsönös biztosító társulatoknál van alkalmazva, hasonlóképen tudom azt is, hogy városi munkásaink elutasítják maguktól, de azért mégis ebben rejlik gyakorlati megoldása a kölcsönös hitelnek, melyet önnön maguk teremtenek meg a maguk számára. Ezt tegyék a mezőgazdák kölcsönös segélyezésükre az önségély elve alapján és remélem, hogy ezt meg is teendik mihelyt meg fognak győződni a felől, hogy céljuk elérésére nincs egyéb eszköz.«

Egy másik francia nemzetgazda pedig közelebb így kiáltott fel: »Meddig fognak még csupán plátói érdekekkel

* Ad. Blaise a „Journal des Economistes“ f. é. február havi füzetében: „Du Crédit agricole et de la Création d'un privilège spécial en faveur des marchands d'engrais“ című tanulmányában.

viseltetni a kisbirtoki földhitel szervezése iránt, meddig fogják még huzni-vonni a decentralisatio elvének megvalósítását a gyakorlati téren, és mikor fognak hozzáfogni azon törvényhozásilag keresztülviendő reformokhoz, melyek lehetővé teendik a földmivelőknek, hogy ép úgy használhassák a hitelt, mint az iparosok munkaeszközeiknek tökélyesbitésére és a mezőgazdasági termelés fokozására? *

Hazánkban 1867 óta állanak fenn népbankok s mai napság már 50 népbank és 111 takaré-, előleg- s önszegélyző-egylet létezik. ** Ámde ez intézetek nemesak nem tartják kizárólagos céljukul földmivelésünk emelését, hanem ellenkezőleg egyéb osztályok és üzletágak felkarolása mellett pénzeikből ép a legkevesebbet juttatják a kisbirtokososztálynak. Továbbá a takarékoság gyupontjaiul sem szolgálhatnak, mivel erre egyrészt kevés vagy épen semmi figyelemmel nincsenek, másrészt pedig számuk csekély voltánál s területkörtük olyatén kiterjedésénél fogva, mely azokat a kisbirtokos néposztályra nézve felettébb nehezen hozzáférhetővé teszi, arra nem is alkalmasak. A részvénytársasági forma elfogadásával idegen elemek befolyása alá jutottak, minek következtében nem adnak kölcsönt solid kamatra kisbirtokosainknak, hanem nyereszkeskedés kedvéért bankszerű üzleteket folytatnak vagy részvényeseik az egy-

* L. a „Journal des Economistes“ 1875. évi folyóiratának 400. lapját.

** A Magyarország és társországaiban fennálló népbankok, takaré-, előleg- és önszegélyző-egyletek mérlege az 1874. évi december 31-diki állapot szerint a következő: *vagyon*: váltótárca 15.854,898; előlegek 2.764,660; kölcsönök 2.431,049; *jelzálogi kölcsönök* 1.158,945; értékpapírok 137,599; adósok 456,775; különfélék 439,014; pénztári állapot 572,833; összesen 24,115,733. *Téher*: Befizetett részvénytőke 12.025,415; törzsbetétek 1.576.841; tartalékalap 271,280; takarékbetétek 7.235,556; pénztári jegyek 10,050; hitelezők 637,089; különfélék 1.120,109; nyereség 1.239,393; összesen 24.115,733. (L. Liebstein Zsigmond „Mérleg“-ének 282- s 283-ik lapját.)

letek csaknem minden pénzét a rendes kamat mellett váltókra önnön maguknak utalványozzák ki, s ezzel aztán még nagyobb mérvben tűzik lelketlen uszoráskodási miveleteiket, mintha ama népbankok nem keletkeztek volna. Hitelezéseiknél nem tartják szem előtt a kölcsönösség elvét és az önszükséglet határait, melyek a visszaéléseknek leginkább állnak utját és fennállásuk legbiztosabb zálogául szolgálnának, a minek következtében, mint nem egy példa mutatta, előbb-utóbb meg kell bukniok; és végre nincs oly összetartó kapcsuk, egy központi intézetük, mely által egy hitelorganismus olyatén szerveivé tétetnének, hogy ugy egyenként, mint összesen tagjaik szolgálatában, tulajdonképi rendeltetésük keretében megmaradhassanak.

A cél, melyet a kapocs létében a népbankokkal, illetőleg mezőgazdasági előleg-egyletekkel elérni kívánunk: a szövetkezés *új tőkék képzésére* apró megtakarítások útján az önszegély elvének megvalósítása által. S e cél elérhetősége iránt nincs s nem is lehet semmi kétség. Másik célja pedig a *földbirtok tekintetbe vételével a személyes hitel kielégítése* a gazdaságuk viteléhez szükséges kisebb összegű és rövid lejáratu kölcsönök, illetőleg olesó forgalmi tőke nyújtásával.

A galíciai »*Rustikal Kreditanstalt*« előleg-egyleteknek központja s ezeknek köszönheti széleskörű működését. E jelzálogintézet 1869 óta áll fenn Lembergben. Kölcsönei Galiciában és Bukovinában vannak elhelyezve, mely tartományok kerületi és városi előleg-egyleteivel áll az intézet összeköttetésben. Evenként átlag 8319 kölcsönt szolgáltat ki 1.633,604 frttal. Az egyes kölcsönök átlagos nagysága 197 frt 1 kr, a jelzálogul lekötött egyes gazdaságok átlagos terjedelme $10^8/_{10}$ hold. Hat évi fennállása óta már 9

millió frtnál többet juttatott a kisbirtokosságnak. A kölcsönök célja a mezőgazdasági termelést és a marhatenyésztést támogatni. Kölcsönöket ad szántóföldekre, legelőkre és kertekre, de egyes községeknek és kisbirtokosokból alakult csoportoknak is juttatott kölcsönt nagyobb földbirtokok (laudtäfliche Complexe) vásárlására. Hogy mennyire emeli ez által a mezőgazdasági érdeket, kitetszik abból, hogy a községek által megvett birtokok parcellirozás útján számos mezei gazda kezeibe kerültek, kik aztán a nekik jutott részt, lett legyen az akár öröklegelő, akár erdő, feltörték, illetőleg kiirtották és vetőmag alá készítették. Taval 6615 holdnyi terület lón megvásárolva és kiosztva kisbirtokosoknak, kik az így megvett birtokok vételárát azoknak jövedelméből lassanként törlesztik.

A központi intézet zálogleveleket bocsát ki, melyeket 6, 12, 15 év lefolyásával kisorsolás útján visszavált. 1874. évi december végeig összesen 7.761,400 frtot képviselő zál glevelék voltak forgalomban. A záloglevelek ez év elején közel állottak a pari-hoz, mai árfolyamuk pedig megfelel teljes névleges értéküknek. E kedvező eredmény a záloglevelek szilárd biztosságának s nagy kelendőségének köszönhető. A záloglevelek osztalékban részesíttetnek. A kölcsönök 12° 0-os kamatra adatnak. Az intézet a kölcsönösség elvére van alapítva s habár nem zárja ki épen a nyerészkedést, mégis miután minden kockázattal járó üzletheztől távol tartja magát, a legnagyobb bizalmat képes maga iránt ébreszteni az által, hogy kisebb haszonnal éri be és kizárólag a kisbirtokosság s általában a mezőgazdaság érdekeit szolgálja.

A kölcsönök visszafizetésében tapasztalt pontosság is nagyban elősegítette az intézet felvirágzását. 1874-ben 45,663 adós közül 1297 ellen lett a végrehajtás megindítva, azonban csak 14 birtok lett biróilag elárverezve. Az intézet

fennállása óta összesen csak 149 végrehajtás foganatosított késedelmes adósok ellen.

A galíciai Rustikal Kredit Anstalt szervezete legjobban hasonlít a létesítendő magyar kisbirtokosok országos földhitegyesületéhez, s ha az tudott oly rövid idő alatt annyi szolgálatot tenni a kisbirtokosságnak és emellett folytonosan gyarapodni: miért ne várhatnánk ugyanily sikert, sőt még ennél áldásosabbat a hazánkban minden nyereszkeskedési törekvés kizárásával, a mi, kétségtelenül haladottabb kulturalis és pénzviszonyaink között létrehozandó egyesülettől?

A »Rustikal Kredit-Anstalt« ellen mostanáig csak egy ellenvetést tudtak felhozni, azt ugyanis: hogy kölcsönei igen drágák. Ez ellenvetés meg nem állhat, mert amennyiben a 12%-os kamatot sokallják, (pedig a ropant mérvben gyakorlott uzsora mellett ezt — legalább nálunk — nagyon sokallni nem lehet,) ne felejtsék, hogy a galíciai »Rustikal Kredit-Anstalt« osztalékot ad s így míg az egyik oldalon magasabb kamatot követel adós tagjaitól, a másik oldalon tiszta jövedelem, illetőleg osztalék címén visszajuttatja azt nekik. Emellett nem hagyható számításra kívül a záloglevelek magas árfolyama, mi olcsóbbá teszi a kölcsönt.

Ha a 12%-os kamatnak védelem alá vételéből az olvasó talán arra a következtetésre jutna, hogy a kisbirtokosok számára létesítendő magyar földhitegyesület is ily kamatokat szándékozik venni: sietünk megjegyezni, hogy ez egyesület amannál sokkal kisebb kamattal fogja beérhetni, mert nem kíván nyereszkeskedni, nem akar semmiféle osztalékot adni s következésképp nem is lesz kénytelen magas kamatlábat behozni s kölcsöneit ezáltal megdrágítani.

Németországban — mint az előbbi fejezet végén

említettük — ugyanez intézményt kívánják életbeléptetni. Ott a kis, illetőleg parasztbirtokosok hitelügyével már évek óta foglalkoznak. Felszólaltak e tárgyban *Held*, *Rodbertus*, *Erlennayer*, *Fraas* stb., de szövetségi alapokra fektetését csak legujabban kezdeményezte *Raffeisen* * u. n. *kölesönpénztár egyletei* által, melyeket azonban több nemzetgazda, sőt maga Schulze-Delitzsch is megtámadott. A porosz kormány e támadások következtében egy szakbizottságot küldött ki a fennálló kölesönpénztár-egyletek megvizsgálására, mely bizottság jelentésében a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott ez egyleteknek a parasztbirtokosságra áldásos működéséről; de nem tartotta azokat elégségeseknek. *Marchet* tanár pedig még tovább ment, mint *Raffeisen*, miután a kölesönpénztár egyletek szövetségének betetőzésére egy *központi egyesületet* hozott javaslatba. *Marchet* azt akarja, hogy a központi egyesületért az ország, a mezőgazdasági előlegegyletekért pedig az illető községek kezeskedjenek.

E terv általános tetszéssel fogadtatott és valószínűleg már legközelebb meg is fog valósíttatni.

* 1872-ben jelent meg e című műve: „Die Darlehenskassenvereine in Verbindung mit Konsum-, Verkauf-, Kauf- etc. Genossenschaften als Mittel zur Abhilfe der Noth der ländlichen Bevölkerung, sowie auch der städtischen Arbeiter.

IX.

A kisbirtoki hitelszervezet hatása a kereskedelem s ipar felvirágoztatására.

A kisbirtoki hitelszervezet leendő áldásos hasznait mezőgazdaságunkra az előző fejezetekben már kimutattuk, szóljunk most azon hatásról, melyet az hazai kereskedelmünkre és iparunkra előreláthatólag gyakorolni fog.

A Thünen-féle körök természetszerű alakulásából és kölcsönösen egymásra gyakorolt hatásából arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy a nemzetgazdaság azon ága bir legtöbb befolyással az egész közgazdasági életre, a mely a legerősebben van képviselve s a mely legtöbbet termel; és miután hazánkban a mezőgazdaság játsza még most is a főszerepet, ez van a legnagyobb mértékben képviselve s ez produkál legtöbbet: be kell ismernünk, hogy ez uralja összes nemzetgazdasági s pénzügyi viszonyainkat. S ki vonná kétségbe, hogy a foglalkozások minden neme fokozatosan felfelé egész a tudomány és művészetig, tehát a legnemesebb és legmagasztosabb foglalkozásokig, nem érzik azon éltető, támogató és lendítő hatást, melyet a tőlök oly távol eső mezőgazdaság virágzó állapotában rájuk gyakorol? Ki merné tagadni: hogy csak egy számba vehető foglalkozási ág is menekülhet a rossz termő-évek, a gazdák szorongatott helyzete vagy inségéből eredő káros befolyástól, mely az egész közgazdasági életre kiható? Bátran elmond-

hatjuk: hogy *hazánk mezőgazdasági érdekeinek emelésétől függ minden haladásunk minden téren és minden irányban.*

Ha szegény a földmives, szegény az egész község, szegények a városok és üresen maradnak az adóhivatalok pénztárai. Ha nincs termésünk, a kivitel a minimumra süllyed, kereskedelmünk passiv állapota nőttön-nő.

Kinek dolgozik iparosunk, kitől vesz s kinek ad el kereskedőnk? A földmivelőnek. Ha ennek érdekeit clejtjük, úgy hasztalan várjuk a magyar ipar fejlődését és kereskedésünk felvirágzását: a provincia szerepére maradunk kárhoytatva, gyarmatának tekint szomszédunk, ki az okos koloniál-politika főelvének megfelelőleg, nyers terményeinket egyre kiviszi, gyártmányait pedig velünk fogyasztatja el, és addig üzi e hideg számitáson alapuló miveletét, miglen teljesen ki nem szivja minden életerőnket.

Más országokban, hol a nagyszámu földmivelői néposztály mellett nagy és erőteljes iparos és kereskedői osztály áll fenn s ezek gyártmányaik, illetőleg áruiknak külföldi piacokat tudtak biztosítani, a kedvezőtlen mezőgazdasági állapotok visszahatását nem érzik, mert ez állapotoktól többé kevésbé független piacokon keresik és találják meg hasznukat. Nálunk azonban e két osztály igen gyengén van képviselve. A hazai iparosok 4.2%-kát képezik az összes lakosságnak, és a kereskedelemmel foglalkozók éppen csak 0.9%-át. A mi pedig piacaikat illeti, külforgalmunk folytonos hanyatlása meg azt bizonyítja, hogy más termelő államok leszoritják őket azokról. A belföldi fogyasztásra és forgalomra vannak tehát utalva, miből az következik, hogy a belföldi fogyasztó közönségtől — melynek tulnyomó részét a földmivelői néposztály képezi, — függ emelkedésük vagy bukásuk.

A legutóbbi válságok és a még most is napirenden levő bukások a föld népe szegénységének, nyomasztó álla-

potának tulajdoníthatók sok tekintetben; azok emennek *okozatai*.

A mezei gazdának, mint termelőnek, nincs eladni valója, mit hozzon tehát forgalomba a kereskedő? A mezei gazdának, mint fogyasztónak, nincsen bevétele, nincs pénze a mivel vásárolhasson, mi kel el tehát az iparosnak gyártmányaiból? A pangás, melynek borzasztó hatásait a legfelsőbb körökben tapasztalják leginkább, alulról jó. A vidéki kisiparosok és kiskereskedők nem kereshetvén maguknak semmit, nem is vásárolhatnak semmit a nagyiparosoktól s nagykereskedőktől, nem törleszthetik számláikat; utóbbiak pedig hasonlóképen nem tudják a külföldi kereskedők s gyárosok követeléseit kielégíteni, azoknál új megrendeléseket tenni. Kell-e ennél kézzelfoghatóbb láncolat? És ez ép olyan, mint bármely élő lényekből alkotott lánc, mely összeköttetésbe hozva valamely erős villanyfolyammal, egy élő lényről a másakra származtatja át erejét, úgy hogy az utolsó is majdnem egy időben megérzi annak hatását.

Önámitók tehát azok, kik a kisbirtokos, a földmivelői néposztály érdekeit semmibe sem veszik, kik mindent felülről, nem pedig alulról várnak, kik elszigetelni szeretnék magukat a misera plebs contribuens-től azon tévhitben, hogy a tőke ad meg mindent, a munka meg semmit.

Virágzó mezőgazdasági állapotban lendületet nyerne minden foglalkozási ág, az ipar és a kereskedelem az eddiginél nagyobb tért foglalhatna el, s előbb-utóbb virágzásnak indulhatna. Ha mezőgazdáink a termelést és ezzel bevételeiket fokozhatnák, úgy bizonyára nagyobb mérveket öltene a fogyasztás ép oly cikkekben, amelyek most összehalmozva hasztalan várják vevőiket.

Ide járul még ama figyelembe veendő körülmény, hogy pénzszegények vagyunk, és *a létező tőkék uszora* kölcsönök alakjában jobbadára az oly hitelszomjas kisbirtokosok

körébe vitetnek. Ki szenved ezáltal? A kölcsönvevő-e csupán, ki a roppant nagy kamatok sulya alatt legörnyed, s nem-e *egyuttal kereskedői és iparos világunk* is, mely e tőkéktől ily módon megfosztatik?

Mihelyt a kisbirtoki földhitel szervezve lesz, új tőkét fog ez a kisbirtokosságnak gyűjteni, szerezni, és visszakérülnek az iparosok és kereskedők számára a tőlük mostanság elvont készletek.

E körülmény, valamint ama befolyás, melyet a mezőgazdasági állapotok kiválólág hazánkban az iparra és a kereskedelemre gyakorolnak, oly nyomós okok, hogy összes kereskedőinknek és iparosainknak érdekük helyes felismerése mellett okvetlenül üdvözölniük kell az általunk ismertetett tervet, mely kizárólag a földmívelési érdekek emelését célozza.

De ezzel még nem tesznek a hozzájuk fűzött várakozásnak eleget. Ha belátják, hogy a tervbe vett hitelszervezet áldásai rájuk is ki fognak terjedni s hogy csak az alsóbb néposztályok boldogulásától várhatják saját előmenetelüket: *csatlakozzanak ők is a mozgalomhoz, és hozzanak ők is áldozatot*, hiszen a kisbirtokosok az ő érdektársaik az állami életben, támogatóik és fenntartóik a vagyonosodás terén: és ne felejtsek el, hogy ha a kisbirtokosok és földmívelőkért tesznek valamit, önmagukról is gondoskodnak, mert ezek azon megbízható karyatidok, amelyeken összes hazai közgazdasági életérdekeink nyugosznak.

X.

A legközelebbi teendők.

Szólnunk kell még a legközelebbi teendőkről, melyek a létesítő bizottságra és az ügy leglelkesebb barátaira várnak.

Mihelyt a hazai közönség megismeri a létesítendő intézet alapvonalait és leendő hasznait, az alapítványok gyűjtése megkezdhető azon erélylyel és kitartással, mely a sikert biztosítja.

De első sorban maga a kormány tegye meg a magáét. Reméljük is, hogy mire e mű napvilágra jó, az e részbeni nehézségek le lesznek küzdve. A magyar kormány, melynek tagjai hazafias önzetlenséggel s a rájuk váró munka teljes tudatában vállalták magukra terhes feladataikat és a közszükségletek iránt tökéletesen tájékozva vannak: bizonyára segédkezet fog nyújtani, hogy a létesítő bizottság úgy király Ő felségénél, mint a törvényhozásnál kérelmeivel célt érhessen, és a maga részéről is kész lesz az áldozathozatalra, mert kétség nélkül szem előtt tartja azon ismert francia mondást: »szegény parasztság, szegény királyság; szegény királyság, szegény király!« valamint azon nemzetgazdasági igazságot: »hogy az államnak kötelessége segíteni azokat, akiktől fenntartását várja«.

A »do ut des« jogi elvének gyakorlati alkalmazására nyílik itt alkalom s egy perczig sem hihetjük, hogy alkotmányos kormányunk nem teendi meg a kishirtokos osztály

érdekében azt, amit a provisorius, tehát ránk octroyált, a nagy és középirtokosság érdekében a helyesen felfogott közgazdasági érdekek előmozdítására megtett.

És ha az meglesz, kérdjük, ki fog a fejedelem, a kormány és az országgyűlés által támogatott ügy szentségében, áldásosságában kétkedni? Ki fog szükkéblűen a biztos helyre beruházandó alapítványi összegek aláírásától idegenkedni, kivált ha tekintetbe veszi, hogy ez nem szolgál *ajándékul*, hanem — a mennyiben $\frac{1}{10}$ részét befizeti, — olesó kamatra adott kölcsönkép, mely a tartalék-alap növekedéséhez képest majdan visszafizettetik, a be nem fizetett s kötvény, illetőleg jelzálog által biztosított rész pedig csupán garantiakép van lekötve, mi azonban az egyesület solid irányzatánál fogva nem jó alkalmazásba, sőt idővel fel is mentetik lekötöttsége alól.

Minden okosan számító hazafi tőkeerejéhez képest készségesen meg fogja hozni az oly szükségessé vált áldozatot. Egy megye, egy város, egy község, egy testület sem utasíthatja vissza magától a felhívást, melynek aláírói is — értjük a létesítő bizottság tagjait — már magukban véve oly nagy tekintélyt képviselnek, és annál inkább bizalomra érdemesek, mert neveik a hon minden nemes és közhasznu ügyével összeköttetésben állnak.

Az alapítványok gyűjtése a kormány ajánlása útján meg fog indíttatni országszerte, hogy legyen alkalma mindenkinek járulni e közintézet megalapításához és hogy a kívánt összeg minél előbb aláírva legyen.

Minden vidék a saját érdekeit tartva szem előtt, szívesen fog csatlakozni, szövetkezni, mert csak úgy fog az egyesület hasznáiban résztvehetni, ha beáll e nagy szövetségbe, ha szerve lesz a nagy organismusnak, amelytől oly hasznos működés várható.

Bizvást merjük már előre kimondani: hogy ott számíthat ez ügy legbuzgóbb felkarolásra, ahol a *nép vezetői a legfelvilágosodottabbak és következkép a legbelátóbbak.*

A mezőgazdasági előleg-egyletek közelebbi ismertetése azoknak feladata, kik ez eszmével, nagyobb műveltségük-nél fogva, legelőbb megbarátkoznak. Minden megyében, minden városban és községben találkoznak elég oly felvilágosodott férfiak, kik propagandát csinálhatnak az ügynek és maguk köré gyűjtve a nagyobb jóllétre és fokozottabb tevékenységre vágyó s a takarékosagra ösztönnel bíró polgártársaikat, megalakítják a hasznukra szolgáló egyletet.

Oly helyeken pedig, a hol az önsegély elvére fektetett népbank, kölcsönös segélyzési vagy más néven nevezendő pénzüintézet vagy egylet már fennáll, s mely az egyesülettel való összeköttetés hasznait élvezni akarja (és melyik nem akarja?), az illető választmányok vagy igazgatótanácsok siessenek minél előbb megtenni a szövetségbe való belépésre szükséges lépéseket.

A létesítő bizottság a maga részéről bizonyára haladéktalanul fel fogja szólítani az ügybarátokat, egyes vidékek legbefolyásosabb férfait, hogy indítsák meg a mozgalmat a maguk körében, hogy a kisbirtoki földhitel országos szervezése társadalmi uton keresztülvitessék. E felszólítás vagy közvetlenül vagy közvetve fog történni. Minden önkéntes ajánkozás, mint az önsegély és öntevékenységre irányuló buzgó törekvés örömmel fog fogadtatni.

S hogy az ország minden pontján léteznek ily megbízható és az ügy előmozdítására alkalmas egyének, azt hosszan bizonyítanunk nem kell. A városokról nem is szólnunk, miután haladottabb műveltségük mellett feltételezhető róluk, hogy bennük, ha kell, egynél több terv kivitelére is találkoznak lelkes és szakértő férfiak; hanem

tekintsük egy kissé a falvakat, hol az értelmes osztály oly kevés képviselővel bír. Itt is azonban — hiába állítják az ellenkezőt — bizvást elmondhatjuk: hogy nincs egy oly népesebb falu sem az országban, hol lelkész, jegyző, tanító, műveltebb gazda stb. ne találkoznék, s ha ezek közül csak egy is vállalkozik mezőgazdasági előleggyelet alakítására, már ez egy is elégséges arra nézve, hogy megnyerje a többi falubelieket s ezek segítségével életbe léptesse az együletet.

A létesítő bizottság feladata lend kitudni, hogy minden községben ki vállalkoznék az értelmesebbek közül az ügy felkarolására, kiben lehetne úgy az egyes egyletek megalakítása, valamint azoknak lelkiismeretes vitele iránt teljesen megbizni. A kiszemelt egyének annál könnyebben fognak ügybarátokra találni, minél inkább fogja a közvélemény egyhangu szózata, a kormány, a megyei hatóságok ajánlata tette serkenteni a belátóbb falusi embereket. Ha pedig az egyletek már megalakulnak: az alapító tagok saját érdekükben bizonyára csak oly egyéneket fognak azok élére állítani, akiknek erkölcsisége, becsületessége és igazságszeretében teljes megnyugvást találnak, s ilyenek kikerülnének mindenütt a községi lelkészek, jegyzők, tanítók, előjárók, virilisták, mezei gazdák stb. közül.

A létesítő bizottság fel fog használni minden eszközt, hogy tervét minél tágabb körben megismertesse, nevezetesen népszerű felolvasásokat fog tartatni, népiesen írt füzeteket szétküldeni, a vidéki sajtót e szent ügy minél lelkesebb felkarolására felhívni, a felmerülő tudakozódásokra gyorsan és kimerítőn válaszolni s más egyéb utakon bemenetet szerezni terveszméinek még a legszerényebb kunyhóba is.

A létesítő bizottság — megvalljuk — terhes feladatot vállalt magára, mert meg kell küzdenie nemcsak a központban, hanem az ország száz meg száz pontján a kezdle-

ményezés nehézségeivel, s folytonos lelkesítés és buzdítással megnyerni és tetteire buzdítani azokat, kik az ügy érdekeit hathatósan képviselhetik.

Meg vagyunk győződve, hogy a bizottság a küzdelem teljes tudatában fog teendőihez és tagjainak elismert buzgóságával utat fog törni magának mindenütt, még ott is, a hol közöny és indolentia mutatkoznék; mert nem ismeri félre azon tapasztalatból meritett igazságot: hogy a jó, a hasznos is sokszor rábeszélést és gyakori ajánlást tételez fel, miglen elfogadtatik.

Miként a törvényhozás és a sajtó, a törvényhatóságok és egyesek egyértelműen feljajdultak az uzsora ellen: ép oly összhangzatos legyen felszólalásuk a létesítendő intézmény mellett, mely mostanig az egyedüli panaceának mondható a jelen nyomasztó közgazdasági helyzet gyökeres javítására.

Az önsegély elve a jelszó, melyet elfogadnunk kell, ha nem akarjuk, hogy végkép elpusztuljunk, ha nem akarjuk, hogy cassandrai vészjóslatok teljesüljenek be és a már-már elnyeléssel fenyegető hullámok össze csapjanak fejünk felett.

A kormánytól ne várjunk mindent. Az önszorgalom, önigyekezet, öntőkegyűjtés legyenek az eszközök az elv megtestesítésére. A magántevékenység gyümölcseit törekedjünk biztosítani magunknak, mert ezek a legédesebbek.

A létesítő bizottság a főnemességhez és a nagybirtokosi osztályhoz, a nemzet országgyűlési képviselőihez, hazafias lelkületű és jótékony szellemű főpapjaink, káptalanjainkhoz, birtokos szerzetes-rendjeinkhez és jómódu lelkészeinkhez, az összes városok és községek képviselőihez, a fővárosi nagy és szilárd alapu hitelintézetek és társulatok választmányaihoz, a kereskedelmi világhoz, iparosaink tehetősbjeihez, a magyar haza összes tőkepé-

zeseihez, tehetősb polgáraihoz és általában amak minden fiához fordul az alapítványok felajánlása, illetőleg a mezőgazdasági előleg-egyletek megalakítása céljából. Bizalommal teszi ezt, mert tudja, hogy az elősorolt rendek s osztályok, hogy a haza minden hű fia a sürgős hazafias kezdeményezést tehetsége arányához képest előmozdítani fogják. Itt — miként már kimondottuk — sem nyereszkeedésről, sem szédelgésről nem lehet szó; a mostanság tapasztalható bizalmatlanságnak, melylyel minden új jelenséget a hitelügyek terén nem ok nélkül fogadunk, itt legkevésbé sincs helye, miután nem a magán-, hanem a közhaszon a cél és egyesek bármily állást fognának elfoglalni akár a központi intézetnél, akár a szövetséges egyleteknél, nem fogják az új intézményt saját személyes céljaik érdekében kizsákmányolhatni és kockáztathatni.

Itt nincs megvalósíthatlan utópiákról szó, hanem másutt már életbeléptetett és virágzásnak indult hitel-szervezetről, melynek meg vannak nálunk is előfeltételei, és a melyet csak az sorolhat másodrendű szükségleteink közé, a ki felejtí, hogy még most is kiválóan földmives ország vagyunk s hazánk ipari jellegét csak úgy szerezhethjük meg, ha a föld jövedelmét fokozva és biztosítva, tőkét gyűjtünk, a melyek az ipar fejlesztéséhez és felvirágoztatásához oly elkerülhetlenül szükségesek.

Itt — s ezt minden hiú önámítás megelőzése végett már jó eleve ki kell jelentenünk — nincs arról szó, hogy egy oly egyesületet, oly szövetséget hozzunk létre, mely rögtön képes lesz minden sebet beheggeszteni; aki ezt várja, tudja meg már most, hogy csalódní fog, mert egy ily nagy organismus sehol e világon nem jöhet létre egyszerre és csak ott működik nagy hatással, a hol tőkebőség van. Be kell tehát várnunk a szervezés teljes keresztülvitelét az egész országban, és miután tőkékben szegé-

nyek vagyunk, ilyeneket előbb gyűjtenünk kell, hogy a várt siker bekövetkezzék. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy az egyesület ne kezdhesse meg azonnal megalakulása után működését, sőt remélhető, hogy igyekezni fog zálogleveleivel már kész tőkéket, akár belföldieket (alapítványi pénzeket stb.), akár külföldieket minél előbb megszerezni a maga, illetőleg tagjai számára.

Többet ez ügyről mondani, nézetünk szerint, immár felesleges volna. Befejezzük tehát műviünket azon szép reményben, hogy ha szavaink viszhangra találnak e hazában, úgy anyagi létünk új és az eddiginél jobb fordulatot veend. Ezzel minden meg van mondva: mert az anyagi jólét államunk létével, a műveltség terén való haladásunkkal, nemzeti fennállásunkkal szoros összefüggésben áll. Jegyezzük meg magunknak, hogy hol az anyagi jólét feltételeit és biztosítékait meg nem szerzik, ott trespedés és pangás áll be, mely szárnyát szegi minden előretörekvésnek.

DE BOLLACA GEZA

